

De dynamiek van begeleiden en beoordelen

Onderzoek naar begeleiding en beoordeling tijdens het afstudeertraject

Naam:	Twan Arts
Studentnummer:	2943964
E-mail:	twan.arts@student.fontys.nl
Huidige functie:	Coördinator / docent / studieloopbaanbegeleider
Werkzaam bij:	Fontys Hogeschool Marketing & Management
Toets:	Praktijkgericht Onderzoek (PGO)
Verplichte prestatie-indicatoren:	Interpersoonlijk competent (1B)
	Competent in reflectie en ontwikkeling (7A en 7B)
Afstudeerrichting:	Begeleiden
Keuze prestatie-indicator:	Competent in samenwerking met collega's (5B)
Lesplaats studiegroep:	Eindhoven

Mei 2018

Aantal woorden: 11.886 (exclusief inhoudsopgave en bijlagen)

Voorwoord

In het voorjaar van 2016 ben ik begonnen aan de Masterstudie Educational Needs. Als docent werk ik bij Fontys Hogescholen Marketing en Management, opleiding Commerciële Economie. Hier vervul ik meerdere rollen: projectcoach, studieloopbaanbegeleider, afstudeerbegeleider, assessor en afstudeercoördinator.

Het onderwerp van mijn praktijkgericht onderzoek heeft te maken met de laatstgenoemde rol. Er heerste onvrede bij studenten en docenten rondom de huidige inrichting van het afstudeertraject. Met toestemming van het managementteam besloot ik de uitdaging hier iets aan te doen met beide handen aan te pakken.

Ik kijk met trots terug op het werk dat ik de afgelopen maanden heb verzet. Het was een pittige tijd waarin ik een fulltime baan en studie moest combineren met de geboorte van mijn dochter en de verbouwing van een nieuwe woning. Het voelde soms als het uitvoeren van een complexe trapeze act!

Een pittige tijd die nog niet voorbij is. Zoals u kunt lezen in dit onderzoeksverslag liggen er nog genoeg uitdagingen voor me en mijn handen jeuken om hier verder mee aan de slag te gaan. Wanneer ik op de afgelopen periode terugkijk dan denk ik niet zozeer terug aan de opgedane kennis maar vooral aan hoe ik als persoon en onderwijsprofessional ben gegroeid. Dat doet me denken aan de diploma-uitreiking die we binnen de opleiding onlangs hadden. In hun dankwoord hadden de studenten het ook amper over kennis maar vooral over hun persoonlijke en professionele ontwikkeling.

En daarmee is de cirkel rond.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	5
1. Probleemanalyse	6
1.1 Context	6
1.2 Aanleiding.....	6
1.3 Doel- en probleemstelling	7
1.4 Onderzoeksaanpak	7
2. Theoretisch kader en onderzoeksvraag	9
2.1 Kernbegrippen	9
2.2 Onderzoeksvraag.....	14
3. Onderzoeksstrategie en –methoden.....	15
3.1 Onderzoeksstrategie	15
3.2 Onderzoeksmethoden	15
3.3 Onderzoekspopulatie	18
3.4 Borging kwaliteitseisen.....	19
4. Data-analyse en resultaten	22
4.1 Vooronderzoeksfase.....	22
4.2 Ontwerpfase	27
4.3 Evaluatiefase	28
5. Conclusies, advies en reflectie	32
5.1. Conclusies	32
5.2 Eindconclusie	35
5.3 Advies	35
5.4 Reflectie.....	36
Literatuurlijst	38
Bijlagen	41
Bijlage A: Begrippenlijst.....	41
Bijlage B: Competentieprofiel Commerciële Economie 2013-2017	42
Bijlage C: Huidig afstudeertraject binnen FHMM CE.....	46
Bijlage D: Landelijk Opleidingsprofiel Bachelor Commerciële Economie 2018-2022	49
Bijlage E: Afstudeertrajecten in het hbo	52
Bijlage F: Beoordelingsformulieren huidig afstudeertraject FHMM CE	55
Bijlage G: Gesprekspuntenlijst focusgroep FHMM CE docenten in vooronderzoeksfase	59

Bijlage H: Onderzoeksplan.....	61
Bijlage I: Vragenlijst semigestructureerd interview experts op het gebied van toetsing	63
Bijlage J: Vragenlijst semigestructureerd interview afstudeercoördinatoren CE buiten Fontys	64
Bijlage K: Testronde Herinrichting Afstudeertraject	66
Bijlage L: Gesprekspuntenlijst focusgroep FHMM CE afstudeerders	69
Bijlage M: Gesprekspuntenlijst focusgroep FHMM CE docenten in evaluatiefase	71
Bijlage N: Logboek onderzoek	72
Bijlage O: Analyse focusgroep in vooronderzoeksfase - FHMM CE docenten	74
Bijlage P: Analyse interviews CE afstudeercoördinatoren buiten Fontys	80
Bijlage Q: Analyse interviews experts op het gebied van toetsing	84
Bijlage R: Analyse focusgroep FHMM CE afstudeerders	86
Bijlage S: Analyse focusgroep FHMM CE docententeam in evaluatiefase	88

Samenvatting

Het managementteam van Fontys Hogescholen Marketing en Management (FHMM) voerde in 2013 een strikte scheiding met betrekking tot begeleiding en beoordeling door in het afstudeertraject van de opleiding Commerciële Economie (CE). Begin 2017 kwam dit besluit ter discussie te staan. Zowel intern (studenten en docenten) als extern (auditcommissie en Landelijk Opleidingsoverleg CE) betrokkenen plaatsen kritische kanttekening bij deze scheiding. Voornaamste argument is dat de huidige objectieve en summatieve toetsing geen recht doet aan het leerproces dat de student doorloopt tijdens het afstudeertraject.

In dit praktijkgericht onderzoek staat de volgende probleemstelling centraal:

Op welke wijze kan de begeleiding en beoordeling van FHMM CE afstudeerders het beste worden ingericht zodat dit recht doet aan de roep om aandacht voor de ontwikkeling die een afstudeerder doormaakt en tevens aansluit op de kwaliteitseisen rondom toetsing in het hbo en het nieuwe landelijke CE opleidingsprofiel?

Het onderzoek is verlopen volgens de door Van Strien (1984) ontwikkelde regulatieve cyclus. Als onderzoeksstrategie is gekozen voor een ontwerponderzoek. Doel van het onderzoek was een ontwerp voor een herzien FHMM CE afstudeertraject. Kernbegrippen binnen dit onderzoek vormen talentontwikkeling, eigenaarschap, loopbaanbegeleiding en toetsing in het hoger onderwijs. De bijbehorende onderzoeksvraag luidt:

Wat zijn de ervaringen en meningen van alle betrokken in relatie tot de begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject binnen een Bachelor opleiding CE?

Er heeft intern onderzoek plaatsgevonden onder FHMM CE afstudeerders en docenten. De belangrijkste bevinding is dat de beoordeling van de beroepshouding, oftewel het afstudeerproces, op dit moment geen rol speelt in de eindbeoordeling en niet bij de juiste personen, namelijk twee onafhankelijke docenten, is belegd. Er heeft extern onderzoek plaatsgevonden onder afstudeercoördinatoren CE en toetsexperts. De belangrijkste uitkomsten zijn dat collega-opleidingen de beoordeling van de beroepshouding beter hebben ingebed in het afstudeertraject en dat de externe toetsexperts adviseren deze insteek te volgen.

Op basis van het onderzoek is een concept herzien afstudeertraject ontworpen waarin de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor de beroepshouding van de afstudeerder beoordelen. De beoordeling van de scriptie blijft bij twee onafhankelijke docenten. Het concept is getest en geëvalueerd onder een steekproef van FHMM CE studenten en docenten. Op basis van deze testronde is een definitief ontwerp beschreven en geadviseerd aan het FHMM-managementteam.

Het advies luidt de beoordeling van de beroepshouding in het afstudeertraject bij de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor neer te leggen. Daarnaast is het advies voor komend studiejaar dit oordeel middels een weging mee te laten tellen in de eindbeoordeling van het afstudeertraject. Met deze constructie wordt recht gedaan aan de roep om aandacht voor de talentontwikkeling van de afstudeerder zonder dat er afbreuk aan de objectiviteit in toetsing plaatsvindt.

1. Probleemanalyse

1.1 Context

Dit praktijkgericht onderzoek (PGO) is uitgevoerd binnen Fontys Hogescholen Marketing en Management, opleiding Commerciële Economie (FHMM CE). Hier ben ik sinds voorjaar 2017 eindverantwoordelijk voor de coördinatie van het afstudeertraject.

Afkorting in dit onderzoeksverslag zijn bij het eerste gebruik toegelicht en opgenomen in Bijlage A.

1.2 Aanleiding

Het FHMM-managementteam besloot in het studiejaar 2013-2014 een strikte scheiding door te voeren in het afstudeertraject met betrekking tot begeleiding en beoordeling van de afstudeerder (FHMM, 2013). Zij was tot dit besluit gekomen naar aanleiding van het eindrapport *Vreemde ogen dwingen* (HBO-raad, 2012) van de Commissie externe validering examenkwaliteit hoger beroepsonderwijs, uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (HBO-raad, 2012). Deze opdracht was een resultante van de maatschappelijke onrust over de kwaliteit van Bachelor diploma's. Deze onrust was het gevolg van persberichten over mogelijke kwaliteitsgebreken bij een alternatief afstudeertraject voor langstudeerders aan Hogeschool InHolland (Sahadat, 2010).

De scheiding in begeleiding en beoordeling van FHMM CE afstudeerders werd in 2013 geprezen in de accreditatie van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO, 2013). De hierna beschreven ontwikkelingen binnen het hoger beroepsonderwijs (hbo) en FHMM CE laten echter de noodzaak zien deze scheiding in het afstudeertraject opnieuw onder de loep te nemen.

Eenzijds blijft borging van objectiviteit ook anno 2018 van zwaarwegend belang bij de inrichting van een afstudeertraject binnen een Bachelor opleiding. Anderzijds is er een luider wordende roep om in begeleiding en beoordeling meer een beroep te doen op extern gekwalificeerden en een stem te geven aan afstudeerbegeleiders in de eindbeoordeling van de afstudeerder. Veel Bachelor opleidingen hebben ervoor gekozen terug te keren naar een beoordelingssystematiek waarbij de strikte scheiding tussen begeleiding en beoordeling is losgelaten.

Eind 2016 vond de interne audit van FHMM CE plaats. In het auditrapport werden kanttekeningen geplaatst bij deze strikte scheiding en het advies gegeven alternatieve beoordelingssystematieken te onderzoeken die niet enkel de focus leggen op het *product* (de afstudeerscriptie) maar ook aandacht te geven aan het *proces* (de afstudeerperiode) (Fontys Hogescholen Dienst Onderwijs & Onderzoek, 2017).

Toetsing binnen het FHMM CE afstudeertraject wordt nu enkel middels summatieve toetsing gedaan, namelijk met een afstudeerscriptie en –assessment. Hiermee toont de afstudeerder aan te voldoen aan de competenties van het FHMM CE competentieprofiel (zie Bijlage B). Formatieve toetsing, waarbij de nadruk meer ligt op het leerproces, is niet aanwezig. In een goed opgezet onderwijscurriculum dienen beide soorten toetsen in min of meer gelijke mate aanwezig te zijn (Sluismans & Segers, 2018).

Aanvullend op het auditrapport waren er in de maanden voorafgaand aan dit PGO kritische geluiden hoorbaar onder FHMM CE afstudeerders en docenten met betrekking tot de scheiding van

begeleiding en beoordeling. Voornaamste punt van kritiek was de zeer beperkte aandacht voor de professionele houding en gedrag (beroepsbekwaamheid) die de afstudeerder laat zien tijdens het afstudeertraject. Deze beperkte aandacht staat haaks op het nieuwe landelijke opleidingsprofiel van de Bachelor Commerciële Economie 2018-2022, waarbij juist een focus ligt op professionele ontwikkeling van vaardigheden van de student (Landelijk Opleidingsoverleg Commerciële Economie, 2017).

Bovenstaande ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat met toestemming van het FHMM-managementteam is besloten de huidige wijze van begeleiding en beoordeling binnen het afstudeertraject van CE nauwkeurig te onderzoeken. Een uitgebreide beschrijving van het huidige FHMM CE afstudeertraject is opgenomen in Bijlage C.

1.3 Doel- en probleemstelling

Binnen dit PGO staan onderstaande doel- en probleemstelling centraal.

1.3.1 Doelstelling

Het onderzoek is uitgevoerd om het FHMM-managementteam een advies te geven hoe de opleiding CE de begeleiding en beoordeling binnen het afstudeertraject het beste kan inrichten. Om tot een gedegen advies te komen, bestaat het doel van dit PGO uit het in kaart brengen van de inzichten, ervaringen en meningen van enerzijds betrokkenen bij het FHMM CE afstudeertraject en anderzijds van externe deskundigen met betrekking tot dit onderwerp.

1.3.2 Probleemstelling

De probleemstelling van dit PGO luidt:

Op welke wijze kan de begeleiding en beoordeling van FHMM CE afstudeerders het beste worden ingericht zodat dit recht doet aan de roep om aandacht voor de ontwikkeling die een afstudeerder doormaakt en tevens aansluit op de kwaliteitseisen rondom toetsing in het hbo en het nieuwe landelijke CE opleidingsprofiel?

1.4 Onderzoeksaanpak

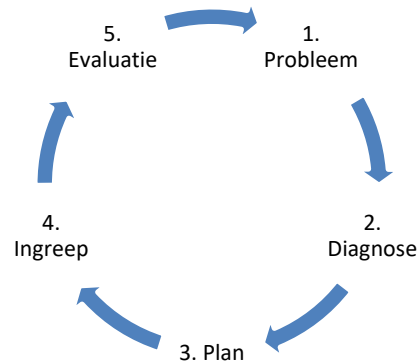
Dit PGO heeft plaatsgevonden volgens de door Van Strien (1984) ontwikkelde regulatieve cyclus (zie Figuur 1). Deze cyclus is gericht op het nemen van beslissingen. Dit in tegenstelling tot de empirische cyclus die erop gericht is wetenschappelijke kennis te vergaren.

Startpunt vormt de hiervoor beschreven probleemanalyse (Stap 1 van de regulatieve cyclus). Van daaruit volgt de diagnose van het probleem (Stap 2). Hierbij is literatuuronderzoek gepleegd om tot een **theoretisch kader** en onderzoeksvraag te komen (zie Hoofdstuk 2). Vervolgens is de huidige **praktijksituatie** onderzocht en zijn alle oorzaken voor het geschetste probleem boven water gehaald. De onderzoeksstrategie die hierbij is toegepast, staat in Hoofdstuk 3. In Hoofdstuk 4 zijn de analyses van de onderzoeksresultaten verwerkt, waarbij een verbinding is gemaakt met de kernbegrippen uit het theoretisch kader.

Op basis van de onderzoeksresultaten is een plan gevormd (Stap 3). Dit plan is in pilotvorm ingezet bij een groep betrokkenen (Stap 4) en vervolgens geëvalueerd (Stap 5). De wijze waarop de evaluatie heeft plaatsgevonden, is in Hoofdstukken 3 en 4 beschreven.

Het doorlopen van het PGO middels de regulatieve cyclus resulteert in een concreet advies aan het FHMM-managementteam van de oplossing voor het in Stap 1 geschetste probleem. Dit advies, samen met een kritische reflectie op mijn **persoonlijke** rol en visie in het geheel, is beschreven in Hoofdstuk 5.

Bij het doorlopen van de regulatieve cyclus is de Master EN triade van praktijk, theorie en persoon in beeld gebracht (Admiraal, Van Swet, Van Huijgevoort & Souisa, 2010).

Figuur 1. Regulatieve cyclus (Van Strien, 1984)

2. Theoretisch kader en onderzoeksvraag

In dit hoofdstuk is voor de probleemstelling relevante literatuur verwerkt. De literatuur is gekoppeld aan vier kernbegrippen binnen dit PGO. Vanuit deze theoretische onderbouwing zijn een onderzoeksvraag en vier deelvragen opgesteld.

2.1 Kernbegrippen

Figuur 2 toont de kernbegrippen in relatie tot de (beknopte) probleemstelling.

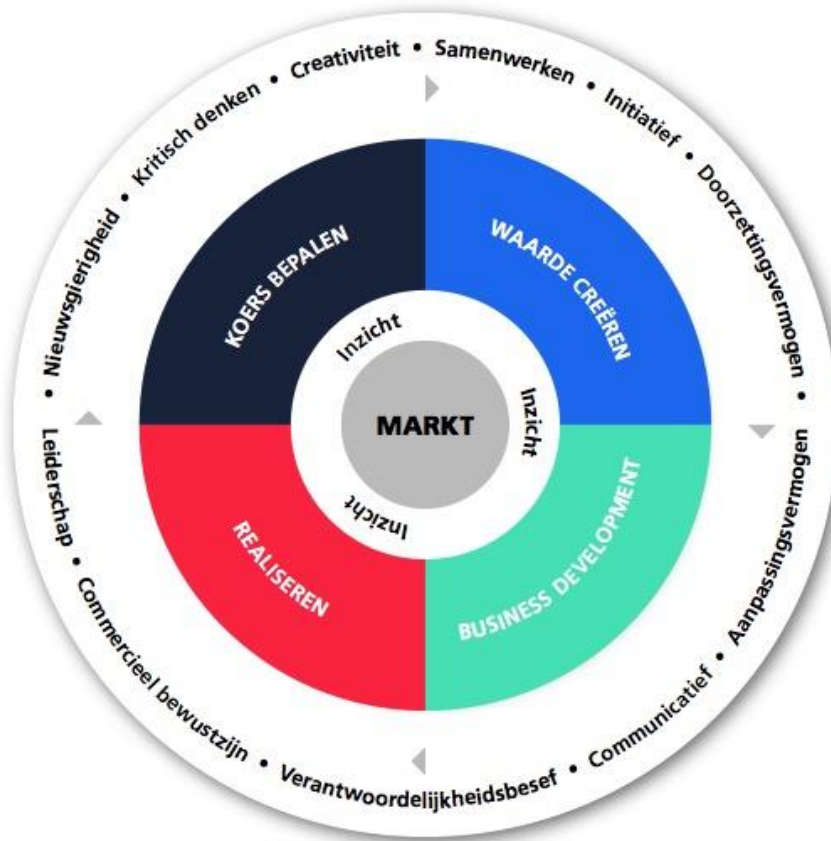

Figuur 2. Model kernbegrippen

2.1.1 Talentontwikkeling

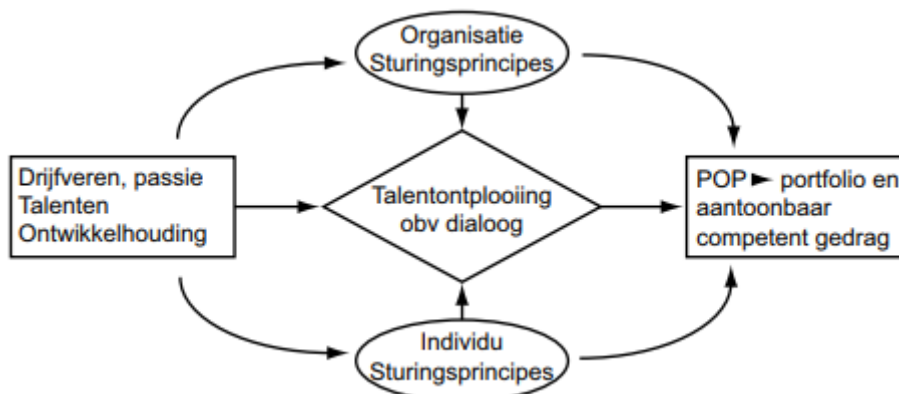
De focus op talentontwikkeling binnen het nieuwe landelijke opleidingsprofiel Bachelor Commerciële Economie 2018-2022 sluit aan op de onderwijsvisie van Fontys Hogescholen (hierna afgekort tot Fontys) (LOO CE, 2017). In deze onderwijsvisie, beschreven in het beleidsdocument Fontys Focus 2020, staat dat de nadruk ligt op talentontwikkeling, waarbij iedere student zijn eigen persoonlijke en professionele ontwikkeling vorm en inhoud geeft en daarmee duurzaam een eigen plek in de samenleving verwerft (Fontys Hogescholen, 2016).

In het nieuwe opleidingsprofiel CE 2018-2022 is het kernbegrip talentontwikkeling geconcretiseerd in een set van elf commerciële vaardigheden (zie Figuur 3 en een verdere uitwerking in Bijlage D). Inspiratie voor deze vaardigheden zijn de 21e eeuwse vaardigheden (Bellanca & Brandt, 2010). De uitwerking van de vaardigheden is een combinatie van de competenties die het Chartered Institute of Marketing heeft ontwikkeld met het door het World Economic Forum ontwikkelde profiel van de 21e eeuwse vaardigheden (CIM, 2016 ; World Economic Forum, 2016).

Figuur 3. Visuele weergave landelijk opleidingsprofiel CE 2018-2022

Admiraal (2011) stelt dat talentontwikkeling bij studenten op gang kan worden gebracht door loopbaanbegeleiding. Hiertoe heeft zij het talentontplooiingsmodel ontwikkeld waarin talentontwikkeling op basis van dialoog centraal staat (zie Figuur 4). Uitgangspunt hierin vormt de Positieve Psychologie en het verkennen van iemands passies en drijfveren (Admiraal, 2009).

Figuur 4. Talentontplooiingsmodel (Admiraal, 2009)

In plaats van eenzijdig het accent te leggen op het als het ware afvinken van competenties, lijkt het werkbaar én effectiever én efficiënter om in het onderwijs te starten met het expliciteren van de drijfveren, de passie en talenten van de individu. Op deze manier kost het minder moeite om

ontwikkelingen op gang te brengen dan wanneer er alleen gefocust wordt op de door de onderwijsinstelling gevraagde competenties (Admiraal, 2009).

Door stil te staan bij de ontwikkelhouding en studenten zich te laten afvragen vanuit welk accent zij aan hun eigen ontwikkeling willen werken, ontstaat er meer ruimte voor het expliciteren van de sturingsprincipes. Studenten die zich bewust zijn van hun passie, drijfveren, talenten en ontwikkelhouding, blijken in staat om hun sturingsprincipes zoals waarden, normen, persoonlijke doelen te relateren aan de sturingsprincipes van de onderwijsinstelling. Ook krijgen ze meer grip op wat de onderwijsinstelling als benodigd competent gedrag benoemt. Vervolgens kunnen ze verbinding maken tussen zichzelf als individu en de organisatie als geheel door het opstellen van een persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) en dit te verbinden aan de gestelde eisen vanuit de onderwijsinstelling (Admiraal, 2009).

2.1.2 Loopbaanbegeleiding

Onder het kernbegrip loopbaanbegeleiding in het hbo wordt de professionele ondersteuning verstaan die de student krijgt gedurende zijn studie en daarin wordt klaargestoomd voor de beroepspraktijk (Kuijpers, Meijers & Bakker, 2006). De oorsprong van de hedendaagse loopbaanbegeleiding ligt in de arbeidsbemiddeling en de beroepskeuzebegeleiding (Savickas & Baker, 2005).

Binnen het hbo ligt loopbaanbegeleiding van de student bij de studieloopbaanbegeleider (SLB-er). De SLB-er richt zich daarbij niet enkel op de kwalificaties van de student maar biedt ook begeleiding bij de ontwikkeling van loopbaancompetenties zoals persoonlijk leiderschap, reflecteren en netwerken. Mittendorff (2014) spreekt over drie begeleidingselementen binnen studieloopbaanbegeleiding, te weten begeleiding op professionele ontwikkeling, begeleiding op studievoortgang en begeleiding op loopbaanontwikkeling. Deze elementen resulteren gezamenlijk tot een persoonlijke ontwikkeling van de student.

Binnen het FHMM CE afstudeertraject wordt loopbaanbegeleiding geboden door de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor. Hierbij ligt het accent op de professionele ontwikkeling. Het gaat om begeleiding bij de ontwikkeling van een professionele identiteit en beroepshouding, waarbij de aandacht uitgaat naar het behalen van de benodigde beroepscompetenties, begeleiding bij het ontwikkelen van een professionele identiteit en beroepshouding (Mittendorff, 2014).

De rol van SLB-er vraagt om andere vaardigheden dan de rol van docent in het hbo. Een docent hoort over vakkennis te beschikken en deze op een heldere wijze over te kunnen brengen. Een SLB-er moet in staat zijn een vertrouwensrelatie op te bouwen met zijn studenten (Mittendorff & Haisma, 2010). Hiervoor zijn competenties als motiveren, sensitiviteit en empathisch vermogen belangrijk.

Docenten vervullen meestal beide rollen. Luken (2009) stelt dat docenten vaak slechts een korte training hebben gevolgd voordat ze als SLB-er worden ingezet. Onderzoek laat zien dat studieloopbaanbegeleiding nog niet altijd de kwaliteit heeft die wordt nagestreefd (Mittendorff, Van der Donk & Gellevis, 2012). Dit is merkwaardig gezien de impact die goede loopbaanbegeleiding heeft op de te ontwikkelen beroepsidentiteit van de student. Met de beroepsidentiteit wordt het beeld bedoeld dat een student van zichzelf heeft in relatie tot een (toekomstig) beroep (Spijkerman, 2002).

In het hbo wordt voor studieloopbaanbegeleiding vaak gewerkt met beoordelingsinstrumenten als het portfolio en het POP. Een portfolio is een verzameling van onderwijsproducten waarmee een student kan aantonen de competenties van de opleiding te beheersen. In een POP kunnen studenten aangeven welke competenties of leerdoelen ze in de studie of op de werkplek willen realiseren, hoe ze dat willen doen en hoe dat kan worden gemonitord (Berkel, Bax & Joosten-ten Brinke, 2017).

2.1.3 Eigenaarschap

In het FHMM beleidsplan is de onderwijsvisie van Fontys voor het instituut nader uitgewerkt. Hierin is eigenaarschap een kernbegrip. Het beleidsplan stelt dat er een hoge mate van eigenaarschap voor individuele ontwikkeling wordt verwacht en gevraagd van zowel studenten als docenten (FHMM, 2013).

Onder eigenaarschap binnen het hbo verstaan we dat de student invloed heeft op de inhoud en vorm van zijn eigen leerproces en dat dit aansluit op zijn eigen behoeften. De student wordt ontwerper en regisseur van zijn eigen leerproces (Kuipers, 2004).

Het ervaren van eigenaarschap is afhankelijk van drie concepten die elkaar beïnvloeden: het POP, de keuzemogelijkheden en de begeleiding. Belangrijk is dat de student vooraf en gedurende een leertraject zoals het afstudeertraject zicht heeft of krijgt op zijn eigen behoeften. Dit stelt de student in staat het POP, de keuzemogelijkheden en de begeleiding hierop af te stemmen. Hoe meer eigenaarschap de student ervaart, des te meer de intrinsieke motivatie toe zal nemen (Kerkhof, 2006).

Admiraal (2011) stelt dat, om het eigenaarschap van het leerproces consequent bij de student neer te leggen, een coachende procesbegeleider het beste past. In de ontwikkelingsgerichte benadering van de procesbegeleider zijn de passies en talenten van de student het uitgangspunt, ligt het accent zo dicht mogelijk op de praktijk en is er sprake van een reflectieve dialoog met de procesbegeleider (Wiersma, Mooren en Vermeulen, 2002).

2.1.4 Toetsing in het hbo

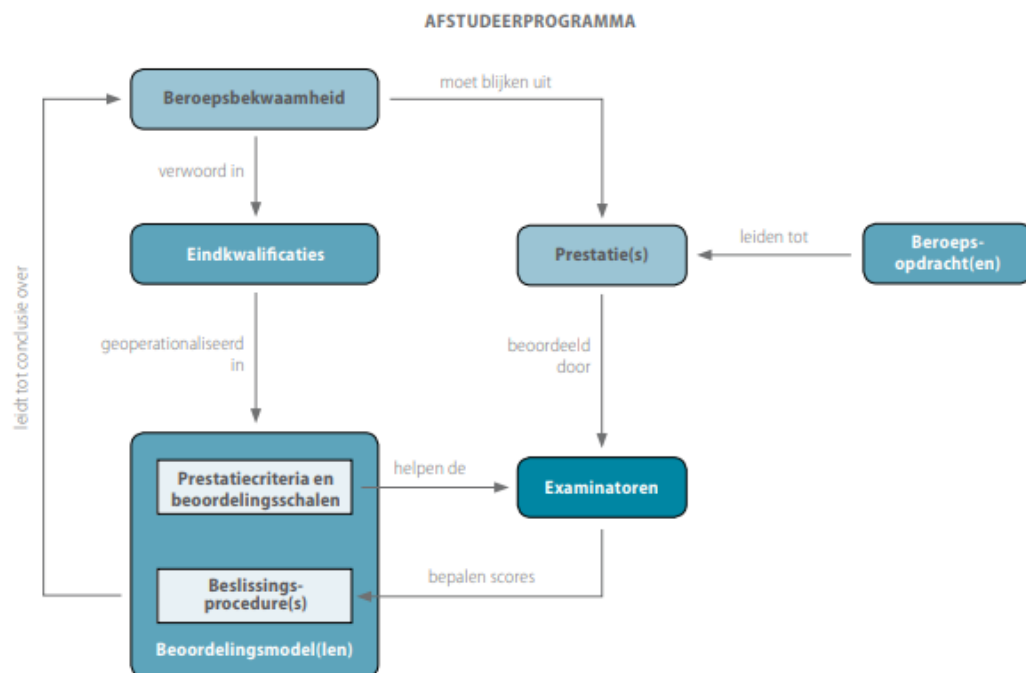
Sluijsmans en Segers (2018) stellen dat er in de afgelopen decennia veel energie en tijd is geïnvesteerd in het optimaliseren van toetsing in het hoger onderwijs. Summatief toetsen is nog steeds de meest voorkomende soort toets, terwijl verschillende onderzoekstudies hebben uitgewezen dat veel en enkel summatief toetsen resulteert in afnemende studiemotivatie en onbenutte talentontplooiing (Amrein & Berliner, 2002; Harlen & Crick, 2003). In dat verband zijn steeds meer stemmen opgegaan voor een balans tussen toetsing in het hbo met zowel een summatief als formatief doel (Sluijsmans & Segers, 2018).

In Figuur 5 is het conceptueel model van afstuderen opgenomen. Dit is de uitkomst van een tweejarig praktijkgericht onderzoek waaraan dertien hbo-opleidingen hebben deelgenomen (Andriessen, Sluijsmans, Snel & Jacobs, 2017).

Het doel van het afstuderen is om vast te stellen of de afstudeerder voldoende bekwaam is om adequaat te handelen in taaksituaties die representatief zijn voor de kerntaken van het beroep waarvoor wordt opgeleid. Deze beroepsbekwaamheid moet blijken uit:

- de kwaliteit van een of meer vervaardigde beroepsproducten;
- verantwoordingsverslagen;

- de kwaliteit van het proces dat tot het beroepsproduct heeft geleid.

Figuur 5. Conceptueel model van afstuderen (Andriessen et al., 2017)

De beroepsbekwaamheid dient te worden beoordeeld door een beoordelingsmodel in te zetten (Andriessen et al., 2017). Dit model specificeert de kwaliteit waarop product en proces beoordeeld worden middels prestatiecriteria en beoordelingsschalen (American Educational Research Association, 1999). In Bijlage E is het conceptueel model van afstuderen nader toegelicht.

Binnen FHMM is in het afstudeertraject gekozen voor competentietoetsing omdat dit aansluit op de dynamische en veranderlijke arbeidsmarkt waarvoor het instituut de studenten opleidt. Hierin moeten zij beschikken over een adequate set van kennis, vaardigheden en houding (Berkel et al., 2017). Competentiegerichte toetsing vraagt dan ook om een integrale toetsing van deze drie onderdelen (Van Merriënboer, Van der Klink & Hendriks, 2002, p. 29).

Toetsing van de afstudeerscriptie vindt plaats met een beoordelingsformulier (rubric) (zie Bijlage F). Het beoordelingsformulier kent een holistische insteek; complexe vaardigheden zoals 'onderzoekende houding' en 'conclusies en aanbevelingen' worden zo veel mogelijk als één geheel beoordeeld. Het voordeel van een holistische rubric is dat ze relatief snel tot een scoring leiden en dat de betekenis van het geheel behouden blijft. Een holistische rubric geeft de beoordelaar veel meer ruimte voor eigen interpretatie, wat ook direct een nadeel is van dit type rubric (Berkel et al., 2017).

Binnen het afstudeertraject worden kennis en vaardigheden eveneens getoetst met een mondelinge toets. Binnen FHMM CE wordt dit het afstudeerassessment genoemd. Dit is echter een onjuiste benaming. Van een performance assessment (PA) is namelijk sprake als de kandidaat onder zo natuurgetrouw mogelijke omstandigheden een zo realistisch mogelijke taak (al dan niet expliciet opgedragen) uitvoert (Berkel et al., 2017). Een chirurg in opleiding die als afstudeeropdracht een

operatie uitvoert is eerder een voorbeeld van een PA. De term 'mondeling examen' zou gezien de invulling van het afstudeerassessment dan ook beter passen bij het FHMM CE afstudeertraject.

Een mondelinge toets kent een aantal voordelen. Zo biedt het de beoordelaars de mogelijkheid door te vragen bij onbevredigende antwoorden en kent het een hoog cognitief niveau. De mondelinge toets kent ook een groot nadeel en dat is de objectiviteit van het oordeel. Studenten die hetzelfde kennisniveau hebben, krijgen veelal niet dezelfde beoordeling wanneer ze mondeling worden getoetst. Hoewel mondelinge toetsing door twee beoordelaars de objectiviteit ten goede komt, kent ook deze constructie een nadelig kenmerk. De beoordelaars komen namelijk niet onafhankelijk van elkaar tot een oordeel en horen bijvoorbeeld de reactie van de ander op de door de student gegeven antwoorden. Een ander nadeel is het sequentie-effect waarbij de beoordelaars een aantal mondelinge toetsen achter elkaar afneemt en het oordeel van een eerdere student doorsijpelt in de volgende beoordeling (Berkel et al., 2017).

Toetsing van de houding die de afstudeerder tijdens het afstudeertraject heeft laten zien, vindt binnen FHMM CE amper plaats. De beoordeling van de afstudeerder geeft geen stem aan de bedrijfsmentor en afstudeerbegeleider. Werkplekleren is in het hbo een belangrijk onderdeel van het curriculum (Streumer, 2010). Er zijn diverse instrumenten die hiervoor kunnen worden ingezet zoals het portfolio, POP en ontwikkelingsgesprekken. Berkel et al. (2017) benadrukken dat de beoordeling van deze instrumenten hoort te liggen bij professionals die over de juiste vaardigheden beschikken en in staat zijn de houding van de student te beoordelen omdat ze de student daadwerkelijk hebben begeleid. Beoordeling van de houding van de student kan in deze niet liggen bij twee onafhankelijke docenten.

2.2 Onderzoeksvraag

Uit de probleemstelling en het theoretisch kader is de volgende onderzoeksvraag afgeleid:

Wat zijn de ervaringen en meningen van alle betrokkenen in relatie tot de begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject binnen een Bachelor opleiding CE?

Onder de term *betrokkenen* worden verschillende doelgroepen verstaan, welke nader zijn uitgewerkt in Hoofdstuk 3. De onderzoeksvraag is uitgewerkt in onderstaande deelvragen:

1. Wat is de mening van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?
2. Hoe vindt de wijze van begeleiden en beoordelen van afstudeerders bij andere Bachelor CE opleidingen plaats?
3. Wat is de visie van experts op het gebied van didactiek en toetsing met betrekking tot begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?
4. Wat zijn de ervaringen van FHMM CE afstudeerders met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?

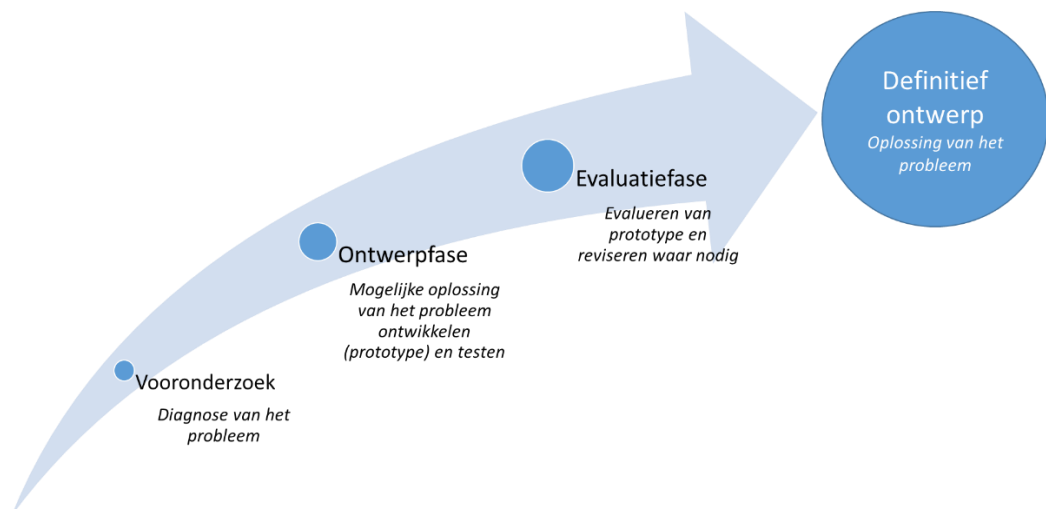
3. Onderzoeksstrategie en -methoden

3.1 Onderzoeksstrategie

Er is gekozen voor een ontwerponderzoek als onderzoeksstrategie. Hiervoor is gekozen omdat ontwerponderzoek een functie vervult die van toegevoegde waarde is voor de te realiseren doelstelling, namelijk het ontwerpen van een verbeterd afstudeertraject.

Ontwerponderzoek kent als doel een nieuw of verbeterd ontwerp te maken dat wordt uitgetoetst. Het praktijkprobleem wordt bestudeerd in de specifieke context waarin het voorkomt. Het ontwerp en de evaluatie en bijstelling ervan worden gezien in relatie tot de gehele praktijk waarin zij een rol spelen. Ontwerponderzoek is gericht op verbetering van de beroepspraktijk en dient een bruikbaar product op te leveren dat aantoonbaar beter is dan het voorgaande product. Daarbij combineert ontwerponderzoek theorie en praktijk. Het probleem wordt in de praktijk vastgesteld maar het ontwerp vindt mede plaats op basis van resultaten van nieuw theoretisch onderzoek (Lange, Schuman & Montessori, 2011).

Ontwerponderzoek bestaat uit drie fases: vooronderzoek, ontwerpfase en evaluatiefase (zie Figuur 6). Er is sprake van een cyclisch proces: de evaluatiefase kan aanleiding zijn voor een nieuwe fase van (voor)onderzoek, interventie en evaluatie (Lange et al., 2011). Van Aken (2007, p.6) noemt dit de CIMO-logica (Context, Interventie, Mechanisme en Outcome).

Figuur 6: Fasen in ontwerponderzoek

3.2 Onderzoeksmethoden

In deze paragraaf worden per fase de gehanteerde onderzoeksmethoden beschreven.

3.2.1 Vooronderzoek

In de vooronderzoeksfase is het beschreven probleem gediagnostiseerd. Daarvoor is een behoefte- en contextanalyse uitgevoerd, vindt er literatuuronderzoek plaats en is gekeken naar goede praktijkvoorbeelden (Lange et al., 2011).

3.2.1.1 Behoeftanalyse

In een behoefteanalyse wordt de discrepantie tussen de gewenste en huidige situatie in kaart gebracht. Hiervoor vindt er een focusgroep plaats onder FHMM CE docenten die betrokken zijn bij het afstudeertraject als begeleider en beoordelaar. Deze focusgroep vindt plaats onder de supervisie van een moderator. De moderator is docent bij een ander Fontys instituut en wordt vanuit de dienst Fontys Educational Designers (FED) ingehuurd. Tijdens de focusgroep fungeer ik als notulist. Na afloop is de focusgroep geëvalueerd met de moderator.

De doelen van deze focusgroep zijn:

- het in kaart brengen van de ervaringen met en de mening over de *huidige* opzet van het afstudeertraject;
- het in kaart brengen van de wensen en behoeften ten aanzien van de *gewenste* opzet van het afstudeertraject.

Er is gekozen voor een focusgroep als onderzoeksmethode omdat hiermee een goed inzicht verkregen kan worden in de ervaringen van de deelnemers met de huidige inrichting van het afstudeertraject. Daarnaast worden de deelnemers uitgedaagd gezamenlijk mee te denken en te sparren over de gewenste opzet van het afstudeertraject. De interactie en gezamenlijke betrokkenheid die van belang zijn voor het realiseren van de onderzoeksdoelstelling zijn de voornaamste redenen om te kiezen voor een focusgroep en niet voor individuele interviews. De gesprekspuntenlijst die als leidraad dient, is opgenomen in Bijlage G.

In de focusgroep zijn twee onderzoekstechnieken gebruikt; de braindump en storytelling (Wulfen, 2016). Bij de braindump wordt aan alle deelnemers gevraagd op memobriefjes te schrijven wat er volgens hen niet goed is aan de huidige opzet van het afstudeertraject en wat ze graag anders zouden zien. Deze briefjes worden door de moderator verzameld, gecategoriseerd en gelabeld. De braindump is als onderzoekstechniek vooral nuttig wanneer je wenst dat deelnemers alles wat ze weten en vinden 'dumpen' en jij als onderzoeker kan 'oogsten'. Bovendien zorgt het ervoor dat deelnemers vervolgens onbevangen na kunnen denken over andere scenario's omdat ze hun eigen input 'kwijt zijn' (Wulfen, 2016).

Vervolgens is de storytelling techniek toegepast waarbij deelnemers in vier groepen de volgende opdracht meekrijgen: *Stel, je mag het FHMM CE afstudeertraject volledig opnieuw inrichten. Hoe zou je dat doen? Visualiseer het nieuwe afstudeertraject op een flip-over.*

Iedere groep presenteert haar nieuwe afstudeertraject aan de andere aanwezigen.

Door deelnemers aan de focusgroep zelf hun antwoorden te laten opschrijven, categoriseren en visualiseren in de sessie, vindt een deel van de analyse al ter plekke plaats. Met name wat Boeije (2005) het open en axiaal coderen noemt, wordt hierdoor onder begeleiding van de moderator door de deelnemers zelf gedaan.

3.2.1.2 Contextanalyse

Vanuit de door de focusgroep verkregen inzichten is de context beschreven waarbinnen de herinrichting van het afstudeertraject plaatsvindt. De context en het uit te voeren onderzoek zijn beschreven in het onderzoeksplan (zie Bijlage H), wat is afgestemd met het FHMM-

managementteam. Hiermee is gewaarborgd dat het PGO aansluit op de onderwijsvisie van FHMM (FHMM, 2013).

3.2.1.3 Literatuuronderzoek

Literatuuronderzoek dient ter oriëntatie voor de te formuleren herinrichting van het FHMM CE afstudeertraject. Bij literatuuronderzoek wordt vastgesteld welke kennis voor handen is en in welke mate deze bruikbaar is voor de herinrichting (Lange et al., 2011).

Er is binnen deze fase gekozen voor field- en deskresearch. Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen met experts op het gebied van toetsing (zie Bijlage I voor de vragenlijst). Bij het deskresearch is er kritisch gekeken naar adviesrapporten op het gebied van begeleiding en toetsing binnen Bacheloropleidingen. De geraadpleegde bronnen zijn opgenomen op de Literatuurlijst.

3.2.1.4 Goede praktijkvoorbeelden

Om inspiratie op te doen en zich te krijgen op alternatieven zijn er semigestructureerde interviews afgenomen met afstudeercoördinatoren van de opleiding CE bij twee andere hogescholen (zie Bijlage J voor de vragenlijst). Hiermee wordt achterhaald hoe deze opleidingen momenteel het afstudeertraject hebben ingericht en wat hun ervaringen en visies zijn ten aanzien van begeleiding en beoordeling.

3.2.2 Ontwerpfase

Op basis van het uitgevoerde onderzoek in de vooronderzoeksfase is een concept herinrichting voor het afstudeertraject bepaald. Dit is getest onder een selecte groep van twaalf afstudeerders en hun afstudeerbegeleiders en beoordelaars (zie Bijlage K). In dit onderzoeksverslag wordt dit de Testronde Herinrichting Afstudeertraject genoemd. Deze afstudeerders zijn gevraagd of zij deel willen nemen aan deze Testronde Herinrichting Afstudeertraject, waarop zij positief hebben geantwoord.

3.2.3 Evaluatiefase

Na afloop van de Testronde Herinrichting Afstudeertraject vindt er een focusgroep plaats met de afstudeerders. Doel van deze focusgroep is het evalueren van de herinrichting van het afstudeertraject; wat vinden afstudeerders prettig aan deze opzet en waar zien zij nog ruimte voor verbetering? Deze twee vragen staan centraal in de focusgroep (zie Bijlage L voor de gesprekspuntenlijst).

Daarnaast is er een focusgroep belegd met alle betrokken afstudeerbegeleiders en beoordelaars van de Testronde Herinrichting Afstudeertraject. Doel is het evalueren van de testopzet van het afstudeertraject; wat gaat goed en waar kan nog een verbeterslag worden gemaakt? Deze twee vragen staan centraal (zie Bijlage M voor de gesprekspuntenlijst).

In deze focusgroep is de braindump als onderzoekstechniek toegepast (Wulfen, 2016). Voor deze techniek is om eenzelfde reden gekozen als bij de eerder gehouden focusgroep (zie Hoofdstuk 3.2.1).

Iedere deelnemer is gevraagd op memobriefjes te schrijven wat ze goed vonden aan de vernieuwde opzet van het afstudeertraject. Deze briefjes zijn door mij als gespreksleider verzameld en gecategoriseerd op het bord geplakt. Vervolgens is aan de deelnemers gevraagd hun opgeschreven punten toe te lichten. Deze werkwijze is herhaald voor de vraag waar er nog een verbeterslag kan worden gemaakt in de vernieuwde opzet van het afstudeertraject.

Door deelnemers aan de focusgroep zelf hun antwoorden te laten opschrijven en categoriseren, vindt een deel van de analyse al ter plekke plaats. De stadia van open en axiaal coderen zijn hierdoor deels door de deelnemers zelf gedaan (Boeije, 2005).

Op basis van de input vanuit bovenstaande focusgroepen is een definitieve herinrichting van het afstudeertraject beschreven, waarmee een antwoord is gegeven op de probleemstelling. Dit advies voor de herinrichting van het FHMM CE afstudeertraject is beschreven in Hoofdstuk 5 en is gepresenteerd aan het FHMM-managementteam.

In Bijlage N is het PGO-logboek opgenomen.

3.3 Onderzoekspopulatie

Hieronder worden de groepen beschreven waaronder onderzoek plaatsvindt.

3.3.1 FHMM CE docententeam

Bij FHMM CE werken 35 docenten. Hiervan vervullen 20 docenten de rol van afstudeerbegeleider en -beoordelaar. Een docent mag enkel deze rol vervullen wanneer hij op competentieniveau 3 een kernvak doceert binnen de opleiding.

Het FHMM CE docententeam verleend als onderzoekspopulatie een bijdrage in de behoefteanalyse bij het vooronderzoek en in de evaluatiefase. In de vooronderzoeksfase nemen dertien FHMM CE docenten deel aan een focusgroep. In de evaluatiefase nemen dezelfde dertien FHMM CE docenten deel aan een tweede focusgroep.

Als primaire doelgroep binnen dit onderzoek is het belangrijk het FHMM CE docententeam op meerdere momenten te betrekken bij het onderzoekstraject. Dit zorgt voor een stevig draagvlak binnen de organisatie, essentieel om voorgestelde wijzigingen succesvol te kunnen implementeren.

Binnen het onderzoek vervult het FHMM CE docententeam de rol van kerngebruikers.

3.3.2 FHMM CE afstudeerders

In het studiejaar 2017-2018 bevinden zich 176 studenten op enig moment in het FHMM CE afstudeertraject. Zij kunnen jaarlijks op vier vaste momenten starten aan hun afstudeertraject. De FHMM CE afstudeerders spelen als onderzoekspopulatie een rol in de ontwerp- en evaluatiefase van het onderzoek. Een aselechte steekproef van twaalf studenten test in de ontwerpfase een vernieuwde opzet van het afstudeertraject. In de evaluatiefase nemen deze studenten deel aan een focusgroep.

Binnen het onderzoek vervullen de FHMM CE afstudeerders de rol van doelgroep.

3.3.3 Experts op het gebied van toetsing

Bij het vooronderzoek is er ter oriëntatie voor de te beantwoorden probleemstelling literatuuronderzoek gedaan. Er is gekozen ook fieldresearch middels interviews uit te voeren. Er zijn interviews afgenomen met twee experts op het gebied van toetsing. Hierbij is gekozen voor een expert binnen Fontys en een externe expert, gelieerd aan de NVAO.

Binnen het onderzoek vervult deze onderzoekspopulatie de rol van experts.

3.3.4 Afstudeercoördinatoren CE buiten Fontys

Om inspiratie op te doen en lering te trekken uit keuzes die concullega's hebben gemaakt, zijn er interviews afgenomen met twee afstudeercoördinatoren van CE opleidingen bij Avans Hogeschool (hierna afgekort tot Avans) en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN).

Binnen het onderzoek vervullen de externe afstudeercoördinatoren de rol van sleutelinformanten.

In onderstaande figuur is per deelvraag weergegeven in welke fase(n), middels welke methode(n) en onder welke populatie deze is onderzocht.

Deelvraag	Onderzoeksfase(n)	Onderzoeksmethode(n)	Onderzoekspopulatie
1. Wat is de mening van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?	• Vooronderzoek • Ontwerp • Evaluatie	• Focusgroepen	• FHMM CE docententeam (begeleiders en beoordelaars binnen afstudeertraject)
2. Hoe vindt de wijze van begeleiden en beoordelen van afstudeerders bij andere Bachelor CE opleidingen plaats?	• Vooronderzoek	• Interviews • Deskresearch	• Afstudeercoördinatoren CE buiten Fontys
3. Wat is de visie van experts o.g.v. didactiek en toetsing met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?	• Vooronderzoek	• Interviews • Deskresearch	• Experts op het gebied van toetsing
4. Wat zijn de ervaringen van FHMM CE afstudeerders met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?	• Ontwerp • Evaluatie	• Focusgroep	• FHMM CE afstudeerders

Figuur 7. Overzicht onderzoek aanpak

3.4 Borging kwaliteitseisen

Dit onderzoek vindt plaats conform de gedragscode voor PGO binnen het hbo (Andriessen, Onsten, Delnooz, Smeijsters & Peij, 2010).

3.4.1 Ethische gedragsregels

Gedurende de opzet, uitvoering en vastlegging van dit onderzoek ben ik me bewust van mijn wijze van handelen en integriteit in de rol van onderzoeker (Pring, 2000). Extra aandacht heb ik daarbij

voor mijn dubbele rol als enerzijds onderzoeker en anderzijds afstudeercoördinator, afstudeerbegeleider en beoordelaar. Deze dubbele rol speelt met name bij het onderzoek onder de FHMM CE docenten en afstudeerders. Om die reden zijn de volgende acties genomen:

- Bij de opzet van het onderzoek is helder gecommuniceerd wat de aanleiding, de doel- en probleemstelling van dit onderzoek zijn.
- Er is aan iedere respondent expliciet toestemming gevraagd of de verzamelde onderzoeksdata gebruikt mogen worden voor onderhavig onderzoeksverslag. Daarbij is aangegeven dat alle verzamelde data geanonimiseerd zullen worden verwerkt. Wanneer een respondent hiervoor geen toestemming verleent, wordt deze persoon niet verder meegenomen in het onderzoek.
- De verzamelde data is enkel gebruikt als input voor het onderzoeksverslag.

Daarnaast is tijdens de vooronderzoeksfase bij de focusgroep onder FHMM CE docenten gebruik gemaakt van een moderator. De moderator had als taak de rode draad in de focusgroep te bewaken en voor een veilig klimaat te zorgen waarin alle deelnemers hun input konden geven (Litoselliti, 2003). Hoewel ik als docent Marktonderzoek en met acht jaar ervaring als onderzoeker bij een marktonderzoeksbureau over de vaardigheden beschik om een focusgroep te leiden, heb ik er bewust voor gekozen bij deze focusgroep een moderator in te schakelen. Voornaamste reden hiervoor is om discussie over mijn dubbele rol in deze cruciale fase te voorkomen.

Bij aanvang van de focusgroep met FHMM CE afstudeerders heb ik aandacht gegeven aan een mogelijk gevoel van machtsverhoudingen. Ik heb benadrukt dat ik het gesprek in mijn rol als onderzoeker zou leiden, dat ik de mening van de respondent wil achterhalen en er voor mij als onderzoeker geen 'goede' of 'foute' antwoorden zijn. Hiermee streef ik ernaar zo min mogelijk sociaal wenselijke antwoorden te krijgen.

Na de overhandiging van dit onderzoeksverslag aan het FHMM-managementteam ontvangen alle respondenten per e-mail een samenvatting van het onderzoeksverslag.

3.4.2 Validiteit

Onder validiteit wordt de mate waarin een onderzoeksinstrument ook daadwerkelijk meet wat de onderzoeker zegt of denkt te meten verstaan (Lange et al., 2011).

In de keuze voor de toegepaste onderzoeksmethoden is kritisch gekeken of de methode helpt in de beantwoording van de deelvraag en past bij de desbetreffende onderzoekspopulatie. Hiermee is de interne validiteit van het onderzoek gewaarborgd.

De generaliseerbaarheid, oftewel externe validiteit, van het onderzoek is gedurende de opzet en uitvoering van het onderzoek in ogenschouw genomen. Dit onderzoek is uitgevoerd voor FHMM CE, toch zijn de onderzoeksresultaten ook relevant voor andere (CE) opleidingen binnen en buiten Fontys. Het onderzoeksverslag zal, met toestemming van het FHMM-managementteam, desgevraagd worden gedeeld met afstudeercoördinatoren van Bachelor opleidingen.

3.4.3 Betrouwbaarheid

Binnen dit onderzoek is betrouwbaarheid een begrip wat enige toelichting behoeft. Onder betrouwbaarheid wordt verstaan dat bij herhaling van het onderzoek onder dezelfde omstandigheden dezelfde resultaten boven water komen drijven. Een exacte herhaling van dit

onderzoek onder exact dezelfde omstandigheden is niet meer mogelijk omdat op basis van dit onderzoek de praktijksituatie is gewijzigd (Lange et al., 2011).

In de uitvoering van het onderzoek heb ik als onderzoeker ervoor gezorgd dat de toevalsfactor een minimale rol heeft gespeeld. Dit heb ik gedaan door triangulatie toe te passen bij de inzet van verschillende onderzoeksmethoden en -populaties.

4. Data-analyse en resultaten

In dit hoofdstuk worden per deelvraag de onderzoeksresultaten, en de wijze waarop deze resultaten tot stand zijn gekomen, beschreven. Hierin is onderscheid gemaakt naar de onderzoeksresultaten *voordat* de Testronde Herinrichting Afstudeertraject heeft plaatsgevonden (Hoofdstuk 4.1, de vooronderzoeksfase) en de onderzoeksresultaten *nadat* de Testronde Herinrichting Afstudeertraject heeft plaatsgevonden (Hoofdstuk 4.2, de evaluatiefase).

4.1 Vooronderzoeksfase

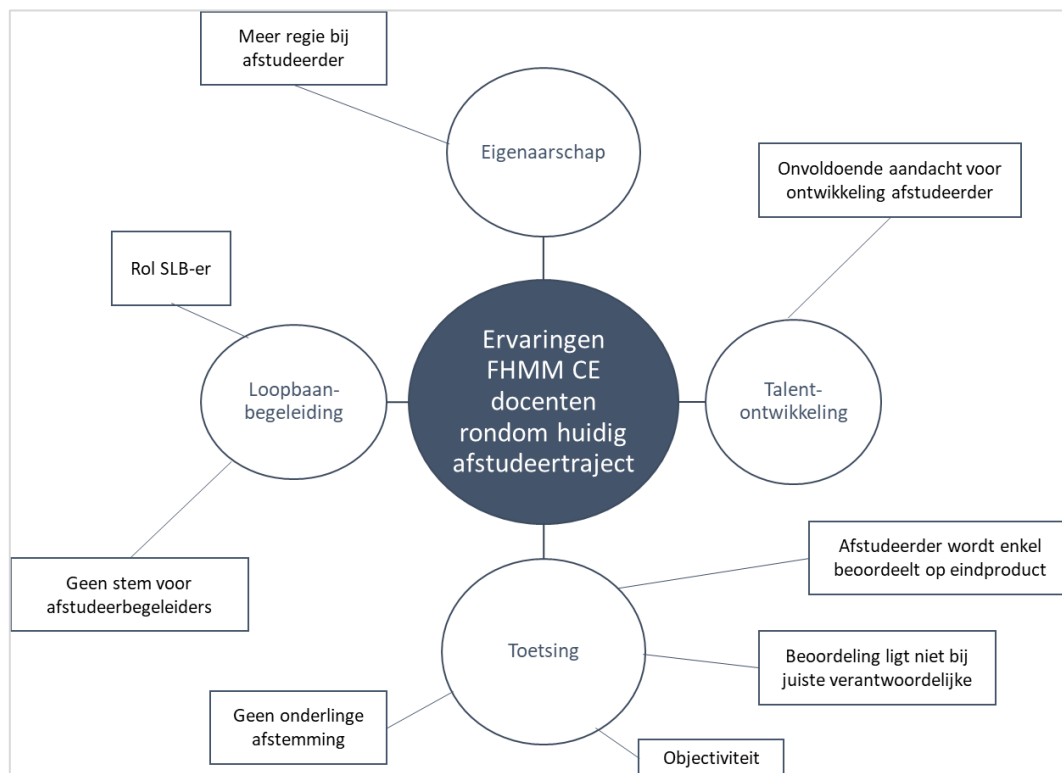
4.1.1 Begeleiden en beoordelen: FHMM CE docententeam

Deelvraag: Wat is de mening van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?

4.1.1.1 Hoe zijn de data verzameld en geanalyseerd?

Dertien FHMM CE docenten hebben deelgenomen aan de focusgroep. In Bijlage O is de analyse opgenomen, inclusief foto's van de visualisaties. Voor de analyse is de inductieve benadering gehanteerd door zoveel mogelijk onbevangen de min of meer afzonderlijke verschijnselen waar te nemen en naar verbandingen te zoeken (De Lange et al, 2011).

Als laatste stap zijn vanuit deze analyse de centrale termen geformuleerd en hun relatie met de kernbegrippen vanuit het theoretisch kader vastgesteld. Dit is wat Boeije (2005) selectief coderen noemt (zie Figuur 8).

Figuur 8. Kernbegrippen focusgroep docenten vooronderzoek

4.1.1.2 Wat zijn de belangrijkste resultaten?

Een constatering die vanuit de focusgroep gemaakt kan worden, is de eensgezindheid onder de deelnemers. Zowel wat betreft de ervaringen met het huidige afstudeertraject als de wensen voor de toekomst liggen de meningen van de deelnemers dicht bij elkaar.

Talentontwikkeling is een kernbegrip dat veelvuldig terugkomt bij de vraag wat er minder goed is aan het huidige afstudeertraject. De focus in de beoordeling en begeleiding ligt te veel op het eindproduct, oftewel de afstudeerscriptie. Er is onvoldoende aandacht voor het afstudeerproces, oftewel de periode waarin de afstudeerder bij het afstudeerbedrijf werkt aan zijn opdracht. Beroepshouding en de daarbij gepaard gaande ontwikkeling van de professionele houding en gedrag, zijn geen maatstaf in de beoordeling van het afstudeertraject. Een tweetal citaten ter illustratie:

“We zijn met zijn allen te veel gefixeerd op het papieren bewijs, op de scriptie. Want dat is lekker makkelijk beoordelen. Zelden vragen we hoe iemand te werk is gegaan bij het afstuderen, te vaak alleen maar wat het uiteindelijk heeft opgeleverd.”

“Het is voor bedrijfsmentoren de professionele houding die een student heeft laten zien tijdens het afstuderen die ervoor zorgt dat hij een baan krijgt aangeboden, niet zozeer het adviesplan. En wat doen wij? Wij beoordelen puur op plan, niet op attitude. Dat zorgt voor een discrepantie tussen werkveld en Fontys.”

Een oorzaak voor deze geringe aandacht voor talentontwikkeling ligt volgens de deelnemers aan de wijze waarop toetsing binnen het afstudeertraject is belegd. Zij geven aan het lastig te vinden om in hun rol als onafhankelijke beoordelaar een uitspraak te doen over de professionele ontwikkeling die een afstudeerder heeft doorgemaakt. Anderzijds ervaren de deelnemers het als frustrerend dat ze in hun rol als afstudeerbegeleider hier wél een uitspraak over kunnen doen, maar daarvoor in het huidige afstudeertraject geen mogelijkheid is.

“Ik begeleidde een student die tijdens zijn afstudeeropdracht echt uit zijn schulp is gekropen. Prachtig om te zien. In het begin durfde hij bij wijze van spreken nog geen collega recht in de ogen aan te kijken en op het einde stond hij voor dertig man te presenteren. Fantastisch. Maar die mooie ontwikkeling kwam op geen enkele manier terug in zijn beoordeling.”

“Wat ik lastig vind als beoordelaar, is iemands professionele houding op het afstudeerbedrijf te beoordelen op basis van een verslagje en het assessment. Ik ken de student vaak niet en weet niet waar hij of zij vandaan komt, welke groei hij heeft gemaakt. Toch wordt wel van mij verwacht daar iets van te vinden.”

De huidige inrichting van het afstudeertraject biedt ook geen ruimte voor de bedrijfsmentor om zijn oordeel te geven over de afstudeerder. Dit wordt door de deelnemers als minder sterk en vreemd ervaren. De bedrijfsmentoren zijn de opdrachtgevers van de afstudeerders en zien hen dagelijks in actie op de werkvloer.

De scheiding tussen begeleiding en beoordeling brengt ook met zich mee dat er amper een overdracht is tussen de afstudeerbegeleider en de beoordelaars. Deelnemers geven aan dat ze als beoordelaar meermaals een assessment afnemen zonder vooraf input te hebben gekregen van de afstudeerbegeleider.

“Vroeger zocht ik collega’s nog wel op voor een warme overdracht, maar daar ben ik mee gestopt. Heeft geen nut, want zij kunnen en mogen toch niks doen met mijn input.”

De scheiding en het gebrek aan overdracht resulteren volgens de deelnemers in een assessment wat meer weg heeft van een kruisverhoor dan een mondeling examen. De beoordelaars kennen de afstudeerder en het doorlopen afstudeertraject niet. Ze ontvangen de afstudeerscriptie en dienen daarover een oordeel te vellen. Wat in de praktijk ervoor zorgt dat de beoordelaars voorafgaand aan het assessment een vragenlijstje met “zaken die niet goed zijn aan de afstudeerscriptie” klaar hebben liggen en gedurende het assessment enkel hiernaar vragen. De positieve aspecten van de afstudeerscriptie en de weg die de student bewandelt om tot dit eindproduct te komen, komen amper aan bod.

De deelnemers willen in de toetsing van het afstudeertraject meer aandacht zien voor de talentontwikkeling van de afstudeerder. De suggestie die daarbij wordt gemaakt, is dit te doen door de afstudeerbegeleider en de bedrijfsmentoren, verantwoordelijken voor de loopbaanbegeleiding van de afstudeerder, een stem te geven in de beoordeling. Daarbij werd door een meerderheid de voorkeur uitgesproken om de beoordeling van de afstudeerscriptie wel weg te houden bij de begeleiders en in de onafhankelijke handen van de beoordelaars te laten. Een adviserende stem van de begeleider richting de beoordelaars wordt door enkele deelnemers wel als optie genoemd.

“Laat de begeleider een kort rapportje schrijven voor de assessoren. Hierin vertelt hij kort hoe het afstudeertraject is verlopen, hoe tevreden het bedrijf was over de student en hoe de student heeft gepresteerd op zaken als communicatie, timemanagement en persoonlijk leiderschap.”

Alle deelnemers zijn in groepen gevraagd het afstudeertraject visueel weer te geven zoals zij dat graag zouden zien. Opvallende punten die in relatie tot de kernbegrippen worden genoemd:

- **Talentontwikkeling;** koppel gedurende het hele afstudeertraject één persoon aan een afstudeerder. Deze persoon begeleidt de afstudeerder op het vlak van beroepshouding en professionele houding en gedrag. Voor inhoudelijke, opdracht specifieke expertise kan de afstudeerder aankloppen bij een vakdocent.
- **Loopbaanbegeleiding;** geef de SLB-er een rol in de beoordeling van beroepshouding. De SLB-er kent de student al voorafgaand aan het afstudeertraject en heeft een beter beeld van de groei die de student gedurende zijn opleiding heeft laten zien.
- **Eigenaarschap;** de afstudeerder moet gestimuleerd worden kritisch te denken, creativiteit te tonen en zelf de regie te nemen over zijn afstudeertraject. Hij moet in staat zijn zelf te bepalen welke begeleiding (op kennis of op houding en gedrag) hij nodig heeft.
- **Toetsing;** leg de beoordeling bij de juiste mensen en op het juiste moment. Beoordeling van het afstudeerproces moet liggen bij de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor, beoordeling van de afstudeerscriptie bij twee onafhankelijke beoordelaars. Hiermee borg je de objectiviteit en geef je tegelijkertijd meer en beter aandacht aan de ontwikkeling van de afstudeerder.

4.1.2 Begeleiden en beoordelen: afstudeercoördinatoren CE buiten Fontys

Deelvraag: Hoe vindt de wijze van begeleiden en beoordelen van afstudeerders bij andere Bachelor CE opleidingen plaats?

4.1.2.1 Hoe zijn de data verzameld en geanalyseerd?

Er zijn interviews afgenomen met afstudeercoördinatoren van CE opleidingen van Avans en de HAN. Deze interviews zijn geanalyseerd met de foliomethode (Arts, 2016). De foliomethode bestaat uit twee stappen. In de eerste stap zijn de interviews per gesprekspunt samengevat en schematisch naast elkaar geplaatst. Vervolgens zijn per gesprekspunt de voornaamste centrale begrippen gecodeerd. De analyse is opgenomen in Bijlage P.

4.1.2.2 Wat zijn de belangrijkste resultaten?

Kijkend naar de taken en verantwoordelijkheden die horen bij een CE afstudeercoördinator, dan blijken deze bij FHMM, Avans en de HAN grotendeels gelijk te zijn. Er zijn verschillen zichtbaar in de wijze waarop het CE afstudeertraject binnen deze onderwijsinstellingen is ingericht en in het bijzonder op het vlak van de begeleiding en beoordeling van afstudeerders (zie Figuur 9).

			
Pre-afstudeertraject	Circa drie weken, drie leerkringbijeenkomsten met 1 leerkringdocent en ca. 8 studenten	Geen pre-afstudeertraject	Circa tien weken verplichte workshops
Tijdsduur afstudeertraject	17 weken	20 weken	21 weken
Frequentie begeleiding	- Begeleider bezoekt tweemaal afstudeerorganisatie - Eén individueel (face to face) feedbackmoment	- Begeleider bezoekt eenmaal afstudeerorganisatie - Drie bijeenkomsten met begeleider en ca. 6 andere afstudeerders - Drie individuele (face to face) feedbackmomenten	- Begeleider bezoekt eenmaal afstudeerorganisatie - Vier individuele (face to face) feedbackmomenten
Eindproducten	Beoordeling vindt plaats over drie onderdelen: - Afstudeerscriptie (cijfer) - Assessment (kan voor afwijking cijfer afstudeerscriptie van max 1,0 punt zorgen) - Afstudeerproces (behaald / niet behaald)	Beoordeling vindt plaats over drie onderdelen: - Afstudeerscriptie (wegingsfactor 50) - Assessment (wegingsfactor 40) - Afstudeerproces (wegingsfactor 10) Resulteert in 1 eindcijfer	Beoordeling vindt plaats over drie onderdelen: - Afstudeerscriptie (wegingsfactor 60) - Assessment (wegingsfactor 20) - Afstudeerproces (wegingsfactor 20) Resulteert in 1 eindcijfer
Rol afstudeerbegeleider	Begeleider heeft geen rol in beoordeling van afstudeerder	- Begeleider is tweede beoordelaar van afstudeerscriptie - Begeleider is beoordelaar van afstudeerproces	Begeleider is tweede beoordelaar van afstudeerscriptie en assessment
Beoordeling afstudeerproces	Door onafhankelijke beoordelaars gedurende assessment	Door begeleider aan einde van het afstudeertraject	Door bedrijfsmentor aan einde van het afstudeertraject
Beoordeling assessment	Afgenomen door twee onafhankelijke beoordelaars en extern deskundige	Afgenomen door een onafhankelijke beoordelaar en extern deskundige	Afgenomen door een onafhankelijke beoordelaar en begeleider
Beoordeling afstudeerscriptie	Door twee onafhankelijke beoordelaars	Door een onafhankelijke beoordelaar en begeleider	Door een onafhankelijke beoordelaar en begeleider

Figuur 9. Vergelijking afstudeertrajecten

De doorlooptijd van het afstudeertraject lijkt op het eerste gezicht te variëren per onderwijsinstelling. FHMM kent met zeventien weken het kortste afstudeertraject, maar heeft wel een intensievere begeleiding tijdens de pre-afstudeertraject dan Avans en de HAN. De begeleidingsintensiteit tijdens het afstudeertraject varieert ook. Een FHMM afstudeerder kent drie individuele face to face contactmomenten, bij Avans vier en de HAN vijf. Daarnaast kent Avans drie intervisiebijeenkomsten met circa zes afstudeerders.

Alle drie onderwijsinstellingen kennen dezelfde drie eindproducten binnen het afstudeertraject, maar de zwaarte die aan ieder eindproduct wordt toegekend verschilt. De grootste verschillen liggen op het vlak van begeleiding en beoordeling. FHMM kent de meest strikte scheiding: de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor hebben geen stem in de eindbeoordeling. Bij Avans is de afstudeerbegeleider ook beoordelaar van het afstudeerproces en tweede beoordelaar van de afstudeerscriptie. Hij is niet aanwezig bij het assessment en heeft dus geen stem in de beoordeling van dit eindproduct. Bij de HAN is de afstudeerbegeleider ook tweede beoordelaar van de script en het assessment, maar heeft geen stem in de beoordeling van het afstudeerproces. Deze beoordeling ligt volledig bij de bedrijfsmentor. Assessments bij FHMM en Avans worden bijgewoond door een extern deskundige, dit is bij de HAN niet het geval.

De afstudeercoördinator van de HAN ziet ruimte voor verbetering in het pre-afstudeertraject. Op dit moment is de (individuele) begeleiding onvoldoende wat naar haar mening resulteert in een relatief hoog percentage (circa 15%) afstudeerders dat na enkele weken stopt met het afstudeertraject. Als positief punt noemt zij de wijze waarop betrokkenen een rol spelen in het afstudeertraject.

De afstudeercoördinator van Avans geeft aan niet tevreden te zijn met de afwezigheid van de afstudeerbegeleider als tweede beoordelaar bij het assessment. Een keuze die volgens haar door het management is gemaakt om budgettaire redenen. Als positief punt geeft zij de intervisiebijeenkomsten aan waarin afstudeerders elkaar onderling feedback geven.

4.1.3 Begeleiden en beoordelen: experts op het gebied van toetsing

Deelvraag: Wat is de visie van experts op het gebied van toetsing met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?

4.1.3.1 Hoe zijn de data verzameld en geanalyseerd?

Er zijn twee interviews afgenomen met experts op het gebied van toetsing. Deze interviews zijn geanalyseerd met de foliomethode (Arts, 2016). De volledige folioanalyse is opgenomen in Bijlage Q.

4.1.3.2 Wat zijn de belangrijkste resultaten?

Beide experts geven aan dat ongeacht welke begeleidings- en beoordelingssystematiek een onderwijsinstelling kiest het voor accreditatie belangrijk is dat deze keuze zorgvuldig is onderbouwd en voorzien is van de juiste beoordelingscriteria. De experts zijn van mening dat er geen “gouden inrichting” voor het afstudeertraject is. Iedere insteek kent voor- en nadelen en is afhankelijk van de onderwijsvisie die een opleiding heeft op het vlak van talentontwikkeling en loopbaanbegeleiding. Volgens een van de geïnterviewde expert is er vanuit de literatuur geen onderbouwing voor de ene of de andere systematiek.

Objectiviteit is een belangrijke term binnen het kernbegrip toetsing. Een van de geïnterviewde experts geeft aan dat het nieuwe NVAO-kader beschrijft dat de beoordeling ‘voldoende onafhankelijk’ moet zijn. Deze beschrijving biedt opleidingen de ruimte zelf invulling te geven aan de

begeleidings- en beoordelingssystematiek. Hiermee kiest het NVAO er bewust voor weg te bewegen van volledige objectiviteit.

Volgens beide experts is een gemengde vorm waarbij de afstudeerbegeleider en eventueel bedrijfsmentor een stem hebben in de beoordeling van de afstudeerder prima werkbaar en doet deze geen afbreuk aan de objectiviteit van het oordeel. Zeker ten aanzien van de beoordeling van het afstudeerproces, waarbij het gaat om professionele houding en gedrag, is een beoordeling vanuit de begeleiding volgens hen een logische insteek.

Beide experts benadrukken dat wanneer een opleiding kiest voor een gemende vorm de volgende maatregelen genomen dienen te worden:

- Om de objectiviteit te waarborgen, dient er nog een beoordelaar bij te worden betrokken. In het geval van procesbeoordeling kan dit in de vorm van de bedrijfsmentor. In het geval van scriptiebeoordeling een collega-docent, waarbij de afstudeerbegeleider de rol van tweede beoordelaar heeft en de collega de rol van eerste beoordelaar.
- Heldere beoordelingsformulieren / rubrics.
- Heldere taakbeschrijvingen.
- Frequentie training en kalibratie.

4.2 Ontwerpfase

De data die in de vooronderzoeksfase zijn verzameld, zijn geanalyseerd en dienen als input voor de opzet van een concept herzien afstudeertraject. Dit concept handhaaft de opzet van het huidige afstudeertraject, maar kent wijzigingen op de volgende aspecten:

- De drie eindproducten van het FHMM CE afstudeertraject, te weten afstudeerscriptie, reflectieverslag en assessment, blijven bestaan. De invulling van het reflectieverslag wordt anders.
- Bij de start van het afstudeertraject beschrijft de afstudeerder in zijn POP aan welke competenties (conform het CE Competentieprofiel) hij tijdens zijn afstudeertraject gaat werken, hoe hij dat gaat doen en hoe hij aan het einde van het afstudeertraject gaat bewijzen hieraan te hebben voldaan.
- Tussentijdse evaluatie van de ontwikkeling van de afstudeerder (beroepshouding) wordt middels een feedbackformulier en -gesprek door de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor gemonitord.
- De afstudeerder levert een document op, genaamd *showcase*, waarin hij reflecteert op zijn eigen professionele ontwikkeling gedurende het afstudeertraject. Uitgangspunten vormen hierbij de gemaakte afspraken in het POP en het Competentieprofiel CE. De ontwikkeling die de afstudeerder heeft gemaakt dient hij met aantoonbaar bewijs te laten zien.
- De eindbeoordeling van de *showcase*, en daarmee ook het afstudeerproces en de beroepshouding van de afstudeerder, ligt bij de afstudeerbegeleider. De bedrijfsmentor heeft een adviserende stem.
- De eindbeoordeling van de afstudeerscriptie en assessment blijft liggen bij twee onafhankelijke beoordelaars. Er vindt structureel een warme overdracht plaats waarbij de afstudeerbegeleider zijn oordeel over het afstudeerproces kenbaar maakt aan de beoordelaars.

- Het afstudeertraject kent twee toetscodes; voor het afstudeerproces (*showcase*) en voor de afstudeerscriptie inclusief assessment.

De vervolgstap in de ontwerpfase is het testen van dit concept. Hiervoor zijn twaalf FHMM CE afstudeerders benaderd (zie Hoofdstuk 3). Aan hen is het concept gepresenteerd. Zij hebben de Testronde Herinrichting Afstudeertraject conform dit concept doorlopen.

Dertien FHMM CE docenten die deze studenten gaan begeleiden en beoordelen hebben eenzelfde presentatie van het concept gekregen (zie Bijlage K).

4.3 Evaluatiefase

Na afloop van de Testronde Herziening Afstudeertraject hebben in de evaluatiefase focusgroepen plaatsgevonden onder de FHMM CE afstudeerders en docenten die betrokken zijn bij deze testronde.

4.3.1 Begeleiden en beoordelen: FHMM CE afstudeerders

Deelvraag: Wat zijn de ervaringen van FHMM CE afstudeerders met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?

4.3.1.1 Hoe zijn de data verzameld en geanalyseerd?

Negen van de twaalf FHMM CE afstudeerders hebben deelgenomen aan de focusgroep, met als doel te evalueren hoe zij de Testronde Herinrichting Afstudeertraject hebben ervaren en waar ze nog ruimte voor verbetering zien. Drie afstudeerders hebben om privé redenen niet deelgenomen aan de focusgroep.

Tijdens de focusgroep ben ik de gesprekleider. Een student-assistent is als notulist aanwezig. De notulen zijn gecodeerd waarbij de inductieve benadering is gehanteerd (De Lange et al, 2011). Deze codering en analyse zijn opgenomen in Bijlage R.

4.3.1.2 Wat zijn de belangrijkste uitkomsten?

Op de vraag wat men ervan vindt dat niet twee onafhankelijke beoordelaars maar hun afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor het proces van het afstudeertraject hebben beoordeeld, laten alle deelnemers een positieve reactie horen. De begeleiders zijn volgens de deelnemers goed in staat de professionele houding en de gerealiseerde groei tijdens het afstudeertraject te beoordelen.

“Mijn begeleider bij <naam afstudeerorganisatie> heeft me dagelijks meegemaakt, veel met me gesproken en niet alleen over mijn adviesplan maar ook over mij als persoon. Waar ik goed in ben, waar ik nog dingen moet leren. Ik vond het fijn dat hij mij ook heeft mogen beoordelen op mijn prestaties. Dan is het tenminste ook ergens op gebaseerd.”

“Ik gaf bij ons kennismakingsgesprek al aan dat ik het moeilijk vind om in een onbekende omgeving met vreemden gesprekken aan te gaan. Samen met mijn begeleider van school en van mijn afstudeerplek heb ik een stappenplan opgezet. Dat heeft me erg geholpen mezelf in de afgelopen maanden daarin te ontwikkelen. Hoe hadden twee assessoren die mij niet kennen dit moeten beoordelen? Dat kan volgens mij niet.”

Zeven deelnemers zien graag dat de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor ook een stem hebben in de beoordeling van de afstudeerscriptie en het assessment. De overige twee deelnemers zien dat

liever niet en hebben als argument dat dit de onafhankelijke beoordeling van de afstudeerscriptie te veel zou beïnvloeden.

Van de zeven deelnemers die de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor ook een stem in de beoordeling willen geven, lopen de meningen uiteen over de wijze waarop dit moet gebeuren.

“Maak van de begeleider ook een beoordelaar. Die kan dingen uit de scriptie soms wat meer verklaren of beter begrijpen omdat hij ook het bedrijf heeft leren kennen.”

“Bij de opleiding van mijn vriendin schrijft de afstudeerbegeleider een soort van adviesrapportje voor de assessoren. Die nemen dat dan mee in hun besluit.”

Alle deelnemers aan de focusgroep is gevraagd naar een advies over de definitieve herinrichting van het afstudeertraject. De belangrijkste adviezen waren:

- Leg de beoordeling van het afstudeerproces volledig neer bij de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor.
- Geef de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor een (adviserende) stem in de beoordeling van de afstudeerscriptie en het assessment.

4.3.2 Begeleiden en beoordelen: FHMM CE docententeam

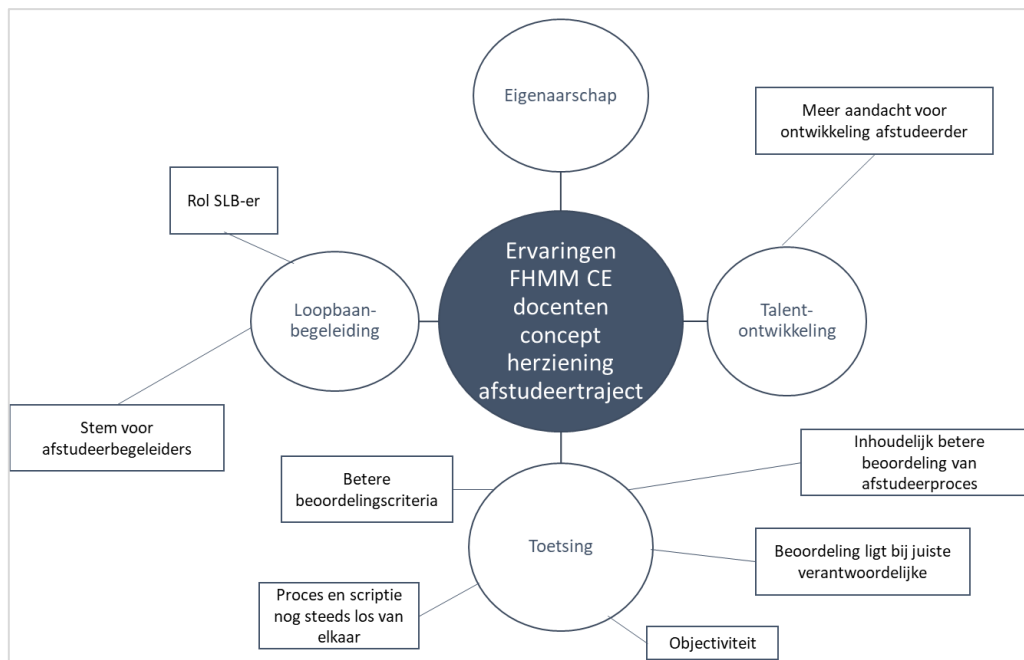
Deelvraag: Wat is de mening van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?

4.3.2.1 Hoe zijn de data verzameld en geanalyseerd?

Dertien FHMM CE docenten hebben deelgenomen aan de focusgroep, met als doel te evalueren hoe zij de Testronde Herinrichting Afstudeertraject hebben ervaren en waar ze nog ruimte voor verbetering zien.

In Bijlage S is de analyse opgenomen. Voor de analyse is net als bij de eerder gehouden focusgroep de inductieve benadering gehanteerd (De Lange et al, 2011).

Als laatste stap is selectief coderen toegepast om de centrale termen te formuleren en hun relatie met kernbegrippen vanuit het theoretisch kader vast te stellen (zie Figuur 10) (Boeije, 2005). Door deze Figuur te vergelijken met Figuur 8, waarin de ervaringen vanuit het docententeam met het *huidige* afstudeertraject zijn weergegeven, wordt inzichtelijk welke concrete onderwijsverbeteringen zijn gerealiseerd binnen het afstudeertraject van FHMM CE. Deze komen terug in Hoofdstuk 5. Met de analyse van deze focusgroep is een (voorlopig) einde bereikt van het cyclische proces van dit ontwerponderzoek (Lange et al., 2011).

Figuur 10. Kernbegrippen focusgroep docenten evaluatiefase

4.3.2.2 Wat zijn de belangrijkste resultaten?

Op de vraag wat de deelnemers goed vinden aan de concept herinrichting van het afstudeertraject, worden punten genoemd met betrekking tot de kernbegrippen talentontwikkeling, loopbaanbegeleiding en toetsing. Alle deelnemers geven aan dat in de nieuwe situatie een betere invulling wordt gegeven aan de begeleiding en beoordeling van de beroepshouding van de afstudeerder. Hiermee is volgens de respondenten een antwoord gegeven op de vraag de begeleiding van de afstudeerder een stem te geven in de beoordeling, zonder daarbij in te boeten aan de onafhankelijkheid van de uiteindelijke beoordeling van het gehele afstudeertraject. De beoordeling van de verschillende eindproducten (beroepshouding, afstudeerscriptie en assessment) ligt volgens de deelnemers nu bij de professionals die daarover het meest onderbouwde oordeel kunnen geven.

“Het (de beoordeling vanuit de bedrijfsmentor meenemen in het proces) is eigenlijk iets wat zo vanzelfsprekend en logisch is voor bedrijfsmentoren dat ze het eerder vreemd vinden dat we dat voorheen niet deden. Een bedrijfsmentor zei tegen me “een voetballer wordt toch ook beoordeelt door zijn coach en niet alleen maar door de Raad van Commissarissen?””

“Ik vind het nog belangrijker dat ik als assessor geen uitspraak meer hoeft te doen over de professionele ontwikkeling van de student. Daar had ik altijd heel veel moeite mee en voelde me niet senang daarbij.”

“Wat mij betreft houden we wel vast aan de scheiding wanneer het gaat over de scriptie. We vragen de student dat als onafhankelijk consultant te schrijven, dan is het ook logisch dat twee onafhankelijke personen dat beoordelen.”

De meningen van de deelnemers zijn verdeeld over de vraag of de afstudeerbegeleider ook een stem moet hebben bij de beoordeling van de afstudeerscriptie en het assessment. Zeven deelnemers vinden dat de opleiding op dit vlak vast moet houden aan de scheiding van begeleiding en

beoordeling. Voornaamste argument hiervoor is de objectiviteit van de eindbeoordeling. Zes deelnemers zien liever dat de afstudeerbegeleider ook een stem krijgt in de eindbeoordeling. Hun argument is dat het afstudeerproces en de afstudeerscriptie in de herinrichting beoordeeld worden met twee losstaande toetscodes en hierdoor de begeleiding nog steeds geen mening mag hebben over het daadwerkelijke eindproduct. Zij pleiten voor één toetscode waarin alle elementen van het afstudeertraject naar rato terugkomen.

“De nieuwe opzet is een stap in de goede richting, maar het is nog niet genoeg. Het bedrijf mag nog steeds niks zeggen over het adviesrapport terwijl zij de opdrachtgever zijn. Ze mogen alleen wat zeggen over hoe de student zich heeft gedragen. Ik vind het meer weghebben van een schijnstem.”

Een belangrijke rol ligt er bij de totstandkoming van het oordeel over de beroepshouding van de afstudeerder volgens een aantal respondenten bij de afstudeerbegeleider. Bedrijfsmentoren hebben de neiging niet kritisch genoeg te zijn en onder het mom van “*zij heeft prima meegewerkt*” een hoge beoordeling te geven. Goede beoordelingscriteria en een kritische afstudeerbegeleider zijn daarbij belangrijk.

Een ander element dat wordt genoemd op de vraag wat nog beter zou kunnen in het nieuwe afstudeertraject, is de koppeling met de SLB-er. De afstudeerbegeleider leert de student pas kennen bij de laatste fase van zijn studieloopbaan. De SLB-er kent de student al zo lang deze de opleiding volgt en heeft een beter beeld van de professionele ontwikkeling die door hem is gemaakt. Kritische noot die daarbij door een deelnemer wordt geplaatst, is dat hij in zijn rol van SLB-er zijn studenten in het laatste studiejaar amper nog volgt en het vaak ook lastig vindt om een goed oordeel te vellen. Wanneer de SLB-er een rol krijgt in de beoordeling van de beroepshouding dan zal deze actiever betrokken moeten worden bij het afstudeertraject.

5. Conclusies, advies en reflectie

In dit hoofdstuk worden per deelvraag de belangrijkste conclusies beschreven en de relatie met de kernbegrippen uit het theoretisch kader. Op basis daarvan wordt de centrale onderzoeksvraag beantwoord en is beschreven welke bijdrage dit PGO heeft in het onderwijscurriculum van FHMM CE.

5.1. Conclusies

5.1.1 Begeleiden en beoordelen: CE afstudeercoördinatoren buiten Fontys

Deelvraag: Hoe vindt de wijze van begeleiden en beoordelen van afstudeerders bij andere Bachelor CE opleidingen plaats?

Op basis van de afgenomen interviews met de CE afstudeercoördinatoren van Avans en de HAN is een vergelijking gemaakt van het afstudeertraject van de drie opleidingen (zie Figuur 9). Daaruit kan worden geconcludeerd dat de belangrijkste verschillen tussen Fontys, Avans en de HAN te maken hebben met de begeleidingsintensiteit en de mate van invloed die een afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor hebben in de eindbeoordeling.

Het verschil in begeleidingsintensiteit start in het pre-afstudeertraject. Hier kiest Avans voor een hoge mate van eigenaarschap van de afstudeerder. Zij biedt geen begeleiding in het pre-afstudeertraject en legt de regie bij de student (Kuipers, 2004). De student moet zelfstandig op zoek naar een afstudeeropdracht en een afstudeervoorstel opstellen. Kerkhof (2016) stelt dat dit zorgt voor meer intrinsiek gemotiveerde studenten. Aan de andere kant van het spectrum bevindt zich FHMM. Zij legt in het pre-afstudeertraject de nadruk op loopbaanbegeleiding door de student verplicht deel te laten nemen aan de leerkringen. De HAN begeeft zich tussen deze twee uitersten in met het verplicht stellen van (voor het afstudeertraject relevante) workshops.

De frequentie en vorm van de afstudeerbegeleiding verschilt per onderwijsinstelling. Afstudeerders van FHMM en de HAN kennen respectievelijk drie en vijf momenten waarop ze individueel samenzitten met hun afstudeerbegeleider en feedback ontvangen. Beide onderwijsinstellingen leggen de verantwoordelijkheid voor het tot stand komen van deze momenten bij de afstudeerder en verwachten dan ook een hoge mate van eigenaarschap (Kuipers, 2004). Afstudeerders bij Avans krijgen naast vier individuele momenten met hun afstudeerbegeleider ook begeleiding in studiegroepen waarbij afstudeerders elkaar formatief beoordelen. Dit is een sterk aspect in de afstudeerbegeleiding omdat hierdoor het leereffect voor de afstudeerder groter is (Sluijsmans, 2002).

Op de vraag in hoeverre begeleiding en beoordeling van elkaar is gescheiden, zijn grote verschillen geconstateerd. FHMM kent daarin in haar huidige opzet de striktste variant. De afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor hebben geen stem in de beoordeling van de afstudeerder. De beoordeling van afstudeerproces, -scriptie en het assessment ligt volledig bij twee onafhankelijke beoordelaars, wat een zeer hoge mate van objectiviteit met zich meebrengt (Berkel et al., 2017).

De HAN heeft de beoordeling van het afstudeerproces neergelegd bij de bedrijfsmentor. Een mogelijk risico dat zij hiermee neemt, is dat de bedrijfsmentor niet gekwalificeerd is om deze rol – naast die van bedrijfsbegeleider – op zich te nemen en dat de onderwijsinstelling geen invloed heeft op de noodzakelijke training en kalibratie (Berkel et al., 2017). Avans heeft dit risico ondervangen

door de beoordeling van het afstudeerproces bij de afstudeerbegeleider neer te leggen en de bedrijfsmentor een *adviserende* stem te geven.

De beoordeling van de afstudeerscriptie wordt bij Avans en de HAN gedaan door een onafhankelijke beoordelaar en de afstudeerbegeleider. Objectiviteit wordt volgens de geïnterviewden in deze gewaarborgd door de aanwezigheid van één onafhankelijke beoordelaar. De motivatie om de afstudeerbegeleider een stem te geven in de scriptiebeoordeling is voor beide hogescholen dezelfde: de afstudeerbegeleider kan in diens beoordeling recht doen aan de professionele ontwikkeling en talentontplooiing die de student gedurende zijn afstudeertraject laat zien.

5.1.2 Begeleiden en beoordelen: experts op het gebied van toetsing

Deelvraag: Wat is de visie van experts op het gebied van toetsing met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?

De belangrijkste conclusie die kan worden getrokken, is dat bij een keuze voor een begeleidings- en beoordelingssystematiek een stevige onderbouwing en beoordelingscriteria ten grondslag horen te liggen. Dit is voor een accreditatie vanuit de NVAO belangrijker dan de daadwerkelijke systematiek waarvoor een onderwijsinstelling heeft gekozen.

Beide experts geven het advies weg te bewegen van de scheiding tussen begeleiding en beoordeling zoals deze nu plaatsvindt binnen FHMM CE. Hiervoor geven zij twee argumenten:

- De eenzijdigheid van het soort toets (enkel summatief) zorgt voor een afname in studiemotivatie en onbenutte talentontplooiing (Amrein & Berliner, 2002; Harlen & Crick, 2003). Daarnaast sluit dit niet aan op wat Sluijsmans en Segers (2018) de balans van summatief en formatief toetsen in het hbo noemen.
- De beperkte aandacht voor het door de afstudeerder doorlopen leerproces. Dit past niet bij de visie op talentontwikkeling in het nieuwe opleidingsprofiel CE 2018-2022 (LOO CE, 2017).

5.1.3 Begeleiden en beoordelen: FHMM CE afstudeerders

Deelvraag: Wat zijn de ervaringen van FHMM CE afstudeerders met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?

Eerder onderzoek onder FHMM CE afstudeerders (zie Hoofdstuk 1) toont aan dat men niet tevreden is over de scheiding van begeleiding en beoordeling in het afstudeertraject. Het vormt een van de redenen voor het uitvoeren van dit onderzoek. De FHMM CE afstudeerders die in de Testronde Herinrichting Afstudeertraject hebben deelgenomen, zijn in het algemeen positief over de vernieuwde opzet waarin de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor wel een stem krijgen in de beoordeling.

Hier dient een kritische kanttekening bij te worden geplaatst. Idealiter heeft een onderzoekspopulatie beide situaties meegemaakt om hierover een goed oordeel te kunnen vellen. Dit is voor het FHMM CE docententeam in de Testronde Herinrichting Afstudeertraject wel mogelijk; zij hebben als afstudeerbegeleider en beoordelaar ervaring met de huidige en voorgestelde herinrichting. Dat ligt voor de onderzoekspopulatie FHMM CE afstudeerders anders. Immers kunnen we van een student niet verlangen dat hij tweemaal het afstudeertraject doorloopt.

Desalniettemin kan worden geconcludeerd dat FHMM CE afstudeerders positief zijn over een afstudeertraject waarbij:

- de beoordeling rondom het afstudeerproces bij de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor ligt;
- de beoordeling rondom de afstudeerscriptie en het afstudeerassessment bij twee onafhankelijke beoordelaars ligt, waarbij de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor een *adviserende* stem hebben.

5.1.4 Begeleiding en beoordelen: FHMM CE docententeam

Deelvraag: Wat is de mening van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?

De afstudeerbegeleiders en beoordelaars binnen het FHMM CE docententeam vormen de doelgroep binnen dit PGO en zijn om die reden op twee momenten hierbij betrokken (vooronderzoeksfase en evaluatiefase).

Op basis van dit onderzoek kan het volgende worden geconcludeerd:

- Het docententeam ziet graag dat de beoordeling van het afstudeerproces (oftewel de beroepshouding) komt te liggen bij de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor. In de nieuwe opzet van het afstudeertraject ligt de beoordeling van de verschillende eindproducten bij degenen die daarover het meest onderbouwde oordeel kunnen geven.
- Het docententeam is verdeeld met betrekking tot de vraag of de afstudeerbegeleider ook een stem moet hebben bij de beoordeling van de afstudeerscriptie en het assessment, en indien dit het geval is op welke wijze deze stem dan in het geheel zou moeten gelden.
- Het docententeam ziet graag een rol voor de SLB-er in het afstudeertraject. Ook in de vernieuwde opzet in de Testronde Herinrichting Afstudeertraject is de rol voor de SLB-er nihil. Begeleiding op studievoortgang is nu afwezig en de focus ligt enkel op begeleiding op professionele ontwikkeling en loopbaanontwikkeling. Om tot een persoonlijke ontwikkeling van de student te komen, zijn alle drie begeleidingselementen nodig (Mittendorff, 2014).

5.2 Eindconclusie

Figuur 11 toont beknopt de deelconclusies in relatie tot de centrale onderzoeksvraag.

Wat zijn de ervaringen en meningen van alle betrokkenen in relatie tot de begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject binnen een Bachelor opleiding CE?			
FHMM CE docententeam	FHMM CE afstudeerders	Experts toetsing	CE afstudeercoördinatoren
• Leg beoordeling afstudeerproces (beroepshouding) bij afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor. • Leg beoordeling afstudeerscriptie en assessment bij onafhankelijke beoordelaars met eventueel adviserende stem voor afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor. • Geef SLB-er een rol in begeleiding en beoordeling van afstudeertraject.	• Leg beoordeling afstudeerproces (beroepshouding) bij afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor. • Leg beoordeling afstudeerscriptie en assessment bij onafhankelijke beoordelaars met adviserende stem voor afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor.	• Zorg bij keuze begeleidings- en beoordelingssystematiek voor stevige onderbouwing en beoordelingscriteria. Dit is belangrijker dan de systematiek waarvoor wordt gekozen. • Stap af van huidige strikte scheiding tussen begeleiding en beoordeling.	• Geef in beoordeling afstudeerder op alle onderdelen (beroepshouding, scriptie en assessment) een rol aan de afstudeerbegeleider.

Figuur 11. Beantwoording onderzoeksvraag

Er kan worden geconcludeerd dat alle betrokkenen van mening zijn dat de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor een rol moeten hebben in de beoordeling van het afstudeerproces. Voornaamste argument dat hiervoor wordt aangedragen, is dat deze professionals het beste in staat zijn de talentontwikkeling en beroepshouding van de afstudeerder te beoordelen. De beoordeling van de eindschrijving en het assessment dient te blijven bij twee onafhankelijke beoordelaars, met mogelijk een adviserende stem voor de afstudeerbegeleider. Tot slot kan worden geconcludeerd dat de rol van SLB-er in zowel begeleiding als beoordeling van de afstudeerder groter moet zijn.

5.3 Advies

Hieronder is de probleemstelling van dit PGO weergegeven.

Op welke wijze kan de begeleiding en beoordeling van FHMM CE afstudeerders het beste worden ingericht zodat dit recht doet aan de roep om aandacht voor de ontwikkeling die een afstudeerder doormaakt en tevens aansluit op de kwaliteitseisen rondom toetsing in het hbo en het nieuwe landelijke CE opleidingsprofiel?

Op basis van het uitgevoerde ontwerponderzoek, wordt onderstaand advies gegeven aan het FHMM-managementteam. Hiermee is de doelstelling van dit onderzoek bereikt en een antwoord gegeven op de probleemstelling.

Implementeer met ingang van de volgende afstudeerperiode (periode 4 in studiejaar 2017-2018) het heringerichte afstudeertraject zoals ontworpen, getest en geëvalueerd in dit PGO. Deze herinrichting doet recht aan de roep om aandacht voor de ontwikkeling die de afstudeerder doormaakt door niet

alleen de begeleiding maar ook de beoordeling in handen te leggen van de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor. De beoordeling van de afstudeerscriptie en het assessment blijft liggen bij twee onafhankelijke beoordelaars, waardoor de toetsingseisen in het hbo rondom objectiviteit geborgen zijn. Tot slot sluit het heringerichte afstudeertraject, met een duidelijkere focus op talentontwikkeling en formatief toetsen, beter aan op het nieuwe landelijke CE opleidingsprofiel.

Hierbij worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Op dit moment is in de onderwijs- en examenregeling (OER) 2017-2018 voor FHMM CE vastgesteld dat het afstudeertraject uit twee toetscodes bestaat. Het advies is dit in het OER 2018-2019 terug te brengen tot één toetscode, waarbij de drie eindproducten (beroepshouding, scriptie en assessment) middels een weging met één eindcijfer worden beoordeeld. Hiermee blijft de objectiviteit van scriptie- en assessmentbeoordeling bewaard en wordt de ontwikkeling van de student en zijn beroepshouding (inclusief beoordeling vanuit de begeleiders) meegenomen in het eindoordeel.
- In het concept heringerichte afstudeertraject wat in dit onderzoek is getest, was geen rol weggelegd voor de SLB-er. Aanbeveling is dit met ingang van de nieuwe afstudeerperiode wel te doen door de SLB-er te betrekken bij het aanscherpen van het POP voor aanvang van het afstudeertraject en een adviserende stem te geven in de beoordeling van de uiteindelijke showcase.
- Doorloop na afloop van de komende afstudeerperiode (september 2018) opnieuw de regulatieve cyclus van Van Strien (1984) door aanvullend onderzoek uit te voeren onder alle betrokkenen binnen het vernieuwde FHMM CE afstudeertraject.
- Leg het vernieuwde afstudeertraject ter controle en goedkeuring voor aan extern gekwalificeerden op het gebied van toetsing in het hbo.

5.4 Reflectie

In dit hoofdstuk is een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag en een advies geformuleerd voor het FHMM-managementteam. Hiermee is aan de doelstelling van dit PGO voldaan. Een mooi moment om pas op de plaats te maken en aan de hand van de triade kritisch te reflecteren op het uitgevoerde onderzoek (Admiraal, Van Swet, Van Huijgevoort & Souisa, 2010).

Op de eerste plaats een reflectie op mijzelf als *persoon*. Ik doceer sinds 2014 het vak Marktonderzoek binnen de opleiding CE en heb daarvoor tien jaar als marktonderzoeker gewerkt in het bedrijfsleven (aan marktonderzoeksbureau- en klantzijde). Een onderzoekende houding en de daarbij horende eigenschappen opmerkzaamheid, nieuwsgierigheid, bedachtzaamheid en kritisch denken, zijn mij bekend (Herik en Schuitema, 2016). Ik heb ervaring met extern marktonderzoek, wat wezenlijk anders bleek te zijn dan praktijkgericht onderzoek binnen de eigen organisatie. Ik heb bij het doorlopen van de regulatieve cyclus binnen mijn ontwerponderzoek veel aandacht geschonken aan het naleven van de kwaliteitseisen (Van Strien, 1984). Daarbij stelde ik mezelf keer op keer kritisch de vraag of de keuzes die ik maakte zo objectief mogelijk, volledig en goed onderbouwd waren. Nu ik terugkijk op het hele PGO, constateer ik dat niet alle keuzes achteraf de juiste zijn geweest. Zo had ik ook voor de tweede focusgroep onder FHMM CE docenten een moderator moeten inschakelen. Als ontwerper van het herziene afstudeertraject is het voor de deelnemers wellicht overgekomen alsof ik mijn eigen visie stond te verdedigen.

Wanneer ik reflecteer op de toepassing van **theorie** in het PGO, dan komt het gezegde “door de bomen het bos niet meer zien” soms om de hoek kijken. Toetsing en talentontwikkeling in het hbo zijn kernbegrippen waarover veel literatuur voorhanden is. Als onderzoeker heb ik zo zorgvuldig mogelijk de meest relevante literatuur (nationaal en internationaal) geselecteerd en verwerkt in dit onderzoeksverslag. Het maximaal aantal woorden dwong mij soms lastige keuzes te maken. De wereld staat bovendien niet stil en zo kwam ik in de laatste fase van mijn PGO in het bezit van het recent verschenen boek *Toetsrevolutie. Naar een feedbackcultuur in het hoger onderwijs* van Sluijsmans en Segers (2018). Het boek gaf mij interessante inzichten die ik zoveel mogelijk heb verwerkt in mijn onderzoek.

Ook op het vlak van de **praktijk** heb ik als onderzoeker keuzes moeten maken. Wat me hierbij heeft geholpen, is het stapsgewijs doorlopen van alle fasen van de regulatieve cyclus. Zoals beschreven in dit onderzoeksverslag heb ik op systematische wijze data verzameld, geanalyseerd en daaruit conclusies getrokken. Een keuze die ik in de vooronderzoeksfase heb gemaakt was om onderzoek uit te voeren onder twee CE opleidingen buiten Fontys. De keuze viel op Avans en de HAN om praktische redenen: geografische ligging en het gegeven dat ik als afstudeercoördinator reeds contacten onderhield met beide onderwijsinstellingen. Het is niet ondenkbaar dat een onderzoek onder andere onderwijsinstellingen andere resultaten had opgeleverd. Toch ben ik van mening dat, omdat het PGO onder de juiste kwaliteitseisen is uitgevoerd, deze keuze niets afdoet aan de toepasbaarheid van de onderzoeksresultaten.

Het onderzoek heeft gezorgd voor betrouwbare en intern valide resultaten. Met deze resultaten heb ik de probleemstelling van dit PGO beantwoord en een onderwijsontwikkeling doorgevoerd die aansluit op de behoeften van FHMM CE studenten en docenten.

Literatuurlijst

- Admiraal, D. (2011). De kritische waarderende dialoog. *LoopbaanVisie*, 2, 71-77
- Admiraal, D. (2009). *Loopbaanontwikkeling als middel om competent te leren omgaan met organisatieontwikkeling in het onderwijs: Praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek naar de bruikbaarheid van loopbaanmethodieken voor Human Resource Management*. Ridderkerk: Ridderprint offsetdrukkerij B.V.
- Admiraal, D., Swet, J. van, Huijgevoort, H. van, & Souisa, Y. (2010). *Fontys OSO in beweging, van visie naar organiseren inspirerend en te doen: Toekomst M SEN*. Interne publicatie Fontys OSO
- Aken, J.E. van (2007). *Design Science and Design Science Research*. Niet gepubliceerde paper. Technische Universiteit Eindhoven
- American Educational Research Association (1999). *Standards for educational and psychological testing*. Washington, DC
- Amrein, A.L., & Berliner, D.C. (2002). High-stakes testing & student learning. *Education Policy Analysis Archives*, 10, 18
- Andriessen, D., Onsten, J., Delnooz, P., Smeijsters, H., & Peij, S. (2010). *Gedragcode praktijkgericht onderzoek voor het hbo*. Den Haag: Vereniging Hogescholen
- Andriessen, D., Sluijsmans, D.M.A., Snel, M., & Jacobs, A. (2017). *Protocol Verbeteren en Verantwoorden van Afstuderen in het hbo 2.0*. Den Haag: Vereniging Hogescholen
- Arts, A.J.H. (2016). *Edubook Marktonderzoek*. Den Haag: Edumundo
- Bellanca, J., & R. Brandt (2010). *21st Century Skills, rethinking how students learn*. United States of Amerika: Solution Tree Press
- Berkel, H. van, Bax, A., & Joosten-ten Brinke, D. (2017). *Toetsen in het hoger onderwijs*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Boeije, H.R. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Boom
- Donk, C. van der, & Lanen, B. van (2012). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Uitgeverij Coutinho bv
- Fontys Hogescholen (2016). *Fontys Focus 2020*. Geraadpleegd op 11 januari 2018: <https://www.fontys.nl/nieuws/download/158877/fontysfocus2020.pdf>
- Fontys Hogescholen Dienst Onderwijs & Onderzoek (2017). *Rapport interne audit opleiding CE, Fontys Hogeschool Marketing en Management*. Eindhoven: Fontys Hogescholen Dienst Onderwijs & Onderzoek
- Fontys Hogeschool Marketing en Management (2013). *Onderwijsvisie MM*. Eindhoven: Fontys Hogeschool Marketing en Management
- Fontys Hogeschool Marketing en Management (2013). *Adviesrapport optimalisatie afstudeertraject FHMM*. Eindhoven: Fontys Hogeschool Marketing en Management
- Fontys Hogeschool Marketing en Management (2017). *Afstudeerwijzer Commerciële Economie*. Eindhoven: Fontys Hogeschool Marketing en Management
- Harlen, W., & Deakin Crick, R. (2003). Testing and motivation for learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 10(2), 169-207
- Herik, M. van den, & Schuitema, A., (2016). *Een onderzoekende houding. Werken aan professionele ontwikkeling*. Bussum: Uitgeverij Coutinho bv
- Kerkhof, Y. (2006). *Vraagsturing: in hoeverre vragen studenten er zelf om?* Geraadpleegd op 23 november 2017: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03071631>

- Kuijpers, M., Meijers, F., & Bakker, J. (2006). *Powerful career-oriented learning environments in (pre)vocational education: how does it work?* Driebergen: HPBO
- Kuipers, H. (2004). *Persoonlijk ontwikkelplan: De kracht van jouw verschil. Ontwerphulp voor de student werknemer in vraaggestuurd duaal leren*. Enschede: Landelijk Expertisenetwerk Vraaggestuurd leren en werken
- Landelijk overleg Commerciële Economie (2017). *Dromen, durven, denken, doen*. Landelijk Opleidingsprofiel Bachelor Commerciële Economie 2018-2022. Amsterdam: LOO CE
- Lange, R. de, Schuman, H., & Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen: Garant
- Litosseliti, L. (2003). *Using Focus Groups in Research*. London: Continuum
- Luken, T. (2009). *Het dwaalspoor van de goede keuze. Naar een effectiever model van (studie)loopbaanontwikkeling*. Eindhoven: Fontys Hogeschool HRM en Psychologie
- Merriënboer, J.J.G. van, Klink, M.R. van der, & Hendriks, M. (2002). *Competenties: van complicaties tot compromis. Over schuifjes en begrenzers*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Mittendorff, K. (2014). Studieloopbaanbegeleiding in het hbo. *Onderwijsinnovatie*, 2, 32-34. Heerlen: Open Universiteit
- Mittendorff, K., & Haisma, J.L. (2010). De student centraal. *Profiel*, 9, december 2010
- Mittendorff, K., van der Donk, S., & Gellevis, M. (2012). *Kwaliteit van Reflectie. Onderzoek naar de kwaliteit van SLB programma's en reflectieprocessen van studenten*. Enschede: Saxion Hogescholen.
- Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (2013). *Accreditatierapport FHMM CE*. Den Haag: NVAO
- Pring, R. (2000). *Philosophy of Educational Research*. London: Continuum
- Sahadat, I. (2010). *InHolland reikte ongeoorloofd diploma's uit*. Geraadpleegd op 12 oktober 2017: <https://www.volkskrant.nl/binnenland/inholland-reikte-ongeorloofd-diploma-s-uit~a1011161/>
- Savickas, M.L., & Baker, D.B. (2005). The history of vocational psychology: antecedents, origin, and early development. In W.B. Watts & M.L. Savickas (Eds.) *Handbook of Vocational Psychology* (3rd ed.) Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Sluijsmans, D. (2002). *Student involvement in assessment: The training of peer-assessment skills*. Proefschrift Open Universiteit Heerlen
- Sluijsmans, D. & Segers, M. (2018). *Toetsrevolutie. Naar een feedbackcultuur in het hoger onderwijs*. Culemborg: Uitgeverij Phronese
- Spijkerman, R.; bewerking P. Kerstens, *Loopbaangesprekken voeren* (interne publicatie Fontys OSO, 2002)
- The Chartered Institute of Marketing (2016). *Professional Marketing Competencies*. Geraadpleegd op 10 januari 2018: <https://www.cim.co.uk/media/1918/professional-marketing-competencies-2016-interactive.pdf>
- Vereniging Hogescholen (2014) *Beoordelen is mensenwerk. Bevindingen over de wenselijkheid en mogelijkheid van een gezamenlijk protocol voor het beoordelen van (kern)werkstukken*. Den Haag: Vereniging Hogescholen
- Wiersma, H., Mooren, A. van de & Vermeulen, M. (2002). *Ontwikkeling medewerkers, ontwikkeling schoolorganisatie: loopbaanontwikkelingsbeleid in de praktijk*. Tilburg: IVA

- World Economic Forum (2016). *What are the 21-st century skills every student needs?* Geraadpleegd op 10 januari 2018 van <https://www.weforum.org/agenda/2016/03/21st-century-skills-future-jobs-students/>
- Wulfen, G. van (2016). *Het innovatiedoolhof. 4 routes naar een succesvolle new businesscase*. Culemborg: Van Duuren Media B.V.

Bijlagen

Bijlage A: Begrippenlijst

Begrip / afkorting	Toelichting
AD	Associate Degree
AOD	Afstudeeropdracht (deze afkorting wordt gebruikt bij de Hogeschool Arnhem en Nijmegen)
CE	Commerciële Economie
CIM	Chartered Institute of Marketing
CIMO	Context, Interventie, Mechanisme en Outcome
EN	Educational Needs
FED	Fontys Educational Designers
FHMM	Fontys Hogeschool Marketing en Management
HAN	Hogeschool Arnhem en Nijmegen
Hbo	Hoger beroepsonderwijs
LOO CE	Landelijk Opleidingsoverleg Commerciële Economie
NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
OER	Onderwijs- en Examenregeling
PA	Performance Assessment
PGO	Praktijkgericht onderzoek
POP	Persoonlijk Ontwikkelplan
SLB-er	Studieloopbaanbegeleider
Wo	Wetenschappelijk onderwijs

Bijlage B: Competentieprofiel Commerciële Economie 2013-2017

Hieronder is het huidige Competentieprofiel Commerciële Economie 2013-2017 opgenomen. Met ingang van het nieuwe studiejaar 2018-2019 zal dit profiel niet meer van kracht zijn en worden vervangen door het nieuwe Opleidingsprofiel (Bijlage C).

Competentie 1 Ondernemerschap

Competentieniveau 1

- Signaleren en opsporen van nieuwe ontwikkelingen, rekening houdend met klanten, concurrenten en stakeholders, en deze vertalen in producten of diensten
- Maken, samen met anderen, van een basisplan voor een onderneming.
- Runnen, samen met anderen, van een project of onderneming.
- Verkopen, samen met anderen, van een eenvoudig product of dienst.

Competentieniveau 2

- Genereren van innovatieve en creatieve ideeën als oplossing van een probleem.
- Ontwikkelen van concepten op basis van een creatief idee.
- Omzetten, samen met anderen, van een concept in een product of een dienst en zorgen voor de organisatie van het (laten) maken ervan.
- Vormgeven en besturen, samen met anderen, van een project of onderneming.
- Toetsen van plannen aan juridische aspecten
- Maken, samen met anderen, van een volledig plan voor een onderneming (niet voor CE) verplicht)

Competentie 2 Marktonderzoek

Competentieniveau 1

- Formuleren van een onderzoeksvraag vanuit een gegeven probleemstelling.
- Maken van een plan van aanpak voor een kwalitatief of kwantitatief onderzoek.
- Maken van een eenvoudige vragenlijst die aansluit bij de onderzoeksvraag.
- Uitvoeren van een kwantitatief onderzoek en verwerken van de data m.b.v. een ICT toepassing.
- Uitvoeren van een kwalitatief onderzoek.
- Maken van een eenvoudige rapportage met statistische bewerkingen op beschrijvend niveau (grafieken, rechte uitdraai, kruistabellen).
- Kunnen interpreteren (o.a. via desk research) van onderzoek van derden.

Competentieniveau 2

- Formuleren van een probleemstelling en een onderzoeksvraag (of meerdere onderzoeksvragen) vanuit een gegeven context.
- Maken van een onderzoeksplan met daarin een verantwoording van de keuze voor kwalitatief dan wel kwantitatief onderzoek.
- Maken van een vragenlijst die aansluit op een set van onderzoeksvragen.
- Uitvoeren van deskresearch
- Maken van punt- en intervallschattingen vanuit verschillende invalshoeken.
- Uitvoeren van het onderzoek, gebruikmakend van de geijkte methoden voor het type onderzoek.
- Verwerken van de data, toepassen van eenvoudige statistiek m.b.v. een statistisch pakket en trekken van conclusies.
- Maken van een rapport met grafische voorstellingen en verantwoorden van onderzoeksresultaten aan de opdrachtgever.
- Evalueren van het uitgevoerde onderzoek.

Competentieniveau 3

- Formuleren, zelfstandig, van een probleemstelling en onderzoeksvraag vanuit een of meerdere contexten gebaseerd op een gedegen probleemanalyse.
- Maken, zelfstandig, en onder eigen verantwoording uitvoeren van een onderzoeksplan, inclusief een kostenbegroting, met verantwoording van de keuze van het type onderzoek en de vragenlijst.
- Combineren van marktonderzoek kennis en database/ crm/ datamining klantkennis
- Verwerken van de data volgens een vooraf opgesteld analyseplan, gebruikmakend van voor het onderzoek relevante statistische technieken met behulp van een statistisch pakket.
- Maken van een rapport, inclusief grafische voorstellingen, verantwoorden van de gehanteerde statistische methoden en technieken, trekken van conclusies en geven van aanbevelingen.

- Presenteren van de onderzoeksresultaten, inclusief conclusies en aanbevelingen, verantwoorden van de aanpak en het advies over het vervolgtraject dat eventueel moet worden doorlopen.

Competentie 3. Bedrijfs- en omgevingsanalyse

Competentieniveau 1

- Vaststellen welke gegevens nodig zijn over interne bedrijfsprocessen en –cultuur om een sterkte/zwakte analyse van een onderneming te kunnen uitvoeren.
- Vaststellen welke gegevens nodig zijn uit de omgeving om de kansen en bedreigingen voor een onderneming te kunnen beschrijven.
- Uitvoeren van een eenvoudige interne en externe analyse (quick scan) vanuit een gegeven probleemstelling.

Competentieniveau 2

- Opstellen en uitvoeren, samen met anderen, van een SWOT-analyse vanuit een gegeven context.
- Objectiveren en combineren van de gegevens op basis van een SWOT-analyse en conclusies daaruit trekken.
- Maken van een analyse van de marktomvang, samenstelling en ontwikkeling alsmede de positie die de organisatie/het merk heeft
- Vaststellen van strategische opties voor de nationale en/of internationale markt op basis van de analyse. Rapporteren en presenteren van de resultaten, verantwoorden van de keuze voor de methodiek en onderbouwen, ook financieel, ethisch en duurzaam van de aanbevelingen.

Competentieniveau 3

- Opstellen, zelfstandig, van een marktanalyseplan vanuit een of meerdere contexten.
- Trekken van conclusies, zelfstandig, op basis van beschikbare en mogelijk onvolledige informatie en aangeven van belangentegenstellingen.
- Beoordelen van strategische opties voor de nationale en/of internationale markt op basis van de analyse.
- Rapporteren en overtuigend presenteren van de resultaten en verantwoorden van de analyse, inclusief verantwoorden van de aanpak en geven van een advies over het vervolgtraject.

Competentie 4 Marketingbeleid

Competentieniveau 1

- In kaart brengen van de marktkansen van een product of dienst op basis van een eenvoudig onderzoek.
- Vertalen van de marktkansen in korte termijn doelstellingen.
- Ontwerpen van een actieplan voor het bereiken van deze doelstellingen.
- Benoemen van de (o.a. financiële) consequenties van dit actieplan voor de organisatie.

Competentieniveau 2

- Benoemen van een aantal opties op basis van een Swot analyse die voor een opdrachtgever is uitgevoerd.
- Structureren van de opties en terugbrengen tot een haalbaar aantal prioriteiten.
- SMART formuleren van enkele marketingdoelstellingen voor de korte of middellange termijn.
- Ontwerpen van een marketingplan voor de verwezenlijking van deze doelstellingen, inclusief de organisatorische en financiële consequenties.

Competentieniveau 3

- Benoemen van een aantal opties op basis van een zelfstandig uitgevoerde analyse in opdracht van een externe opdrachtgever.
- Prioriteren van opties eventueel in overleg met de opdrachtgever.
- Onderzoeken van de haalbaarheid van deze opties.
- Opstellen van marketingdoelstellingen of bijstellen van bestaande doelstellingen, voor de middellange of lange termijn.
- Ontwerpen van een marketingplan voor de verwezenlijking van deze doelstellingen, inclusief de marketinginstrumenten die daarvoor worden ingezet en de organisatorische en financiële consequenties. Bepalen van een systeem van evaluatie van resultaten tijdens en na de uitvoering

Competentie 5 Marketingbeleid uitvoeren

Competentieniveau 1

- Vaststellen, samen met anderen, van de veranderingen voor een of enkele functionele gebieden van de organisatie vanuit een gegeven marketingprobleemstelling.
- Ontwikkelen, opstellen en onderbouwen, samen met anderen, van een eenvoudig plan of advies voor de communicatie en/of sales en/of organisatie.
- Opstellen van begrotingen

Competentieniveau 2

- Analyseren, samen met anderen, van de veranderingen voor alle functionele gebieden van de organisatie, uitgaande van een globale marketingprobleemstelling.
- Ontwikkelen, opstellen, onderbouwen en uitvoeren van een plan (voor communicatie, inkoop en/of verkoop, distributie, organisatie) op basis van een gegeven marketingbeleid. Monitoren van voortgang en bijsturen

Competentieniveau 3

- Analyseren en onderzoeken, zelfstandig, van veranderingen voor alle functionele gebieden van de organisatie, uitgaande van een complexe marketingprobleemstelling.
- Ontwikkelen, uitvoeren, bijstellen en evalueren, zelfstandig, van een on- en offline plan (voor communicatie, inkoop en/of verkoop, distributie, organisatie) op basis van een complexe marketingprobleemstelling.
- Presenteren van de analyse en conclusies op overtuigende wijze aan management en andere doelgroepen voor het verkrijgen van instemming met en draagvlak en budget voor de uitvoering.

Competentie 6 Het onderhouden van zakelijke relaties

Competentieniveau 1:

- Verkopen van een eenvoudig product middels een goede waarde propositie
- Aanknopen, ontwikkelen en onderhouden van relaties, zowel mondeling als schriftelijk.
- Offertes maken, beoordelen en verdedigen bij klant of opdrachtgever.
- Onderscheiden van fases en acties in verkoopproces in relatie tot koopproces klant. Kunnen inschatten welke verkoopkanalen (on- en offline) ingezet moeten worden.

Competentieniveau 2

- Consultatieve klantgesprekken voeren
- Voeren van effectieve onderhandelingen in het kader van langdurige accountrelaties
- Het kunnen beoordelen van de potentie van de suspects, prospects en klanten en daar de activiteiten op afstemmen (funnelmanagement)
- Opstellen en beoordelen van een concreet verkoop-, account- en/of leveranciersplan (middellange termijn) inclusief financiële verantwoording.
- Werken met CRM-methoden, klantendatabase of leveranciersdatabase.
- Uitvoeren van een analyse van de effectiviteit van het inkoop- en/of accountteam

Competentie 7 Communiceren in minimaal 1 vreemde taal en daarbij rekening houden met cultuur verschillen

Competentieniveau 1

- Beheersen van Engels op minimaal niveau BEC Vantage B2
- Adviseren over aspecten van de cultuur, samenleving en gedragspatronen in landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt;
- Adviseren over het adequaat inspelen op verschillen in bedrijfsculturen binnen landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt;

Competentieniveau 2 en 3

- Beheersen van Engels op minimaal niveau BEC Vantage C1
- Adviseren over aspecten van de cultuur, samenleving en gedragspatronen in landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt;
- Adviseren over het adequaat inspelen op verschillen in bedrijfsculturen binnen landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt;

Competentie 8 Marketingcommunicatie

Competentieniveau 1

- Inzicht in communicatiedoelgroep(en)
- overzicht geven van instrumenten en media welke kunnen worden ingeschakeld om marketingdoelstellingen te helpen realiseren
- Opstellen, samen met anderen, van de marketingcommunicatiemix op basis van een gegeven thema
- Opstellen van een cross mediaal-mediaplan
- Onderbouwen mediakeuze
- Rekening houden met belangrijke wetgeving rond communicatie.
- Houdt rekening met de ethische grenzen van marketingcommunicatie

Competentieniveau 2

- Opstellen van een briefing van een extern communicatiebureau
- Hanteren van afnemersgedrag als uitgangspunt voor communicatie.
- Begrijpt de samenhang tussen off- en online communicatie instrumenten
- Heeft kennis van de Wet Bescherming Persoonsgegevens

- Op basis van een communicatieonderzoek een Marketingcommunicatieplan opstellen vanuit een gegeven strategische context en op basis van communicatieonderzoek een marketingcommunicatieplan opstellen.

Competentie 9 Professionaliteit en Persoonlijk Leiderschap

Competentieniveau 1

- Beheersen van een aantal aspecten van projectleiderschap.
- Opbouwen van een eenvoudige projectorganisatie;
- Voorzitten van vergaderingen in een projectgroep;
- Leiden v.d. uitvoering van een opdracht;
- Instrueren en volgen v.d. deelnemers van een projectgroep;
- Leiding geven bij het maken van een Plan van Aanpak;
- Herkennen van conflictsituaties in een projectgroep en een bemiddelende rol spelen; Opstellen van kwaliteitseisen t.a.v. het project in overleg met de projectgroep.
- Het maken van een persoonlijk ontwikkelingsplan.
- Samenwerken in een beroepsomgeving en meedenken over doelen en inrichting van de organisatie, waaruit eisen voortvloeien die betrekking hebben op de volgende kenmerken: multidisciplinariteit en interdisciplinariteit, klantgerichtheid, collegialiteit
- Communiceren intern op alle niveaus, effectief en in de gangbare bedrijfstaal, veelal in het Nederlands en/of Engels; in termen van beroepstaken omvat dat onder meer opstellen en schrijven van plannen en notities, informeren, overleg voeren, draagvlak creëren
- Sturen en reguleren van de eigen ontwikkeling ten aanzien van leren, resultaatgericht werken, initiatief nemen en zelfstandig optreden, flexibiliteit;
- Het op de hoogte zijn en blijven van actualiteit

Competentieniveau 2 en 3

- Hanteren van een eenvoudige conflictsituatie in een projectgroep.
- Omgaan met onverwachte gebeurtenissen, die processen in de projectgroep verstoren en reageren op adequate wijze met hulp van derden.
- Geven van leiding op resultaatgerichte wijze, onder begeleiding of supervisie, aan een eenvoudig bedrijfsonderdeel of project.
- Formulieren van lange termijn doelen en deze vaststellen in overleg binnen de projectgroep en tijdig tussentijds toetsen op haalbaarheid.
- Schatten naar waarde van de bijdrage van een medewerker of lid van projectgroep en feedback geven naar de projectgroep
- Werken aan persoonlijke ontwikkeling op basis van een persoonlijk ontwikkelingsplan
- Nadenken en reflecteren over en verantwoording nemen voor eigen handelen wat wijst op betrokkenheid en kritische zelfbeoordeling;
- Ontwikkelen van een beroepshouding met ruimte voor normatief-culturele aspecten, respect voor anderen, een beroepscode en ethische principes voor het professioneel handelen;
- Leveren van een bijdrage aan de verdere professionalisering van de branche door middel van actief lidmaatschap van beroepsverenigingen, publicaties, bijdragen aan congressen, enzovoorts.
- Samenwerken in een beroepsomgeving en meedenken over doelen en inrichting van de organisatie, waaruit eisen voortvloeien die betrekking hebben op de volgende kenmerken: multidisciplinariteit en interdisciplinariteit, klantgerichtheid, collegialiteit
- Communiceren intern op alle niveaus, effectief en in de gangbare bedrijfstaal, veelal in het Nederlands en/of Engels; in termen van beroepstaken omvat dat onder meer opstellen en schrijven van plannen en notities, informeren, overleg voeren, draagvlak creëren
- Sturen en reguleren van de eigen ontwikkeling ten aanzien van leren, resultaatgericht werken, initiatief nemen en zelfstandig optreden, flexibiliteit;
- Het op de hoogte zijn en blijven van actualiteit

Bijlage C: Huidig afstudeertraject binnen FHMM CE

In deze bijlage zijn relevante stukken van de FHMM CE afstudeerwijzer opgenomen.

Opzet afstudeertraject

De afstudeerperiode is opgedeeld in drie fasen:

- Fase 1: De Voorbereiding (het vinden en de goedkeuring van een afstudeeropdracht)
- Fase 2: De Uitvoering (daadwerkelijk aan de slag gaan met de afstudeeropdracht)
- Fase 3: De Afronding (het afstudeerassessment)

Ieder studiejaar zijn er vier vaste momenten waarop de student aan fase 1 kan starten (en logischerwijs dus ook fase 2 en 3).

Figuur 12. FHMM CE afstudeertraject

Op te leveren eindproducten

Tijdens de afstudeerperiode staan twee eindproducten centraal: de afstudeerscriptie en het reflectieverslag. De afstudeerscriptie is het adviesplan voor de afstudeerorganisatie. Hiermee wordt getoetst of de student de vereiste *kennis* beheerst. In het reflectieverslag blikt de student terug op zijn afstudeertraject en beschrijft hij zijn werkwijze. Hiermee worden de vereiste *vaardigheden* getoetst. Beide eindproducten worden beoordeeld door twee onafhankelijke assessoren (FHMM, 2017).

Fase 1: De Voorbereiding

Deze fase begint de student met een zoektocht naar een geschikte organisatie met een interessante afstudeeropdracht. Het onderwerp van de opdracht is vrij, zolang het maar aansluit bij het competentieprofiel van Commerciële Economie. In alle gevallen moet een strategische oriëntatie zichtbaar zijn. De afstudeeropdracht moet betrekking hebben op een feitelijk vraagstuk binnen een organisatie, waaruit ook operationele aanbevelingen voort moeten komen. Ook moet de opdracht van voldoende omvang en complexiteit zijn om gedurende het gehele afstudeertraject aan te werken en het gewenste eindniveau aan te kunnen tonen. Daarnaast moet de opdracht een onderzoekscomponent bevatten die eveneens van voldoende complexiteit is (zie in het competentieprofiel Competentie 2 'Marktonderzoek', competentieniveau 3).

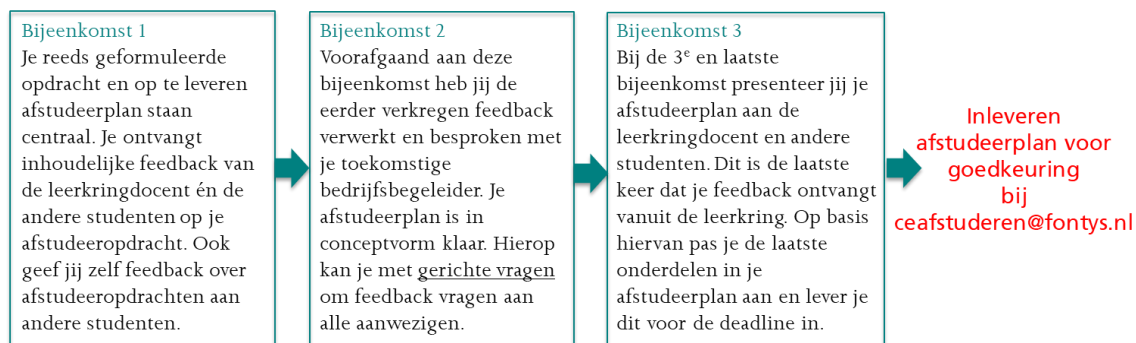
In de leerkring scherpt de student de opdracht aan in zijn afstudeerplan.

Leerkringen

Vier keer per studiejaar starten er voor de afstudeerders in spé leerkringen. Tijdens de leerkringen gaat een kleine groep studenten onder begeleiding van een leerkringdocent zich voorbereiden op de afstudeeropdracht. Een student wordt pas tot de leerkringen toegelaten wanneer hij aan de volgende twee toegangseisen voldoet:

- Alle toetscodes van niveau 2 zijn behaald.
- De student heeft een afstudeerbedrijf gevonden en in hoofdlijnen een afstudeeropdracht geformuleerd.

Een leerkring bestaat uit drie bijeenkomsten. Deze bijeenkomsten kennen een vaste structuur, maar de invulling is mede afhankelijk van de input die de student meebrengt. Hieronder is globaal de opzet van een leerkring weergegeven.

Figuur 13. Opzet leerkringen

Na afloop van iedere leerkringronde vindt er een leerkringvergadering plaats. Hierin bespreken de leerkringdocenten en afstudeercoördinatoren alle ingeleverde afstudeerplannen. Wanneer de student een GO krijgt voor het afstudeerplan, mag deze gaan starten met afstuderen en wordt er een afstudeerbegeleider toegewezen.

Fase 2: De Uitvoering

De afstudeerperiode kent een vast aantal van 17 weken. Gedurende die 17 weken krijgt de student ondersteuning van zowel de bedrijfsmentor als de afstudeerbegeleider.

Bedrijfsmentor

De bedrijfsmentor is het belangrijkste aanspreekpunt binnen de organisatie waar de student afstudeert en deze persoon moet voldoen aan een aantal voorwaarden.

Afstudeerbegeleider

De rol van de afstudeerbegeleider is die van procesbegeleider en motivator. De student krijgt feedback op ingeleverde stukken en kan hulp verwachten bij het schrijven van de afstudeerscriptie. De begeleiding is op afroep, de regie ligt bij de student.

Fase 3: De Afronding

Nadat de student zijn eindproducten digitaal heeft aangeleverd, hoort hij uiterlijk vijf werkdagen voor het assessment of hij op assessment mag komen. Dit bepalen de twee assessoren die door de afstudeercoördinator zijn toegewezen. De eerste assessor is altijd een docent verbonden aan FHMM en formeel de voorzitter en eindverantwoordelijke voor de beoordeling van de eindproducten en assessment. De tweede assessor is tevens verbonden aan FHMM, meestal in de rol van docent of projectcoach.

De assessoren bestuderen de eindproducten en bepalen of deze van voldoende niveau zijn om de student voor het afstudeerassessment uit te nodigen. Met voldoende niveau wordt bedoeld dat de

assessoren de eindproducten met minimaal een 5,5 beoordelen. Als richtlijn hiervoor gebruiken ze de landelijk bepaalde HBO eindtermen, CE competentie-kaarten en de FHMM beoordelingsformulieren.

Als één of meerdere eindproducten van onvoldoende niveau zijn ($< 5,5$), dan wordt de student uitgenodigd voor een feedbacksessie. In zo'n sessie krijgt de student van de assessoren te horen waarom zij de eindproducten als onvoldoende beschouwen en geven ze feedback waarmee de student de eindproducten kan verbeteren. Hiervoor krijgt hij een maand de tijd. Hierna vindt er altijd een assessment plaats.

Bij het assessment zijn, naast de student zelf, drie aanwezigen: de eerste assessor, de tweede assessor en de extern deskundige. Deze laatste persoon is iemand uit het werkveld die het proces bewaakt en de assessoren adviseert. De extern deskundige neemt actief deel aan de zitting, maar heeft formeel geen stem in het tot stand komen van het eindcijfer.

Na een korte kennismaking zijn de eerste vijf minuten van het afstudeerassessment voor de student. Hierin mag hij iets vertellen / presenteren over zichzelf of de opdracht. Daarna zullen de assessoren en extern deskundige circa 45 minuten met de student in gesprek gaan. Hierin staat de afstudeeropdracht en de opgeleverde afstudeerscriptie (inclusief bijlagen) centraal. Op basis van dit gesprek kunnen de assessoren ervoor kiezen het cijfer van de afstudeerscriptie (met maximaal 1 punt) naar boven of naar beneden bij te stellen.

Vervolgens gaan de assessoren – eventueel na een korte pauze – met de student in gesprek over het reflectieverslag. Dit zal circa 15 minuten in beslag nemen.

Bijlage D: Landelijk Opleidingsprofiel Bachelor Commerciële Economie 2018-2022

Met ingang van het nieuwe studiejaar 2018-2019 zal het nieuwe Landelijk Opleidingsprofiel Bachelor Commerciële Economie 2018-2022 van kracht zijn. Dit opleidingsprofiel is samengesteld door het Landelijk opleidingsoverleg Commerciële Economie (LOO CE). Hieronder volgt een aantal voor dit PGO relevante stukken uit het document wat het LOO CE heeft opgesteld. Het volledige document is opgenomen op de literatuurlijst.

Figuur 14. Visuele weergave landelijk opleidingsprofiel CE 2018-2022

De visualisatie in de figuur is een schematische weergave van de kernbelofte van de Commercieel Econoom. Deze is geformuleerd in vier leeropbrengsten en de commerciële 21st century skills.

1. **Koers bepalen:** De Commercieel Econoom zet de commerciële koers uit. Dit doet hij op basis van zijn visie, de kansen die hij in de markt ziet en het duurzame concurrentievoordeel van de organisatie waarin hij werkzaam is. Omdat hij niet in een vacuüm werkt is de Commercieel Econoom een bruggenbouwer die zowel kennis als mensen verbindt.
2. **Waarde creëren:** De Commercieel Econoom geeft invulling aan de commerciële koers door duurzame waarde te creëren voor zowel de klant, de organisatie en de maatschappij. Dit doet hij op basis van analyse van data en onderzoek, gericht op het meten van het daadwerkelijk gedrag van de klant. Hij weet deze analyse te vertalen naar een aanpak.

3. **Business Development:** De Commercieel Econoom ontwerpt in co-creatie met stakeholders onderscheidende en/of vernieuwende concepten en verdienmodellen voor de optimalisatie van waarde voor alle relevante stakeholders. Hij anticipeert op en/of initieert veranderingen en verkrijgt draagvlak van de stakeholders gedurende het ontwikkelproces.
4. **Realiseren:** De Commercieel Econoom realiseert vanuit het ontwikkelde concept een duurzaam commercieel (deel)product of dienst voor bestaande- en potentiële stakeholders. De Commercieel Econoom draagt creatieve oplossingen aan, faciliteert (onderdelen van) het uitvoeringsproces toont doorzettingsvermogen en neemt (financiële) verantwoordelijkheid om samen met interne- en externe partijen tot het gewenste commerciële resultaat te komen. Tijdens de realisatie draagt hij zorg voor het commitment van stakeholders.

Skills van de commercieel professional

Het Opleidingsprofiel CE geeft de kaders van de kennis en vaardigheden die een Young CE-professional moet beheersen, geformuleerd in Leeropbrengsten op de vier deelgebieden: Waarde Creëren, Koers bepalen, Business Development en Realiseren. Naast het zich eigen maken van het specifieke vakgebied van de Commerciële Economie, zal de Young Professional van de toekomst ook de juiste skills moeten beheersen om succesvol te zijn in de 21ste eeuw. Het World Economic Forum heeft hiervoor het profiel van de 21st-century skills ontwikkeld. In dit profiel worden traditionele vaardigheden gecombineerd met de sociale- en emotionele vaardigheden die nodig zijn om je als professional staande te kunnen houden in de gedigitaliseerde economie. Deze zijn gecombineerd met de competenties die het Chartered Institute of Marketing heeft ontwikkeld en van daaruit zijn de volgende CE skillset vastgesteld:

1. Kritisch denken/ probleemoplossend vermogen	6. Initiatief
2. Creativiteit	7. Doorzettingsvermogen
3. Nieuwsgierigheid	8. Aanpassingsvermogen
4. Communicatie	9. Leiderschap
5. Samenwerken	10. Commercieel bewustzijn
	11. Verantwoordelijkheidsbesef

Figuur 15. CE vaardigheden set

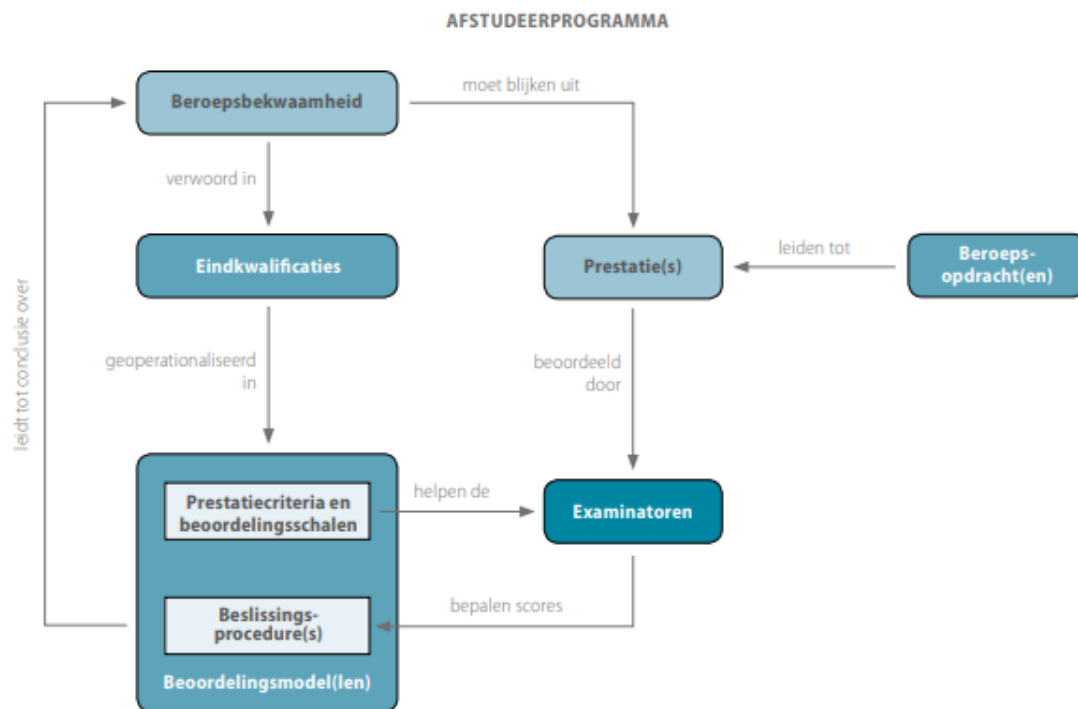
Voor het goed uitvoeren van elk van de vier deelgebieden van het Opleidingsprofiel CE zal een Young professional deze set in meer of mindere mate moeten beheersen. Het Opleidingsprofiel CE kan met andere woorden verder 'geladen' worden met behulp van deze skills. Zowel een Hogeschool kan hierin speerpunten benoemen (ruimte voor eigen profilering) als de student zelf, die zijn/haar eigen ontwikkeldoelen (en daarmee ook eigen profiel/merkidentiteit) concreet kan maken.

De commerciële skills krijgen geen vaste plaats binnen de vier leeropbrengsten. Opleidingen hebben de vrijheid om hiermee eigen accenten te leggen. Afhankelijk van de lokale inkleuring en de uitwerking in het curriculum, kiest de opleiding zelf waar en hoe zij de onderdelen van de commerciële 21st century skills toetst en waar zij de skills geïntegreerd meeneemt in de vier leeropbrengsten.

Het hart van het profiel is tot slot 'de markt'. Daarom heen zijn de vier leeropbrengsten gepositioneerd en als flexibele 'draaischijf' de commerciële skills. Het begrip 'inzicht' is de vertaling van de Dublin descriptor 'onderzoekend vermogen' in het Opleidingsprofiel CE. 'Inzicht' is te lezen als de duiding van 'de markt' naar de vier leeropbrengsten en de vertaling van de leeropbrengsten naar 'de markt'. Inzicht is ook inzicht in jezelf en heeft in die zin een relatie met de commerciële skills die in de buitenste schil zijn opgenomen. 'Inzicht' is geïntegreerd in de beschrijvingen van de vier leeropbrengsten.

Bijlage E: Afstudeertrajecten in het hbo

In deze bijlage is het afstudeertraject in het hbo uitgebreid beschreven (Andriessen et al., 2017).

Figuur 16. Conceptueel model van afstuderen (Andriessen et al., 2017)

Afstudeerprogramma

Het takenpakket van een beroepsbeoefenaar is veelal zo divers dat één prestatie daarvoor nooit representatief kan zijn. Daarom hebben hbo-opleidingen vaak meerdere onderdelen in het curriculum aangewezen waarin de student laat zien te beschikken over de eindkwalificaties van de opleiding. Deze toetsonderdelen gezamenlijk noemt de expertgroep het afstudeerprogramma. Het programma bestaat uit één of meerdere beroepsopdrachten die uitgevoerd kunnen worden in stages, in opdrachten voor externe opdrachtgevers of in eigen projecten. Met het uitvoeren van de beroepsopdrachten wordt bewijsmateriaal verzameld op basis waarvan wordt besloten of de student de eindkwalificaties beheerst. Als ook alle andere toetsen in het toetsprogramma voldoende zijn kan besloten worden het diploma te verstrekken. Overigens is het vaak niet haalbaar om alle eindkwalificaties te toetsen met meerdere prestaties. Daarom wordt vaak een best practice per eindkwalificatie (bv in een portfolioassessment) getoetst en/ of de meest complexe beroepsopdracht.

Beroepsbekwaamheid

Het doel van het afstuderen is om vast te stellen of de student voldoende bekwaam is om adequaat te handelen in taaksituaties die representatief zijn voor de kerntaken van het beroep waarvoor wordt opgeleid. Dit gebeurt op basis van de beoordeling van door een student geleverde prestaties.

Eindkwalificaties

Een overzicht van de te toetsen eindkwalificaties vormt het uitgangspunt van ieder afstudeerprogramma. In de eindkwalificaties zijn de eisen vanuit het werkveld, de Dublin Descriptoren en de hbo-standaard uit Kwaliteit als Opdracht verwerkt (HBO-raad, 2009). In het afstudeerprogramma maakt de opleiding duidelijk hoe de eindkwalificaties zijn afgeleid van de competenties waarover een beginnende, hbo-gekwalficeerde beroepsbeoefenaar moet beschikken. Sommige opleidingen hanteren de competenties zoals vastgelegd

in het landelijk opleidingsprofiel van de opleiding. Andere opleidingen vertalen de competenties in eigen eindkwalificaties om zich te kunnen profileren.

Beoordelingsdimensies

Beoordelingsdimensies geven globaal aan waarop het handelen van de kandidaat en/ of resulterende producten daarvan moeten worden beoordeeld. 'Globaal' vanwege het feit dat deze beoordelingsdimensies bruikbaar moeten zijn voor elke prestatie waarmee de bekwaamheid ten aanzien van de kerntaak kan worden aangetoond. Beoordelingsdimensies worden niet rechtstreeks gebruikt om de prestaties van kandidaten mee te beoordelen; ze dienen in de eerste plaats als richtsnoer voor de formulering van prestatiecriteria.

Prestatie

Onder een prestatie wordt het resultaat verstaan van de uitvoering van een beroepsopdracht. De prestatie is een beroepsproduct. In navolging van Losse (Losse, 2012) onderscheidt de expertgroep vijf typen beroepsproducten: 1) advies, 2) ontwerp, 3) fysiek of digitaal product, 4) serie handelingen, 5) het antwoord op een onderzoeksvraag. Deze opsomming geeft aan hoe divers in het hbo de opleidingen zijn en daarmee ook de afstudeerprogramma's.

Vaak wordt er naast het beroepsproduct ook een verantwoording van dat product gevraagd. De student verantwoordt de totstandkoming van het product en onderbouwt de keuzes die hij heeft gemaakt. Bij sommige beroepsproducten, zoals een advies en een onderzoek, kan de verantwoording een integraal onderdeel vormen van het product. Bij een ontwerp, een fysiek of digitaal product of een handeling, legt de student de verantwoording meestal vast in een separaat verslag. De expertgroep hanteert voor het beroepsproduct en de bijbehorende verantwoording de term *kernwerkstuk*. Indien het maken van een kernwerkstuk helemaal aan het eind van de opleiding wordt gevraagd is er sprake van een *eindwerkstuk*.

Uit de opsomming van beroepsproducten mag duidelijk zijn dat bepaalde producten niet blijvend maar vluchtig zijn en alleen te beoordelen zijn door het handelen te observeren. Procesbeoordeling is sowieso aan te raden aangezien de kwaliteit van het product alleen niet altijd voldoende informatie geeft over de bekwaamheid. Voor het goed toetsen van beroepsbekwaamheid (de 'b' van hbo) is het noodzakelijk dat in een afstudeerprogramma voldoende bewijs van het juiste type (passend bij de te toetsen eindkwalificaties) wordt verzameld. Dat pleit voor een diversiteit aan producten. Er wordt daarom in het hbo een scala aan bewijsvormen gehanteerd binnen het afstuderen waaronder handelingen binnen stages, ontwerpen, creatieve producten, gebruiksvoorwerpen, dienstverlening, films, composities, voorstellingen etc.. De expertgroep signaleert met zorg echter dat er onder druk van accreditaties de laatste jaren steeds meer nadruk wordt gelegd op de schriftelijke werkstukken. Men kan zich afvragen hoe representatief dit is voor het aantonen van de beroepsbekwaamheid.

Beroepsopdracht

Een beroepsopdracht zet de student ertoe aan om zijn bekwaamheid met betrekking tot een kerntaak van het beroep te demonstreren door het uitvoeren van meer of minder authentieke taken onder meer of minder authentieke omstandigheden, leidend tot een beroepsproduct. Uit deze formulering wordt duidelijk dat beroepsopdrachten kunnen variëren voor wat betreft hun natuurgetrouwheid. Uiteraard geeft een prestatie die het resultaat is van een authentieke taak uitgevoerd onder authentieke omstandigheden het beste bewijs voor de betreffende beroepsbekwaamheid. Vaak zijn er echter dwingende redenen om af te wijken van deze 'perfect fit', zoals: hoge kosten van apparatuur en/ of materialen, gevaar voor de kandidaat en/ of diens omgeving, de beperkte beschikbaarheid van opdrachten in de reële werksituatie, de inefficiëntie van de authentieke taak. Een methodemix (combinatie van authentieke en minder authentieke assessment taken) zal vaak nodig zijn om efficiënte wijze de informatie te verzamelen die nodig is

om met vertrouwen een conclusie te trekken over de bekwaamheid van kandidaten. Het niveau van beroepsopdrachten dient representatief te zijn voor het niveau van de taken die beginnende professionals moeten kunnen uitvoeren in de beroepspraktijk.

Bulthuis (2013) ontwikkelde een systematiek om het niveau van beroepsopdrachten te bepalen op grond van drie factoren: de cognitieve complexiteit van de taak, de context waarbinnen gehandeld moet worden en de zelfstandigheid van rol die de student moet vervullen. De cognitieve complexiteit wordt doorgaans groter als de taak niet zonder meer uitvoerbaar is door de toepassing van geleerde standaardprocedures, maar vraagt om nieuwe, creatieve oplossingen. De context wordt complexer als er bijvoorbeeld meerdere partijen betrokken zijn bij de beroepsopdracht, die bovendien verschillende belangen kunnen hebben. De zelfstandigheid van een student is van een hoger niveau naarmate de vrijheid van handelen bij het ontwikkelen van de opdracht en de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het eindresultaat toeneemt. Het verdient aanbeveling dat hogescholen die dezelfde beroepsopleiding aanbieden samen met vertegenwoordigers van de beroepsgroep het gewenste niveau van de beroepsopdrachten vast leggen. Dit met het oog op de vergelijkbaarheid van afstudeerresultaten en diploma's.

Examinator

Examinator is de benaming voor de persoon die belast wordt met de beoordeling van prestaties. Om deugdelijke beoordelingen te geven moeten examinatoren deskundig op:

- A. de te beoordelen bekwaamheid. Studenten zullen niet veel vertrouwen hebben in een beoordeling van een examiner waarvan ze de vakdeskundigheid in twijfel trekken.
- B. het beoordelingsproces zelf. Dit houdt niet alleen in dat de examiner op voorhand kennis heeft genomen van het in te zetten beoordelingsmodel, maar ook dat hij / zij op de hoogte is van aspecten die van invloed zijn op de betrouwbaarheid en validiteit van de beoordeling.

De kwaliteit van beoordeling is voor een groot deel afhankelijk van de kwaliteit van de examiner. Beoordelen is mensenwerk. In de onderwijskundige literatuur bestaat dan ook grote overeenstemming over de noodzaak om examinatoren te trainen en, eventueel, te certificeren. Ook de commissie Bruijn adviseert om docenten toetsdeskundigheid te laten verwerven tot op het niveau van hun betrokkenheid bij het toets- en beoordelingsproces (Commissie externe validering examenkwaliteit hoger beroepsonderwijs, 2012). De expertgroep BKE/ SKE heeft dit advies onlangs geconcretiseerd in een programma van eisen (Expertgroep BKE/ SKE, 2013).

Beoordelingsmodel

Beroepsbekwaamheid moet blijken uit :

- de kwaliteit van een of meer vervaardigde beroepsproducten;
- verantwoordingsverslag(en) ;
- de kwaliteit van het proces dat tot het beroepsproduct heeft geleid.

Zowel product als proces dienen beoordeeld te worden door een ter zake deskundige, examiner genoemd. Door een beoordelingsmodel in te zetten kan men de beoordelingskwaliteit te bevorderen. Een beoordelingsmodel specificiert de kwaliteit waarop product en proces beoordeeld worden middels prestatiecriteria en beoordelingsschalen (American Educational Research Association, 1999). Beoordelingsmodellen dienen valide te zijn, voor de student inzichtelijk en ze dienen bij te dragen aan een betrouwbare beoordeling van de geleverde prestaties. Tot slot moet het model ook praktisch hanteerbaar zijn.

De score die een examiner toekent, krijgt pas betekenis als die wordt afgezet tegen een kritische score, ook wel cesuur genoemd. De cesuur is niets anders dan de kwantificering van de eindkwalificatie (dat wat de kandidaat moet beheersen). Naast de bepaling van de cesuur zullen voor een transparante beslissingsprocedure ook nog andere uitslagregels vastgelegd moeten worden. Bijvoorbeeld over de mate van compensatie die wordt toegestaan.

Bijlage F: Beoordelingsformulieren huidig afstudeertraject FHMM CE

Beoordelingsformulier Assessment niveau 3 – CE (afstudeerscriptie en zitting)

I. Criteria Afstudeerscriptie

	Beoordeling (cijfer 1-10)
<i>Interne consistentie:</i>	
Duidelijke probleem- en doelstelling	
Duidelijke lijn in probleemstelling, doelstelling & methode	
Logische opbouw in rapportage	
Kwaliteit van de onderbouwing van de geleverde oplossing	
<u>Motivatie interne consistentie:</u>	
<i>CE-gehalte:</i>	
Moeilijkheidsgraad	
Vakinhoudelijk niveau	
Helikopterview, breed perspectief	
Strategische visie, strategisch gehalte	
Onderzoeksvaardigheden	
Kritische houding	

<u>Motivatie CE-gehalte:</u>	
	Beoordeling (cijfer 1-10)
<i>Conclusies en aanbevelingen:</i>	
Kwaliteit van de geleverde oplossing (eindresultaat; “opdracht waargemaakt”)	
Innovatief, creatief	
Niveau implementatie	
Lange termijn effecten	
<u>Motivatie conclusies en aanbevelingen:</u>	
<i>Leesbaarheid afstudeerscriptie</i> NB: max. 1 punt aftrek van het cijfer van de afstudeerscriptie) <u>Indien aftrek motivatie verplicht:</u>	

--	--

CIJFER AFSTUDEERSCRIPTIE:

(Eindcijfer alleen in hele of halve cijfers)

II. Criteria Zitting:

Mogelijkheid om heel of half punt op te tellen of af te trekken na beoordeling van deze criteria.

	Beoordeling (cijfer 1-10)
<i>Beheersing en inzicht:</i>	
Is in staat kritische vragen correct en afdoende te beantwoorden	
Inzicht in mogelijkheden en beperkingen van het project	
Zelfreflectie	
<u>Motivatie beheersing en inzicht:</u>	

CIJFER AFSTUDEERSCRIPTIE:

MONDELINGE DEEL (ZITTING): (+1. +0.5, 0, -0.5 of -1 t.o.v. cijfer afstudeerscriptie)

EINDCIJFER:

OPMERKING / TOELICHTING:

Bijlage G: Gesprekspuntenlijst focusgroep FHMM CE docenten in vooronderzoeksfase

Focusgroep onder een aselecte steekproef van FHMM CE docenten met de dubbelrol van afstudeerbegeleider en –beoordelaar.

De onderzoeksvraag die centraal staat binnen deze focusgroep is onderstaande deelvraag:

Wat is de mening van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?

Vraagpunten:

1) Algemeen (ca. 5 min.):

- Laat iedere deelnemer zichzelf (tbv moderator) kort voorstellen: aantal jaren werkzaam in hoger onderwijs / FHMM, aantal jaren ervaring als begeleider en beoordelaar
- Beknopte beschrijving huidige afstudeertraject door afstudeercoördinator om zeker te zijn dat alle aanwezigen hetzelfde verstaan onder het onderwerp ‘afstudeertraject’

2) Huidige inrichting afstudeertraject (ca. 30 min.)

Wat vind je minder goed aan het huidige afstudeertraject?

- Welke aspecten vind je minder goed aan het huidige afstudeertraject? Schrijf op gele memobriefjes je top drie aspecten op (één aspect per memobriefje)
- Kan je toelichten waarom je dit aspect hebt opgeschreven / wat je bedoelt met dit aspect? (geef iedere deelnemer de ruimte zijn top drie te verduidelijken)
- <INDIEN ASPECT NIET SPONTAAN GENOEMD>: in eerdere evaluaties onder bedrijfsmentoren en afstudeerders wordt de onduidelijkheid rondom de beoordelingswijze van het afstudeertraject genoemd. Herkenbaar? Waarom niet spontaan genoemd?
- <INDIEN ASPECT NIET SPONTAAN GENOEMD>: in eerdere evaluaties onder bedrijfsmentoren en afstudeerders wordt het gemis van een stem voor de bedrijfsmentor of afstudeerbegeleiding in de beoordeling van het afstudeertraject genoemd. Herkenbaar? Waarom niet spontaan genoemd?

3) Gewenste / toekomstige inrichting afstudeertraject (ca. 45 min.)

a) Wat zou je graag anders zien aan het afstudeertraject?

- Welke aspecten zou je graag anders zien in het afstudeertraject? Schrijf op gele memobriefjes je top drie aspecten op (één aspect per memobriefje)
- Kan je toelichten waarom je dit aspect hebt opgeschreven / wat je bedoelt met dit aspect? (geef iedere deelnemer de ruimte zijn top drie te verduidelijken)

b) <MAAK GROEPJES VAN 3>: Stel, je mag het FHMM CE afstudeertraject volledig opnieuw inrichten. Hoe zou je dat doen? Visualiseer het nieuwe afstudeertraject op een flipover papieren vel.

<PER GROEP>:

- Kunnen jullie de visuele weergave van het nieuwe afstudeertraject toelichten?
- <ANDERE DEELNEMERS>: wat vinden jullie van deze nieuwe opzet? Waarin verschilt deze nieuwe opzet met de opzet van jouw groep?

- <INDIEN NIET SPONTAAN GENOEMD>: een vraag die momenteel speelt is de strikte scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeerproces. Op welke wijze hebben jullie deze terug laten komen in de nieuwe opzet?
- Welke elementen uit deze nieuwe concepten voor het afstudeertraject spreken je het meeste aan en waarom?

4) Afsluiting (ca. 10 min.)

- Welke elementen met betrekking tot het afstudeertraject zijn niet ter sprake gekomen en had je wel verwacht?
- Wat wil je de afstudeercoördinator tot slot nog meegeven?
- Als je deze sessie met één woord zou moeten omschrijven, welk woord zou dat zijn?

Bijlage H: Onderzoeksplan

In deze bijlage is het onderzoeksplan opgenomen wat bij aanvang van het praktijkgericht onderzoek is besproken met de studiegroep begeleider.

Titel PGO	Begeleiden en beoordelen (<i>werktitel</i>)
Probleemanalyse	Het FHMM-managementteam heeft in het studiejaar 2013-2014 een strikte scheiding doorgevoerd in het afstudeertraject met betrekking tot begeleiding en beoordeling van de afstudeerder. Reden hiervoor was onder meer de landelijke onrust naar aanleiding van persberichten over mogelijke kwaliteitsgebreken bij een alternatief afstudeertraject voor langstudeerders aan Hogeschool InHolland. De scheiding in begeleiding en beoordeling van FHMM CE afstudeerders werd in het najaar van 2013 geprezen in de accreditatie van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie. De ontwikkelingen binnen het hbo en de FHMM opleiding CE laten echter de noodzaak zien het afstudeertraject opnieuw onder de loep te nemen. Borging van objectiviteit is ook nu nog steeds belangrijk, maar er komt ook een steeds luider wordende roep om in begeleiding en beoordeling meer een beroep te doen op extern gekwalificeerden en een stem te geven aan afstudeerbegeleiders in de eindbeoordeling van de afstudeerder. Veel Bachelor opleidingen hebben ervoor gekozen terug te keren naar een beoordelingssystematiek waarbij de strikte scheiding tussen begeleiding en beoordeling is losgelaten. In de interne audit van FHMM CE (eind 2016) werd de scheiding expliciet bekritiseerd en werd het advies gegeven alternatieve beoordelingssystematieken te onderzoeken die niet enkel de focus leggen op het <i>eindproduct</i> maar ook aandacht geven aan het <i>proces</i>. Aanvullend daarop werden er in de maanden voorafgaand aan dit onderzoek kanttekeningen geplaatst door FHMM CE afstudeerders, docenten en vertegenwoordigers vanuit het werkveld bij deze scheiding van beoordelen begeleiden. Voornaamste punt van kritiek was de zeer beperkte aandacht van de ontwikkeling die de afstudeerder als CE Young Professional doormaakt tijdens het afstudeertraject. Deze beperkte aandacht staat haaks op het nieuwe landelijke opleidingsprofiel van de Bachelor Commerciële Economie 2018-2022, waarbij juist een focus ligt op professionele ontwikkeling van vaardigheden van de student. Bovenstaande ontwikkelingen hebben ertoe geleidt dat is besloten de huidige wijze van begeleiding en beoordeling binnen het afstudeertraject van CE nauwkeurig te onderzoeken.
Centrale onderzoeksvraag	Wat zijn de ervaringen en meningen van alle betrokkenen in relatie tot de begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject binnen een Bachelor opleiding CE? Doelstelling: Het onderzoek is uitgevoerd om het FHMM-managementteam een advies te kunnen geven hoe de opleiding CE de begeleiding en beoordeling binnen het afstudeertraject het beste kan inrichten. Om tot een gedegen advies te kunnen komen, bestond het doel van dit praktijkonderzoek uit het in kaart brengen van de inzichten, ervaringen en meningen van enerzijds betrokkenen bij het FHMM CE afstudeertraject en anderzijds van extern deskundigen met betrekking tot dit onderwerp. Onderzoeksstrategie: Ontwerponderzoek. Hiervoor is gekozen omdat deze onderzoeksstrategie een functie vervult die van toegevoegde waarde was voor de te realiseren doelstelling. Ontwerponderzoek kent als doel een nieuw of verbeterd ontwerp te maken dat wordt uitgetoetst. Het praktijkprobleem wordt bestudeerd in de specifieke context waarin het voorkomt. Het ontwerp en de evaluatie en bijstelling ervan worden gezien in relatie tot de gehele praktijk waarin zij een rol spelen (Lange, Schuman & Montessori, 2011). Literatuur ontwerponderzoek Het boek Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals (Rob de Lange, Hans Schuman & Nicolina Montesano Montessori, 2011, Garant) zal mij helpen bij de uitvoering van het onderzoek.
Theoretisch kader	Kernbegrippen in relatie tot de centrale onderzoeksvraag: • Eigenaarschap • Talentontwikkeling

	• Toetsing in het hoger beroepsonderwijs • Loopbaanbegeleiding		
Deelvragen	Instrumenten - middelen	Tijdpad	Betrokkenen
1. Hoe vindt de wijze van begeleiden en beoordelen van afstudeerders bij andere Bachelor CE opleidingen plaats?	• Deskresearch • Kwalitatief onderzoek middels interviews	Oktober 2017 – november 2017	• Afstudeercoördinatoren andere Bachelor CE opleidingen
2. Wat is de mening van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?	• Kwalitatief onderzoek middels focusgroep	September 2017 – maart 2018	• FHMM CE docententeam • Moderator
3. Wat zijn de ervaringen van FHMM CE afstudeerders met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van de afstudeeropdracht?	• Deskresearch • Kwalitatief onderzoek middels focusgroep	Oktober 2017 – maart 2017	• FHMM CE afstudeerders
4. Wat is de visie van experts op het gebied van didactiek en toetsing met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van de afstudeeropdracht?	• Deskresearch • Kwalitatief onderzoek middels interviews	Oktober 2017	• Experts op het gebied van didactiek en toetsing
Ethiek	Aan alle respondenten zal voorafgaand aan het onderzoek specifiek toestemming gevraagd worden om alle verzamelde data te mogen gebruiken. Belangrijk is te garanderen dat de identiteit beschermd wordt. De geïnterviewde heeft tijdens het onderzoek inzage in zijn persoonlijke data die tijdens het onderzoek is verzameld. Daarnaast krijgt iedere betrokkene toegang tot het rapport met onderzoeksresultaten. Tijdens het onderzoek zal rekening worden gehouden met de dubbele rol die de onderzoeker tevens heeft als afstudeercoördinator, afstudeerbegeleider en assessor binnen FHMM CE. Dit kan een effect hebben op de antwoorden in verband met gevoel van mogelijke machtsverhoudingen en subjectiviteit. Voorafgaand en tijdens het onderzoek zal duidelijk worden aangegeven wat dit onderzoek moet opleveren voor de studenten, de opleiding en voor de onderzoeker persoonlijk. Iedereen heeft belang bij een goede afloop van het onderzoek.		
Oplevering	Na afloop van het onderzoek wordt een adviesrapport opgeleverd waarin een realistisch nieuwe procedure ten behoeve van begeleiding en beoordeling van FHMM CE afstudeerders staat beschreven. Dit product is door de onderzoeker getoetst bij betrokkenen.		

Bijlage I: Vragenlijst semigestructureerd interview experts op het gebied van toetsing

Semigestructureerde interviews met experts op het gebied van toetsing.

De onderzoeksvraag die centraal staat binnen deze focusgroep is onderstaande deelvraag:

Wat is de visie van experts op het gebied van didactiek en toetsing met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?

Vraagpunten:

1) Algemene vragen / introductie

- Kan je kort beschrijven wie je bent, wat je rol is en wat je ervaring is op het gebied van didactiek en toetsing in het hbo?
- Binnen FHMM CE kent het afstudeertraject een strikte scheiding tussen begeleiding en beoordeling. Binnen het instituut is een roep deze strikte scheiding los te laten en de begeleider ook een stem te geven in het eindoordeel.

2) Context

- <INDIEN RESPONDENT NVAO>: Wat zeggen de richtlijnen binnen het NVAO-kader over begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject?
- <INDIEN RESPONDENT NVAO>: Welke recente ontwikkelingen herkent u in het hbo met betrekking tot begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject?
- <INDIEN RESPONDENT NVAO>: Wat zijn uw ervaringen bij vergelijkbare studies in Nederland met betrekking tot begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject?
- <INDIEN RESPONDENT LECTORAAT TOETSTING> Wat is er binnen het lectoraat toetsing beschreven over begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject?
- <INDIEN RESPONDENT LECTORAAT TOETSTING> Wat zijn uw ervaringen bij andere Fontys opleidingen met betrekking tot begeleiding en beoordeling van een afstudeertraject?

3) Advies

- Wat zijn vanuit uw optiek de belangrijkste voordelen van een strikte scheiding tussen begeleiding en beoordeling? En wat zijn de belangrijkste nadelen?
- Wat zijn vanuit uw optiek de belangrijkste voordelen van een afstudeerbegeleider die tevens een stem heeft in het eindoordeel? En wat zijn de belangrijkste nadelen?
- Stel dat FHMM CE besluit de strikte scheiding los te laten, wat zijn dan de voornaamste maatregelen die we moeten nemen om de objectiviteit te bewerkstelligen?
- Wat zou tot slot uw advies aan mij zijn voor wat betreft begeleiding en beoordeling in het afstudeersemester? En waarom?

Bijlage J: Vragenlijst semigestructureerd interview afstudeercoördinatoren CE buiten Fontys

Semigestructureerde interviews met afstudeercoördinatoren CE buiten Fontys.

De onderzoeksvraag die centraal staat binnen deze focusgroep is onderstaande deelvraag:

Hoe vindt de wijze van begeleiden en beoordelen van afstudeerders bij andere Bachelor CE opleidingen plaats?

Vraagpunten:

1) Algemene vragen

- Zou je me kunnen vertellen hoelang je al werkzaam bent bij deze onderwijsinstelling?
- Kan je kort beschrijven welke rollen je vervult binnen deze onderwijsinstelling?
- Welke taken en verantwoordelijkheden liggen bij jou met betrekking tot de rol van afstudeercoördinator?

2) Afstudeertraject

- Ik wil je vragen het afstudeertraject waarvan jij coördinator bent uit te tekenen, waarbij je globaal aangeeft uit welke fasen dit traject bestaat?
<N.A.V. SCHETS AFSTUDEERTRAJECT>
- Kan je het afstudeertraject zoals je dit hebt uitgetekend per fase beschrijven?
- Wat is de gemiddelde doorlooptijd per fase?
- Welke personen zijn per fase betrokken (afstudeerder, coördinator, begeleider, bedrijfsmentor, beoordelaar, extern deskundigen, anderen)?
- Wanneer je kijkt naar het afstudeertraject als geheel, wat zijn dan de drie aspecten waarvan jij vindt dat ze goed gaan? Waarom?
- Wanneer je kijkt naar het afstudeertraject als geheel, wat zijn dan de drie aspecten waarvan jij vindt dat ze minder goed gaan? Waarom?

3) Afstudeerbegeleiding

- Hoe vindt de koppeling afstudeerder en afstudeerbegeleider plaats?
- Welke rechten en plichten kent de afstudeerder met betrekking tot de begeleiding?
- Welke rechten en plichten kent de afstudeerbegeleider met betrekking tot de begeleiding?
- Op welke wijze wordt een bedrijfsmentor betrokken bij de begeleiding van de afstudeerder?
- Hoe ziet de driehoeksrelatie afstudeerder – begeleider – bedrijfsmentor er bij een gemiddeld afstudeertraject uit? Kent deze vaste procedures?
- Heeft de afstudeerbegeleider ook een beoordelende stem in het afstudeertraject? Zo ja, op welke wijze? Zo nee, waarom niet?
- Heeft de bedrijfsmentor ook een beoordelende stem in het afstudeertraject? Zo ja, op welke wijze? Zo nee, waarom niet?
- Wanneer je kijkt naar de begeleiding van een afstudeerder tijdens het afstudeertraject, wat zijn dan de drie aspecten waarvan jij vindt dat ze goed gaan? Waarom?

- Wanneer je kijkt naar de begeleiding van een afstudeerder tijdens het afstudeertraject, wat zijn dan de drie aspecten waarvan jij vindt dat ze minder goed gaan? Waarom?

4) Beoordeling afstudeertraject

- Op welke wijze vindt de beoordeling van de afstudeerscriptie plaats?
 - Wie zijn betrokken bij de beoordeling van de afstudeerscriptie en wat zijn hun bevoegdheden?
 - Zijn er naast de scriptie nog andere eindproducten die de student moet opleveren?
 - Vindt er een assessment plaats? Wie zijn daarbij aanwezig en wat zijn hun rollen?
- <INDIEN BEGELEIDER OOK ROL VAN BEOORDELAAR HEEFT>:
- Op welke wijze vindt er afstemming plaats tussen begeleider / beoordelaar en 2^e beoordelaar?
 - Op welke wijze borgen jullie de objectiviteit in het beoordelingsproces?
 - Is er wel eens sprake van frictie tussen de beoordelaars onderling? Zo ja, hoe vaak vindt dit per studiejaar plaats? En op welke wijze wordt dit verholpen?
- <INDIEN BEGELEIDER NIET DE ROL VAN BEOORDELAAR HEEFT>:
- Op welke wijze vindt er afstemming plaats tussen begeleider en de beoordelaars?
 - Is er wel eens sprake van frictie tussen de begeleider en de beoordelaars? Zo ja, hoe vaak vindt dit per studiejaar plaats? En op welke wijze wordt dit verholpen?
- Wanneer je kijkt naar de beoordeling van een afstudeerder tijdens het afstudeertraject, wat zijn dan de drie aspecten waarvan jij vindt dat ze goed gaan? Waarom?
 - Wanneer je kijkt naar de beoordeling van een afstudeerder tijdens het afstudeertraject, wat zijn dan de drie aspecten waarvan jij vindt dat ze minder goed gaan? Waarom?

5) Slotvragen

- Stel, je mag het afstudeertraject volledig opnieuw inrichten. Hoe zou je dat doen?
- Wat zie je als afstudeercoördinator als de grootste uitdaging voor de komende twee jaren?
- Welke elementen met betrekking tot het afstudeertraject zijn niet ter sprake gekomen en had je wel verwacht?
- Welk advies wil je mij als collega afstudeercoördinator tot slot nog meegeven?

Bijlage K: Testronde Herinrichting Afstudeertraject

Op basis van het in Hoofdstuk 4.1 beschreven vooronderzoek is in de ontwerpfase van dit PGO een concept Herinrichting Afstudeertraject opgesteld. Dit concept is vervolgens gepresenteerd en geïnstrueerd aan de FHMM CE docenten (begeleiders en beoordelaars) en afstudeerders die deel zouden nemen aan de testronde. Hieronder zijn de PowerPoint slides opgenomen die zijn gebruikt bij deze presentatie / instructie.

STARTPUNT: FOCUSGROEP

Koppeling op basis van expertise

Betere afstemming assessoren voor zitting

Meer uniformiteit in afstudeer-begeleiding

Inbreng van afstudeer-begeleider terug laten komen

Inbreng van afstudeerbedrijf terug laten komen

Heldere rubrics / beoordelingscriteria

Wat zou je graag anders zien in het huidige afstudeersemester?

Minder administratieve rompslomp

Meer aandacht voor het positieve van de scriptie / student

Assessment meer een feestje

Andere invulling beroepshouding

Meer uniformiteit beoordeling assessoren

3

WAT HEBBEN WE GEDAAN?

- Input vanuit focusgroep
- Brainstormsessies met collega afstudeercoördinatoren
- Expertise en advies NVAO ingewonnen

4

AFSTUDEERTRAJECT

Week -10 t/m 0
Fase 1: De Voorbereiding
(vinden en goedkeuren
afstudeeropdracht)

Week 1 t/m 17:
Fase 2: De Uitvoering
(aan de slag met je
afstudeeropdracht)

Week 18 t/m 20
Fase 3: De Afronding
(het afstudeer-
assessment)

Geslaagd!

UITGANGSPUNTEN TESTRONDE HERZIENING AFSTUDEERTRAJECT

- Beoordeling van afstudeertraject middels drie onderdelen:
 - **Proces (afstudeerperiode van 17 weken)**
 - Product (eindschrijving)
 - Performance (assessment)
- Beoordeling Proces:
 - Door bedrijfsmentor en afstudeerbegeleider
 - Professionele houding (omgang met werk, omgang met anderen, omgang met zichzelf)
 - Tussentijdse beoordeling conform stage
 - Toetsvorm is Showcase

UITGANGSPUNTEN TESTRONDE HERZIENING AFSTUDEERTRAJECT

- Beoordeling Product:
 - Blijft bij 2 onafhankelijke assessoren
- Beoordeling Performance (assessment):
 - Blijft bij 2 onafhankelijke assessoren
 - Extern deskundige heeft adviserende stem

TIJDSPAD

- **November:**
 - Koppeling afstudeerbegeleider & afstudeerder op expertise
 - Start testronde Herziening Afstudeertraject
- **Februari / maart:**
 - Beoordeling Proces door afstudeerbegeleiding
 - Inleveren eindproducten via GradeWork
 - Performance (assessments)
 - Evaluatie testronde (exacte datum volgt)

Bijlage L: Gesprekspuntenlijst focusgroep FHMM CE afstudeerders

Focusgroep onder de FHMM CE afstudeerders na afloop van de testronde.

De onderzoeksvraag die centraal staat binnen deze focusgroep is onderstaande deelvraag:

Wat zijn de ervaringen van FHMM CE afstudeerders met betrekking tot de scheiding van begeleiding en beoordeling van het afstudeertraject?

Vraagpunten:

- 1) Algemene vragen / introductie (ca. 5 min.)
 - Kan je kort beschrijven wie je bent, wat je afstudeeropdracht was en voor welk bedrijf je je afstudeeropdracht uitvoerde?
 - <INTRO>: Binnen FHMM CE kent het afstudeertraject een strikte scheiding tussen begeleiding en beoordeling. Binnen het instituut is een roep deze strikte scheiding los te laten en de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor ook een stem te geven in het eindoordeel. Om die reden heeft er een testronde plaatsgevonden waaraan jij deel hebt genomen.
- 2) Ervaringen beoordeling proces (professionele houding en gedrag) (ca. 30 min.)
 - Wat vond je ervan dat niet twee onafhankelijke beoordelaars maar je afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor het *proces* van het afstudeertraject hebben beoordeeld? Kan je dat toelichten?
 - Welke beoordeling voor het proces heb je gekregen?
 - Denk je dat je een andere beoordeling had gekregen wanneer je afstudeerbegeleider een stem had gekregen in dit oordeel en niet enkel twee onafhankelijke beoordelaars? Waarom wel / niet?
- 3) Ervaringen beoordeling afstudeerscriptie en assessment (ca. 30 min.)
 - Wat vond je ervan dat je afstudeerscriptie en het assessment wel twee onafhankelijke beoordelaars zijn beoordeeld en dat je afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor daarin geen stem hadden? Kan je dat toelichten?
 - Welke beoordeling voor je afstudeerscriptie en assessment heb je gekregen?
 - Denk je dat je een andere beoordeling had gekregen wanneer twee onafhankelijke beoordelaars dit hadden gedaan? Waarom wel / niet?
- 4) Advies definitieve herziening afstudeertraject (ca. 20 min.)
 - Wat heeft t.a.v. de beoordeling van het proces je voorkeur: een scheiding van begeleiding en beoordeling of de wijze waarop de testronde heeft plaatsgevonden (waarbij proces is beoordeeld door begeleider en bedrijfsmentor)? Kan je dat toelichten?
 - <INDIEN VOORKEUR VOOR WIJZE IN TESTRONDE>: Zou je een voorkeur hebben voor een systematiek waarin je afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor ook een stem zouden hebben in de beoordeling van je afstudeerscriptie? Waarom wel / niet?
 - <INDIEN VOORKEUR VOOR WIJZE IN TESTRONDE>: Zou je een voorkeur hebben voor een systematiek waarin je afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor ook een stem zouden hebben in de beoordeling van je assessment? Waarom wel / niet?

- Wat zou tot slot je advies aan mij zijn voor wat betreft begeleiding en beoordeling in het afstudeersemester? En waarom?

Bijlage M: Gesprekspuntenlijst focusgroep FHMM CE docenten in evaluatiefase

Focusgroep onder de FHMM CE docenten met de dubbelrol van afstudeerbegeleider en – beoordelaar na afloop van de testronde.

De onderzoeksvraag die centraal staat binnen deze focusgroep is onderstaande deelvraag:

Wat is de meningen van het FHMM CE docententeam over het huidige afstudeertraject en op welke wijze zouden zij graag een toekomstig afstudeertraject inrichten?

Vraagpunten:

- 1) Algemeen (ca. 5 min.):
 - Beknopte samenvatting testronde van concept herziene afstudeertraject door afstudeercoördinator als startpunt voor de focusgroep.
- 2) Testronde concept herzien afstudeertraject (ca. 30 min.)
 - a) Wat vind je goed aan het (concept) herziene afstudeertraject?
 - Welke aspecten vind je goed aan het herziene afstudeertraject? Schrijf op gele memobriefjes je top drie aspecten op (één aspect per memobriefje)
 - Kan je toelichten waarom je dit aspect hebt opgeschreven / wat je bedoelt met dit aspect? (geef iedere deelnemer de ruimte zijn top drie te verduidelijken)
 - b) Wat vind je minder goed aan het (concept) herziene afstudeertraject?
 - Welke aspecten vind je minder goed aan het herziene afstudeertraject? Schrijf op gele memobriefjes je top drie aspecten op (één aspect per memobriefje)
 - Kan je toelichten waarom je dit aspect hebt opgeschreven / wat je bedoelt met dit aspect? (geef iedere deelnemer de ruimte zijn top drie te verduidelijken)
- 3) Gewenste / toekomstige inrichting definitieve afstudeertraject (ca. 30 min.)
 - a) Wat zou je graag nog anders zien in het definitieve nieuwe afstudeertraject?
 - Welke aspecten zou je graag nog anders zien in het definitieve nieuwe afstudeertraject? Schrijf op gele memobriefjes je top drie aspecten op (één aspect per memobriefje)
 - Kan je toelichten waarom je dit aspect hebt opgeschreven / wat je bedoelt met dit aspect? (geef iedere deelnemer de ruimte zijn top drie te verduidelijken)
 - <INDIEN NIET EERDER SPONTAAN GENOEMD>: Er is bewust voor gekozen de afstudeerbegeleider geen stem te geven in de beoordeling van de afstudeerscriptie en het assessment, maar enkel in de beoordeling van het proces (professionele houding en gedrag). Wat vind je daarvan?
 - <INDIEN NIET EERDER SPONTAAN GENOEMD>: Er is bewust voor gekozen de bedrijfsmentor geen stem te geven in de beoordeling van de afstudeerscriptie en het assessment, maar enkel in de beoordeling van het proces (professionele houding en gedrag). Wat vind je daarvan?

Bijlage N: Logboek onderzoek

Dit praktijkgericht onderzoek heeft een totale doorlooptijd van circa twaalf maanden gekend. In deze periode is een logboek bijgehouden wat een integraal onderdeel vormde van de onderzoeksstrategie. Hiervoor is het door De Lange et al (2011) aangereikte format gebruikt. Omwille van privacy redenen zijn geen namen van betrokken personen opgenomen in het logboek.

Periode	Activiteit	Fase	Resultaat / uitkomst
April 2017	Opdrachtverstrekking FHMM-managementteam	Pre-onderzoeksfase	Naar aanleiding van diverse signalen vanuit de organisatie (zoals beschreven in Hoofdstuk 1.2) besloot het managementteam de huidige wijze van begeleiding en beoordeling binnen het afstudeertraject van CE nauwkeurig te willen onderzoeken.
Mei – Juni 2017	Opzet en goedkeuring onderzoeksplan	Opzet onderzoek: onderzoeksplan	Op basis van de opdrachtverstrekking is een onderzoeksplan opgezet en ter goedkeuring voorgelegd aan het FHMM-managementteam. Daarnaast is om feedback gevraagd aan critical friends en de studiegroep begeleider
Juli – Augustus 2017	Beschrijving theoretisch kader en onderzoeksvraag	Opzet onderzoek: theoretisch kader en onderzoeksvraag	De zomermaanden heb ik met name gebruikt voor literatuuronderzoek, beschrijven van een theoretisch kader, opzet van de centrale onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen 3 en 4.
September 2017	Aanscherping onderzoeksvraag en deelvragen	Opzet onderzoek: theoretisch kader en onderzoeksvraag	Feedback verworven en verwerkt van mijn critical friends en studiegroep begeleider op onderzoeksvraag en deelvragen. Op basis daarvan deze vragen verder aangescherpt.
September 2017	Beschrijving onderzoeksstrategie en -methoden	Opzet onderzoek: onderzoeksstrategie en -methoden	Nu de probleemanalyse en bijbehorende onderzoeksvragen zijn vastgesteld, de resterende periode van deze maand gebruikt om de meest geschikte onderzoeksmethoden en –technieken te bepalen.
September 2017	Vorbereiding en uitvoering focusgroep FHMM CE docenten	(Voor)onderzoeksfase	Opzet en uitvoering van focusgroep onder kerndocenten binnen FHMM CE die allemaal de rol van afstudeerbegeleider en –beoordelaar beoefenen (zie Hoofdstuk 3.2.1 en 4.1). Input voor beantwoording deelvraag 1.
Oktober 2017	Deskresearch naar eerder uitgevoerde evaluatieonderzoeken FHMM CE	(Voor)onderzoeksfase	Deskresearch uitgevoerd waarbij is gekeken naar eerder uitgevoerd evaluatieonderzoek onder FHMM CE afstudeerders en bedrijfsmentoren (zie Hoofdstuk 3.2.1.2). Input voor beantwoording van deelvragen
Oktober 2017	Interviews afgenomen met experts op het gebied van didactiek en toetsing	(Voor)onderzoeksfase	Interviews afgenomen met experts op het gebied van didactiek en toetsing. Input voor beantwoording deelvraag 3 (zie Hoofdstuk 3.2.1.3 en 4.3)
Oktober – november 2017	Interviews afgenomen met CE afstudeercoördinatoren buiten Fontys	(Voor)onderzoeksfase	Interviews afgenomen met CE afstudeercoördinatoren buiten Fontys. Input voor beantwoording deelvraag 2 (zie Hoofdstuk 3.2.1.4 en 4.2)
November 2017	Opzet prototype herziening afstudeertraject	Ontwerpfase	Op basis van de verzamelde data in de onderzoeksfase is een prototype beschreven van de herziening van het afstudeertraject (zie Hoofdstuk 3.2.2).
November 2017 - februari 2018	Testfase prototype herziening afstudeertraject	Ontwerpfase	Start testfase van prototype herzien afstudeertraject met twaalf afstudeerders. Hiervoor heeft een briefing plaatsgevonden met de betrokken collega's en een separate uitzwaibijeenkomst met de afstudeerders
Maart 2018	Focusgroep afstudeerders t.b.v. evaluatie herzien afstudeertraject	Evaluatiefase	Er heeft een focusgroep plaatsgevonden onder de twaalf afstudeerders uit de testfase waarin het prototype van het herziene afstudeertraject is besproken. Input voor beantwoording deelvraag 4 (zie Hoofdstuk 3.2.3 en 4.4)
Maart 2018	Focusgroep FHMM CE docenten	Evaluatiefase	Er heeft een focusgroep plaatsgevonden onder een selectie van de FHMM CE docenten die in de rol van afstudeerbegeleider en / of –beoordelaar betrokken zijn

			geweest bij de testfase. Input voor beantwoording deelvraag 1 (zie Hoofdstuk 3.2.3 en 4.1).
April 2018	Verwerking onderzoeksresultaten en beschrijving conclusies	Verwerking onderzoeksrapport	Verwerking van alle uitgevoerde onderzoeken in onderhavig onderzoeksrapport en een beschrijving van de voornaamste conclusies. Het onderzoeksrapport is voor feedback ook voorgelegd aan de critical friends en studiegroep begeleider.
April 2018	Beschrijving voorstel nieuwe inrichting afstudeertraject en presentatie aan FHMM-managementteam	Post-onderzoeksfase	Op basis van het uitgevoerde praktijkgericht onderzoek een voorstel beschreven over de herziening van het afstudeertraject binnen FHMM CE. Dit voorstel is gepresenteerd aan het managementteam.

Bijlage O: Analyse focusgroep in vooronderzoeksfase - FHMM CE docenten

In deze bijlage is de analyse opgenomen van de focusgroep die heeft plaatsgevonden onder FHMM CE docenten die in de rol van begeleider en beoordelaar betrokken zijn bij het afstudeertraject.

Respondent	Geslacht	Leeftijd	Ervaring
A	M	50 – 60 jaar	20 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
B	V	30 – 39 jaar	6 jaar onderwijservaring, 4 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar afstudeertraject
C	V	40 – 49 jaar	8 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
D	M	50 – 60 jaar	11 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
E	M	50 – 60 jaar	8 jaar onderwijservaring, 5 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
F	M	40 – 50 jaar	12 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
G	V	< 30 jaar	2 jaar onderwijservaring, 1 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
H	V	30 – 39 jaar	3 jaar onderwijservaring, 2 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
I	M	30 – 40 jaar	5 jaar onderwijservaring, 4 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
J	V	30 – 40 jaar	6 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
K	M	30 – 40 jaar	6 jaar onderwijservaring, 3 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
L	M	50 – 60 jaar	2 jaar onderwijservaring, 1 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
M	M	>60 jaar	10 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen

Hieronder volgt de analyse voor de vragen die centraal stonden bij de focusgroep (zie Bijlage G voor de gesprekspuntenlijst). Foto's van de gele memobriefjes en visuele weergaves die door de deelnemers zijn gemaakt, zijn aan het einde van deze bijlage opgenomen.

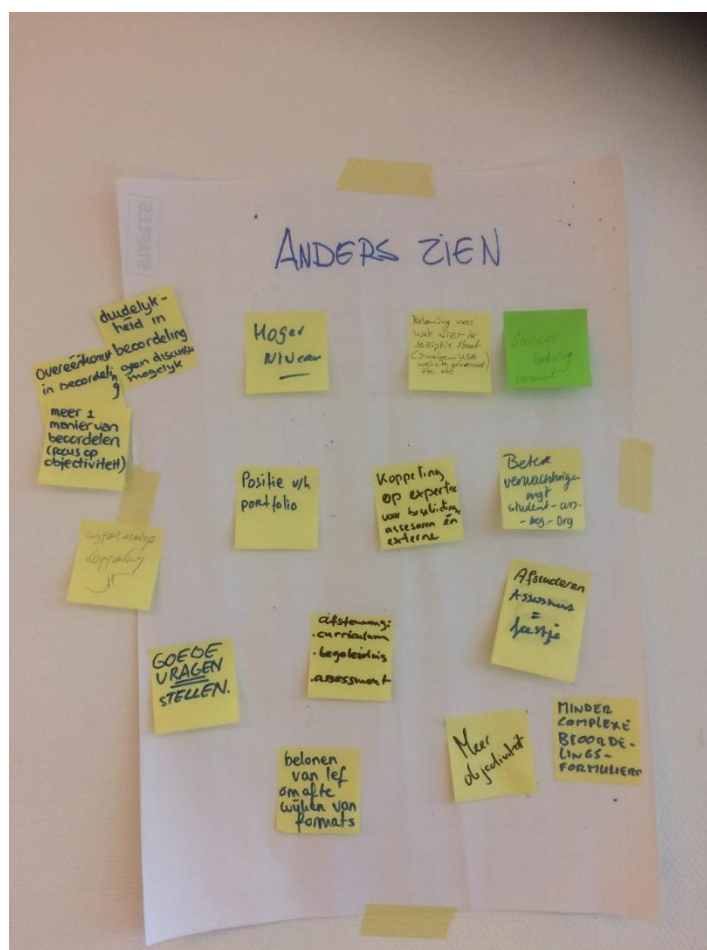
Vraag	Samenvatting notulen van de focusgroep	Codering
Wat vind je minder goed aan het huidige afstudeertraject?	• Meerdere deelnemers vinden dat er in het huidige afstudeertraject onvoldoende aandacht is voor het afstudeerproces zelf (de periode dat de afstudeerder actief is bij zijn afstudeerbedrijf) en te veel alleen maar naar het eindproduct wordt gekeken. • Bovendien geven alle respondenten aan het lastig (of zelfs onmogelijk) te vinden om in hun rol als beoordelaar iets te zeggen over dit afstudeerproces en de professionele houding en gedrag die de afstudeerder heeft laten zien. In hun rol als afstudeerbegeleider zouden ze daarover wel een oordeel kunnen vellen, maar zo is het huidige afstudeertraject niet ingericht. • De bedrijfsmentor heeft op dit moment geen enkel stem in eindoordeel van de afstudeerder. De deelnemers geven aan dat dit door bedrijfsmentoren als vreemd wordt ervaren, aangezien zij de opdrachtgevers zijn. • Er is amper onderlinge afstemming tussen assessoren en afstudeerbegeleider voor aanvang van het assessment. Deelnemers geven aan dit als een gemiste kans te zien (het proces wordt hierdoor niet meegenomen). Interessant is dat ze vanuit hun rol als afstudeerbegeleider begrijpen waarom er amper afstemming is. "Je hebt toch geen invloed," wordt door enkele respondenten gezegd. • Enkele respondenten ervaren een (onwenselijk) verschil in wijze van begeleiding tussen afstudeerbegeleiders onderling • Het afstudeerassessment heeft te veel weg van een kruisverhoor, studenten hebben het gevoel	• Onvoldoende aandacht voor ontwikkeling afstudeerder • Beoordeling ligt niet bij juiste verantwoordelijke • Geen stem voor afstudeerbegeleiders • Geen onderlinge afstemming

	in het beklagenbankje te zitten. Op de vraag waaraan dit kan liggen, komt naar voren dat dit waarschijnlijk komt omdat de beoordelaars enkel en alleen vragen stellen over de minder goede onderdelen van de afstudeerscriptie en geen aandacht schenken aan het afstudeerproces.	
Wat zou je graag anders zien aan het afstudeertraject?	• Alle deelnemers geven aan meer aandacht te willen zien voor de ontwikkeling van de afstudeerder in de beoordeling. Een suggestie die door enkele deelnemers wordt gedaan, is het geven van een stem aan de begeleider en bedrijfsmentor. Zij zijn volgens de deelnemers vaak beter in staat een oordeel over de student te vellen. • Een respondent geeft aan dat afstudeerders ook beloond zouden moeten worden voor datgene wat niet in de afstudeerscriptie staat. Wanneer een afstudeerder voor zijn opdrachtgever bijvoorbeeld iets aanvullends heeft gedaan (op niveau) wat niet direct in relatie staat tot de opdracht. • Daar waar mogelijk uniforme begeleiding en beoordeling (eenduidigheid) wordt door enkele respondenten genoemd. • Betere afstemming tussen begeleider en beoordelaars.	• Meer aandacht voor ontwikkeling afstudeerder • Oog voor 'extra' werkzaamheden • Eenduidigheid • Onderlinge afstemming • Loopbaanbegeleiding
Stel, je mag het FHMM CE afstudeertraject volledig opnieuw inrichten. Hoe zou je dat doen? Visualiseer het nieuwe afstudeertraject op een flip-over papieren vel.	Groep 1 Het afstudeertraject bestaat uit drie fasen. De eerste fase betreft de voorbereiding. Hier moeten we kritisch denken van de student stimuleren. De student moet niet alleen in formats denken of wat de opdrachtgever aanlevert. De beoordelingsformat moet wel beschikbaar zijn, maar de student moeten uitgedaagd worden zijn eigen creativiteit te gebruiken. De student moet zelf actie ondernemen en voor hulp / begeleiding de juiste expert inschakelen. Begeleider en beoordelaar moeten primair op vakgebied worden ingezet, niet op basis van beschikbaarheid. Begeleider geeft een adviserend oordeel over de afstudeerscriptie (met input van bedrijfsmentor) aan assessoren. Tweede fase is het assessment. Trap af met 10 minuten waarin de student zijn plan presenteert. Stel als assessoren niet alleen je eigen kritische vragen, maar ook dat wat je hebt doorgekregen van begeleider en bedrijfsmentor. After sales: misschien niet relevant voor dit onderwerp, maar houd de alumni binnenboord! Als extern deskundige of bedrijfsmentor! Groep 2 Een grondige herziening van het afstudeertraject (hele systeem graag op de schop). Van begin af aan iemand toegewezen met juiste expertise. Die persoon is leerkringsdocent, afstudeerbegeleider en tweede assessor. Geef het afstudeerbedrijf ook een rol bij het assessment(houding en gedrag). Student begint met een presentatie waarin hij zijn eigen essentie overbrengt. Kritisch denken komt onvoldoende eruit nu omdat ze jaren daarvoor hebben meegelift. Groep 3 Kan je een 99% slagingskans van tevoren doorgeven? Nu heeft een student geen idee wat hem te wachten	• Student moet de regie hebben • Rol studieloopbaanbegeleider • Onderlinge afstemming • Stem voor afstudeerbedrijf • Transparantie • Objectiviteit • Talentontwikkeling • Toetsing

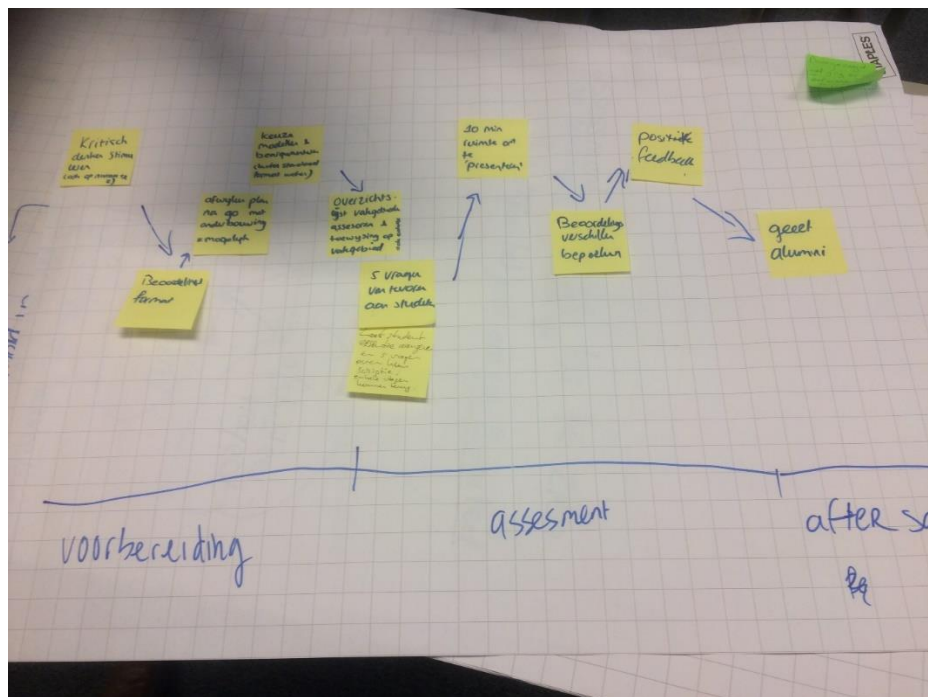
	staat bij het assessment. Geef een week vooraf door met een A,B, C wat hij kan verwachten (A=feestje, B=wees scherp en C=feedback) Zet de afstudeerbegeleider als 2e assessor in, zodat proces ook wordt gewaarborgd. Vraag is wel of de objectiviteit is gewaarborgd? Stimuleren bedrijfsmentor aanwezig te laten zijn bij de zitting. Geef studenten de tijd om de essentie van het plan toe te lichten in een presentatie. Koppel beoordeling houding en gedrag los van het assessment, vooraf en misschien wel met de SLB-er als combinatie. Een vink voordat je op assessment mag. Ervaring van bedrijf moet meer worden meegenomen. Groep 4 Het assessment kan niet los worden gezien van het afstuderen en de leerkring, wat nu wel het geval is. Deze drie onderdelen moeten een relatie hebben! Uniformiteit moet beter, studenten ervaren dat de uniformiteit ver te zoeken is omdat leerkring, afstudeerbegeleiding en assessment losgekoppeld zijn. Die drie faseringen moeten in 1 lijn komen. Voorstel is om gedurende alle drie deze onderdelen 1 docent (begeleider) in de lead te laten zijn. Daarnaast een rol voor de SLB-er. Die speelt nu geen enkele rol bij het afstudeertraject.	
Afsluiting	In de afsluitende rondvraag komt ter sprake dat het geven van een stem aan afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor om eerder genoemde redenen als een verbetering wordt gezien, maar tegelijkertijd wordt de angst uitgesproken dat we hiermee een deel van de objectiviteit zullen verliezen waarvoor FHMM CE eerder door het NVAO is gecomplimenteerd. Op de vraag de focusgroep samen te vatten met één woord, worden de volgende antwoorden gegeven: hoop, vernieuwing, verbetering (2x), commitment, verwachtingspatroon, positieve kritiek, ideeën, constructief, verandering, toenadering, reflectie, blijheid	• Beoordeling bij juiste verantwoordelijke • Stem voor afstudeerbedrijf

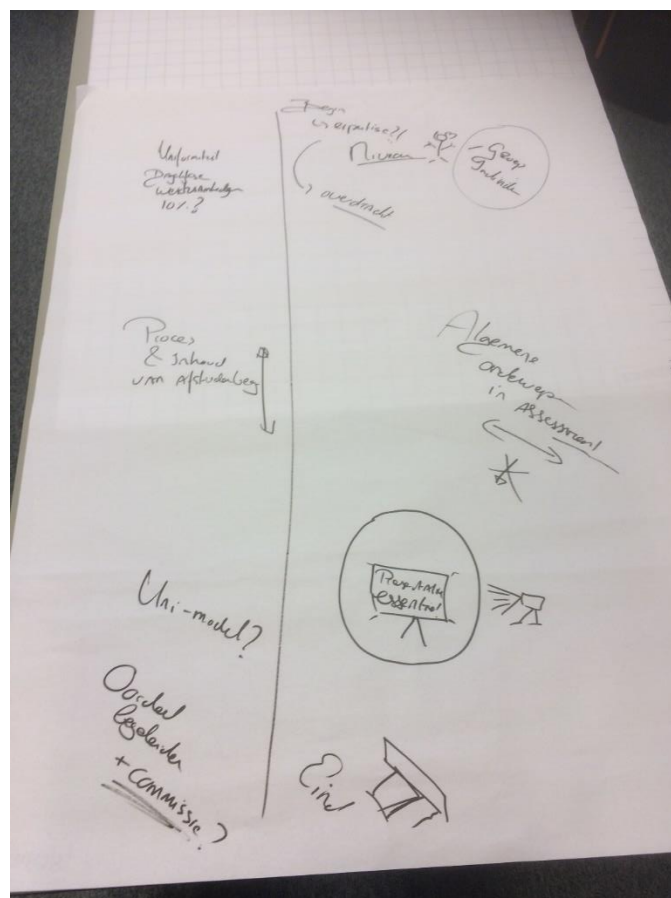
Figuur 17. Visual 'Wat vind je minder goed?'

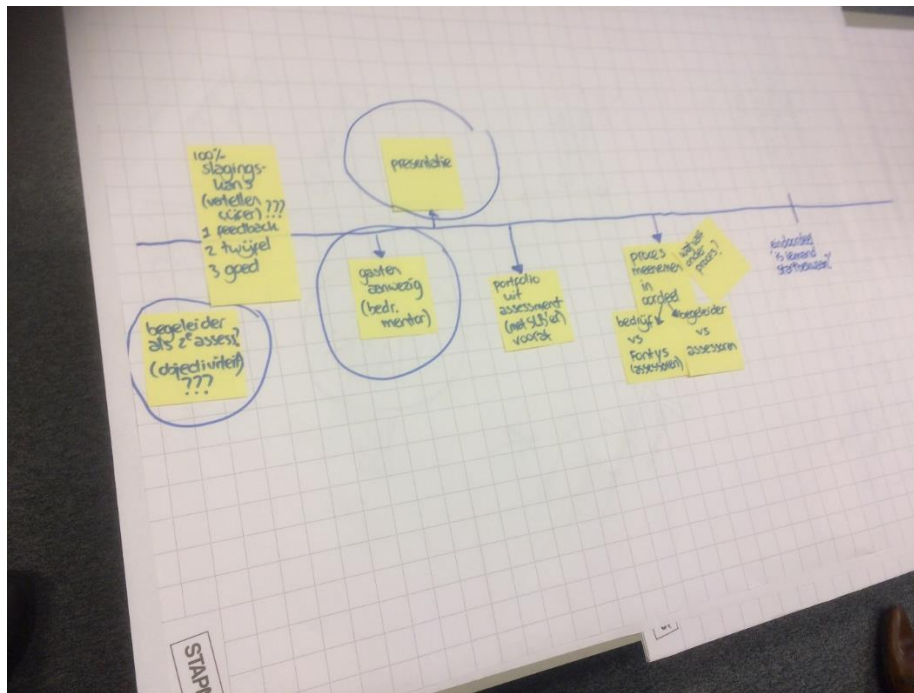
Figuur 18. Visual 'Wat zou je graag anders zien?'

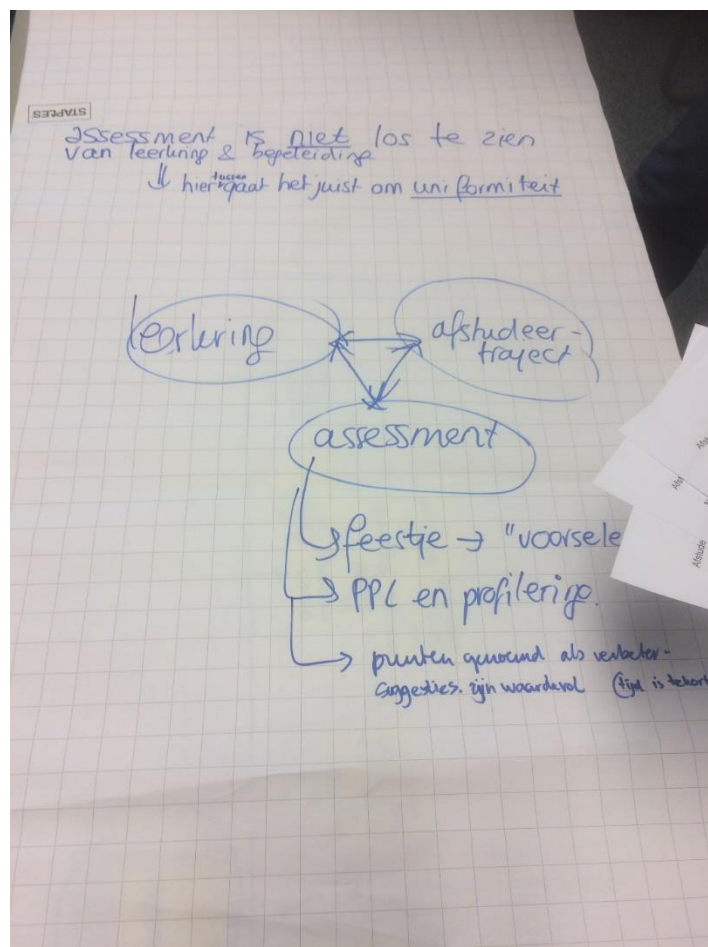
Figuur 19. Visual afstuderen groep 1

Figuur 20. Visual afstuderen groep 2

Figuur 21. Visual afstuderen groep 3

Figuur 22. Visual afstuderen groep 4

Bijlage P: Analyse interviews CE afstudeercoördinatoren buiten Fontys

In deze bijlage is de analyse opgenomen van de interviews die zijn afgenomen met CE afstudeercoördinatoren buiten Fontys. De vragenlijst is opgenomen in Bijlage J. Als analysetechniek is de foliomethode toegepast (Arts, 2016).

Variabelen	Respondent 1	Respondent 2	Codering
Algemeen	• Werkt sinds 2008 bij HAN, instituut International Business & Communication. Is afstudeercoördinator CE sinds 2012. • Respondent is daarnaast docent Marketing en Sales, SLB-er. • Als afstudeercoördinator is zij verantwoordelijk voor informatievoorziening richting studenten en docenten, het onderhouden van contacten met bedrijven, goedkeuren van afstudeeropdrachten, bewaken van de kwaliteit van de organisatie, toewijzen van docentbegeleiders en meelezers aan afstudeerders en het organiseren van de pre-AOD (afstudeeropdracht) fase.	• Werkt sinds 2012 bij Avans, locatie Den Bosch. Sinds 2014 afstudeercoördinator CE binnen Academie voor Marketing en Sales. • Daarnaast is respondent docent Marketing. • Respondent geeft aan verantwoordelijk te zijn voor de voorlichting over het afstuderen, het goedkeuren van opdrachten (samen met 2 andere docenten), verzorgen van een kick-off bij start afstudeersemester, onderhouden contacten met werkveld en bewaking kwaliteit van de organisatie.	
Afstudeertraject	• In het semester voor de start van de afstudeerperiode kent HAN CE de pre-AOD fase. De student volgt dit voortraject van ca 10 weken. De pre-AOD fase bevat verplichte workshops en de student gaat op zoek naar een geschikte afstudeeropdracht. Deze fase eindigt met het inleveren van een afstudeervoorstel, wat door de coördinator moet worden goedgekeurd. • Na goedkeuring geeft de respondent het voorstel door aan de begeleidende docent in het afstudeertraject. De afstudeercoördinator bepaalt wie de begeleidende docent zal zijn. • Het afstudeertraject kent een doorlooptijd van 21 weken. De student mag op vier momenten samenzitten met de begeleidende docent, daarnaast wordt de student één keer op de afstudeerplek bezocht. • Respondent is tevreden over de wijze van beoordeling door bedrijfscoach, begeleider en meelezer. Daarnaast is zij tevreden over de algehele organisatie en het "leef" dat	• Aan het einde van semester 6 nodigt de respondent (=afstudeercoördinator) alle komend studiejaar afstuderende studenten uit voor een voorlichtingsbijeenkomst. Daarna gaan studenten volledig zelfstandig op zoek naar een geschikte afstudeeropdracht. • Een afstudeervoorstel dient de student voor goedkeuring in bij een commissie van 3 docenten (afstudeercoördinator en 2 collega's). Bij goedkeuring deelt de commissie de student in bij een inhoudsdeskundige (=begeleider). • Ieder afstudeertraject start in week 0 met een verplichte kick-off, georganiseerd door de afstudeercoördinator. • Het afstudeertraject heeft een doorlooptijd van 20 weken. • De begeleiding is individueel en in de vorm van studentkringen. Studentkringen zijn 3 bijeenkomsten waarin circa zes afstudeerders samenkomen met hun begeleider. Doel is uitwisselen ervaringen en elkaar voorzien van feedback. De studenten zijn zelf verantwoordelijk voor de organisatie van de	• Pre-afstudeertraject • Doorlooptijd afstudeertraject • Contactmomenten

	studenten hebben om formats los te durven laten. • Minder tevreden is de respondent over het hoge percentage uitval (15% afstudeerders valt na circa vier weken uit) en de matige begeleiding die studenten krijgen bij de opzet van het afstudeervoorstel.	studentkringen. • Respondent geeft aan over het algemeen tevreden te zijn over het afstudeertraject. Respondent geeft wel aan al enige tijd te strijden voor het aantal inzet uren aan begeleiding voor haar collega's. Dit zijn er naar haar mening te weinig. • Daarnaast is de opleiding volgens de respondent op dit moment bezig met een herziening van de afstudeer rubric.	
Afstudeer-begeleiding	• De student is zelf verantwoordelijk voor zijn afstudeertraject. • De docentbegeleider heeft twee rollen: als coach en als (2e) beoordelaar. Als coach bezoekt hij de afstudeerorganisatie minimaal eenmaal. Doel van dit bezoek is bespreking plan van aanpak. Coach zorgt voor voortgangsbewaking en houdt de meezeer op de hoogte. • De bedrijfscoach zorgt voor begeleiding van de student in de organisatie. Hij neemt voldoende tijd om te sparren met de student over de inhoudelijke kwestie die er speelt. • Vier weken voor de deadline levert student het conceptrapport in bij zijn begeleider. In overleg met een meezeer krijgt het concept rapport een code groen (dit levert naar verwachting een verdedigbaar rapport op), oranje (er moet nog een duidelijke verbetering worden gemaakt) of rood (als op dezelfde wijze wordt doorgewerkt is een verdedigbaar rapport uitgesloten) op. • Volgens de respondent zijn er nog verbeteringen te maken in de uniformiteit van begeleiding. Niet iedere begeleider houdt zich aan de minimale plichten en sommige begeleiders doen wel erg veel 'extra'. Dit zorgt volgens de respondent voor onvrede onder studenten.	• De student is zelf verantwoordelijk voor zijn afstudeertraject. • De inhoudsbegeleider heeft twee rollen: als begeleider en als (2e) beoordelaar. Als begeleider bezoekt deze persoon het afstudeerbedrijf eenmaal, geeft feedback op maximaal 3 individuele begeleidingsmomenten en leidt 3 studentkringen. • De bedrijfsbegeleider introduceert student in het bedrijf, verstrekt informatie en voert gemiddeld één keer per week een voortgangsgesprek met de student. • De respondent is met name erg blij met de studentkringen die zij twee jaar geleden heeft geïntroduceerd. Ze zegt dat het zorgt voor werkverlichting bij de collega's en voor mooie intervisie tussen studenten.	• Rol afstudeerbegeleider • Rol bedrijfsmentor
Beoordeling afstudeertraject	• Beoordeling vindt plaats over drie onderdelen: het eindrapport (wegingsfactor	• Beoordeling vindt plaats over drie onderdelen: het eindrapport (wegingsfactor 50),	• (Beoordeling van) eindproducten • Rol

	60), het afstudeerproces (wegingsfactor 20) en het mondeling examen (wegingsfactor 20). Alle onderdelen moeten minimaal met een 5,5 worden afgesloten. • Beoordelingen van het eindrapport en mondeling examen worden gedaan door de docentbegeleider (2^e beoordelaar) en meelezer (1^e beoordelaar). • Uiterlijk 24u vóór eindgesprek hoort de student of zijn rapport voldoende of onvoldoende is. Beoordeling hiervan (en van het eindgesprek) ligt bij de begeleider en meelezer (docent binnen HAN CE). • Beoordeling van het proces wordt gedaan door de bedrijfscoach. De bedrijfscoach beoordeelt de voortgang van de student. Er zijn meerdere evaluatiemomenten, vastlegging hiervan doet de student. Student moet met een voldoende worden beoordeeld door de bedrijfscoach anders mag hij zijn eindrapport niet inleveren. • De docentbegeleider als 2^e beoordelaar beoordeelt in overleg met meelezer (1^e beoordelaar) het concept- en eindrapport, informeert de student over doorgang eindgesprek, overlegt samen met de bedrijfscoach inzake beoordeling student (proces), neemt samen met de meelezende docent een mondeling examen af en geeft eindbeoordeling van de afstudeeropdracht, in overleg met de meelezende docent. • Meelezende docent is in de rol van 1^e beoordelaar voorzitter van het mondeling examen. • Objectiviteit van de beoordeling wordt volgens de respondent gewaarborgd door de aanwezigheid van de meelezer op meerdere momenten in de beoordelingscyclus. • Volgens respondent komt het incidenteel voor dat 1^e en 2^e beoordelaar het niet met elkaar eens zijn. Dan wordt de	de beroepshouding (wegingsfactor 10) en de verdediging (wegingsfactor 40). Alle onderdelen moeten minimaal met een 5,5 worden afgesloten. • Beoordeling van het eindrapport wordt gedaan door de 1^e beoordelaar en 2^e beoordelaar (tevens inhoudsbegeleider). • Beoordeling van de verdediging wordt gedaan door de 1^e beoordelaar met een adviserende stem voor de extern deskundige. • Beoordeling van de beroepshouding van de student wordt gedaan door de bedrijfs- en inhoudsbegeleider. Voor de beoordeling van de beroepshouding schrijft iedere student een reflectieverslag. • Respondent geeft aan dat de bedrijfsbegeleider in 95% van de afstudeerzittingen ook zelf aanwezig is, maar hierbij geen inhoudelijke functie kent. • Bij iedere verdediging is ook een extern deskundige aanwezig. Vanuit de praktijkervaring geeft de extern deskundige zijn mening over de afstudeerscriptie en geeft daarmee input voor de eindbeoordeling. • De respondent is niet tevreden over de huidige opzet van de verdediging waarbij de 2^e beoordelaar (tevens inhoudsbegeleider) niet aanwezig is. Het argument wat directie hiervoor gebruikt (financieel) past volgens haar niet bij het streven naar kwaliteit. Objectiviteit is voldoende gewaarborgd volgens de respondent door de inzet van een extern deskundige. • Het komt incidenteel voor dat beoordelaars het niet eens zijn met elkaar. Is dat wel het geval dan wordt er een derde collega betrokken bij de beoordeling. Het oordeel van deze collega is bindend.	afstudeerbegeleider • Rol bedrijfsmentor • Rol onafhankelijke beoordelaar(s) • Objectiviteit
--	--	--	---

	beoordeling on-hold gezet en wordt een 3^e beoordeelaar erbij betrokken. Het oordeel van deze persoon is dan bindend. • Vastlegging van eindbeoordeling kan volgens de respondent beter. Deze is vaak te summier. Ander verbeterpunt is volgens de respondent de onafhankelijkheid. Ondanks de aanwezigheid van een meelezer, is toch te merken dat de begeleidende docent een flinke invloed heeft in de eindbeoordeling en daarin gekleurd is door ervaringen tijdens het traject. • Organisatorisch vindt de respondent dat het staat als een huis rondom beoordeling / mondelinge examens.		
Afronding	• Respondent geeft aan in grote lijnen tevreden te zijn over het huidige afstudeertraject. Wel ziet zij ruimte voor verbetering in de pre-AOD fase. Daar is volgens haar nog onvoldoende begeleiding, wat resulteert in veel studenten die vlak na de start van het afstudeertraject er weer mee stoppen. • Advies wat respondent meegeeft is een (grotere) stem mee te geven aan de bedrijfscoach in de beoordeling. Zij heeft hier goede ervaringen mee en geeft aan dat dit past binnen de ontwikkelingen in het hbo.	• Respondent geeft als grootste uitdaging aan de werkdruk die komt kijken bij het begeleiden en beoordelen van afstudeerders. Volgens haar staan de inzet uren niet in verhouding tot de werkzaamheden. • Respondent adviseert ons de strikte scheiding van begeleiding en beoordeling met betrekking tot afstudeerscriptie en verdediging niet los te laten. Als zij zelf het afstudeertraject bij Avans opnieuw zou mogen inrichten, zou ze daar ook voor kiezen. Naar haar mening is dit een zo zuiver mogelijke insteek. Wel adviseert ze de stem vanuit het bedrijf / beroepshouding mee te laten wegen in het eindoordeel.	

Bijlage Q: Analyse interviews experts op het gebied van toetsing

In deze bijlage is de analyse opgenomen van de interviews die zijn afgenomen met experts op het gebied van didactiek en toetsing. De vragenlijst is opgenomen in Bijlage I. Als analysetechniek is de foliomethode toegepast (Arts, 2016).

Variabelen	Respondent 1	Respondent 2	Codering
Algemeen	• Werkt sinds 2009 als policy advisor binnen het NVAO. In 2015 gestart met adviesbureau gericht op accreditatie en onderwijsproces in het hbo en wetenschappelijk onderwijs (wo) • Veel ervaring opgedaan in beoordelingscommissies in het hbo, waaronder de accreditatie voor de Associate Degree (AD) binnen FHMM CE deeltijd. Daarnaast als onafhankelijk adviseur opgetreden bij verschillende Bachelor opleidingen in het Economische Domein met betrekking tot het afstudeertraject	• Sinds 2012 werkzaam binnen de Fontys Hogescholen dienst Onderwijs & Onderzoek. Adviseur Onderwijs met als focus toetsing, didactiek en curriculumvernieuwing. Lid van de kenniskring van het Lectoraat Kwaliteit van Toetsen en Beoordelen. • In het verleden als adviseur betrokken geweest bij FHMM CE.	
Context	• Respondent geeft aan dat In het nieuwe NVAO-kader is opgenomen dat de beoordeling 'voldoende onafhankelijk' moet plaatsvinden. Die formulering laat volgens de respondent ruimte voor een eigen invulling van de opleiding. Die formulering is zorgvuldig gekozen en beweegt weg van de volgens de respondent mythe van een volledig objectieve beoordeling. • De respondent merkt dat er een lichte verschuiving plaatsvindt in het vraagstuk "begeleiden en beoordelen" in het hbo. Een aantal jaren geleden waren onderwijsinstellingen in de "extreem onafhankelijke" modus geschoten waarbij begeleiding en beoordeling 100% gescheiden moest zijn, nu ziet de respondent dat meer en meer opleidingen kiezen voor een gemengde vorm. • Een gemengde vorm, dus waarbij de begeleider ook een stem heeft in de beoordeling, is volgens de respondent prima werkbaar en hoeft geen afbreuk te doen aan de objectiviteit en onafhankelijkheid van het oordeel. Wel zijn enkele richtlijnen belangrijk om in ogenschouw te nemen: duidelijke taakbeschrijving, heldere beoordelingsformulieren en voldoende kalibratie.	• De respondent gaf aan dat, voor zover zij weet, er vanuit de literatuur eigenlijk geen onderbouwing is voor de keuze begeleiding en beoordeling wel of niet volledig te scheiden. • Binnen de instituten van Fontys Hogescholen is een diversiteit aan beoordelingsprocedures opgezet, volgens de respondent allemaal met voor- en nadelen. Belangrijk is, zeker bij een accreditatie, dat de gekozen procedure onderbouwd is en voorzien van de juiste beoordelingscriteria.	• Objectiviteit • Diversiteit • Gedegen onderbouwing
Advies	• De wijziging van het NVAO-kader vormt volgens de respondent een uitstekende context om bij de eerstvolgende accreditatie een	• De respondent adviseert het peer-assessment eens nader te bekijken, omdat dit volgens haar een goede manier is om	• Objectiviteit • Eigenaarschap • Goede procesbeschrijving

	vernieuwd afstudeerproces te presenteren als teken van kwaliteitsbewustzijn en cultuur binnen de opleiding. • De respondent erkent dit ook als voordelen voor de voorgestelde wijzigingen. • De inzet van de afstudeerbegeleider als examiner zorgt volgens de respondent wel voor vragen ten aanzien van een onafhankelijke beoordeling. Een opleidingsvisie op toetsing waarbij de nadruk ligt op 'professional judgement' door een team van betrokken docenten is daarbij belangrijk. • De respondent adviseert – indien wordt gekozen voor de inzet van begeleider als examiner – de volgende maatregelen: • Duidelijk onderscheid rol en taak 1e en 2e examiner: inzet van begeleider als 2e assessor, niet als eerste; • Rol van extern deskundigen bij het signaleren van onevenwichtige beoordeling; • Heldere beoordelingsformulieren; • Afbakenen en inzichtelijk maken begeleiding; • Instructie en training van assessoren; • Steekproeven nemen uit de beoordelingsformulieren; • Kalibratiesessies.	studenten al vroeg in het proces kennis te laten maken met hetgeen er van ze verwacht wordt en leren om elkaar feedback te geven op basis van die verwachtingen. • De keuze om de begeleider een rol te geven (als 2^e beoordelaar) is volgens de respondent een logische omdat deze persoon ook het proces van de student heeft kunnen volgen. Deze persoon kan zowel inhoudelijk als procesmatig beoordelen. Als het alleen om inhoud gaat, zou een beoordeling wel door twee 'externe' assessoren kunnen. Als je in de beoordelingscriteria ook iets hebt staan van proces, dan geeft zij als advies om de begeleider als tweede beoordelaar aan te stellen. • Hamvraag in dit vraagstuk is volgens de respondent dan ook wát je wilt beoordelen en wie dat oordeel het beste kan vellen. Vervolgens adviseert de respondent de beoordelingsformulieren / rubric hier goed op af te stemmen.	
--	---	---	--

Bijlage R: Analyse focusgroep FHMM CE afstudeerders

In deze bijlage is de analyse opgenomen van de focusgroep die heeft plaatsgevonden onder FHMM CE afstudeerders na afloop van de testronde. In totaal hebben negen FHMM CE afstudeerders deelgenomen aan de focusgroep.

Respondent	Geslacht	Afstudeerorganisatie	Status / bijzonderheden
A	M	Leverancier industriële apparatuur (ca. 800 fte)	Geslaagd
B	M	Uitzendbureau in de zorg (ca. 30 fte)	Geslaagd
C	V	Financiële dienstverlener (ca. 47.000 fte)	Herkansing (scriptie onvoldoende)
D	M	Automotive (ca. 1.700 fte)	2 ^e afstudeertraject, geslaagd
E	V	Hotel en conferentiecentrum (ca. 60 fte)	Geslaagd
F	M	Leverancier industriële apparatuur (ca. 150 fte)	Herkansing (scriptie onvoldoende)
G	M	Detacheringsbureau (ca. 10 fte)	Herkansing (scriptie onvoldoende)
H	M	Online marketingbureau (ca. 40 fte)	Geslaagd
I	V	Gezondheidszorg (ca. 90.000 fte)	Geslaagd

Hieronder volgt de analyse voor de vragen die centraal stonden bij de focusgroep (zie Bijlage L voor de gesprekspuntenlijst).

Vraag	Samenvatting notulen van de focusgroep	Codering
Ervaringen beoordeling proces (professionele houding en gedrag)	- Alle respondenten gaven aan het prettig te vinden dat de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor het proces beoordeelden en niet twee onafhankelijke beoordelaars. - Redenen die respondenten hiervoor geven, zijn dat ze het gevoel hebben dat deze personen beter in staat zijn een onderbouwd oordeel te geven, de afstudeerder beter hebben leren kennen en diens groeicurve hebben gezien, meer aandacht besteden aan de beoordeling van het proces en meer ogen hebben voor aanvullende zaken die de afstudeerder tijdens het afstuderen heeft opgepakt. Daarnaast geven een paar respondenten aan het ook logisch te vinden dat de bedrijfsmentor, hún opdrachtgever, een stem krijgt. - Twee respondenten denken dat ze een hogere beoordeling voor het proces hadden gekregen wanneer deze niet door de afstudeerbegeleider was gegeven. Dit heeft echter niet zozeer met de gewijzigde opzet te maken, maar volgens deze respondenten eerder met de docent die als hun afstudeerbegeleider is aangewezen. - Een respondent gaf aan dat hij vond dat zijn bedrijfsmentor onterecht kritisch is geweest op de beoordeling van het proces. Volgens de respondent was de begeleiding minimaal, had de bedrijfsmentor weinig tijd en was daardoor niet in staat een goed oordeel te geven.	- Beoordeling proces bij begeleiding - Eenduidigheid
Ervaringen beoordeling afstudeerscriptie en assessment	- Wat betreft de beoordeling van de scriptie en het assessment zijn de meningen van de respondenten meer divers. Twee respondenten geven de voorkeur aan de huidige scheiding van beoordeling en begeleiding. Argumenten die ze daarvoor geven, zijn dat het objectiever is, professioneler is en er geen oud zeer meespeelt in de beoordeling. - Zeven respondenten zien graag dat de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor ook een	- Objectief - Begeleiding stem in beoordeling scriptie - Eenduidigheid

	stem krijgen in de beoordeling van de scriptie. Over de wijze waarop zijn de respondenten het niet eens. Meninge variëren van “afstudeerbegeleider moet de tweede beoordelaar zijn” en “afstudeerbegeleider mag een deel van het eindcijfer bepalen” tot “afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor schrijven een adviesrapport voor de beoordelaars”. • Ook wat betreft de beoordeling van het assessment vinden dezelfde zeven respondenten dat de afstudeerbegeleider hierin een rol zou moeten krijgen. • Zes van de negen respondenten is van mening dat zij een ander eindcijfer hadden gekregen wanneer hun afstudeerbegeleider een stem had gekregen in de beoordeling. Unaniem was de verwachting dat het oordeel dan hoger was uitgevallen. De drie afstudeerders die hun afstudeertraject met een onvoldoende hebben afgesloten, vallen onder deze zes respondenten.	
Advies definitieve herziening afstudeertraject	• Alle respondenten spreken hun voorkeur uit voor een procesbeoordeling die ligt bij de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor. Motivatie hiervoor zijn de eerder genoemde argumenten. • Het merendeel van de respondenten geeft de voorkeur aan een beoordeling van de scriptie waarin ook de stem van de afstudeerbegeleider en bedrijfsmentor wordt meegenomen. Over de precieze invulling hiervan zijn de meningen erg divers. • Het merendeel van de respondenten geeft ook de voorkeur aan een beoordeling van het assessment waarin de stem van de afstudeerbegeleider wordt meegenomen. De stem van de bedrijfsmentor vindt men hierbij minder belangrijk. Een enkele student geeft aan in het assessment graag vrijuit te kunnen praten zonder dat de bedrijfsmentor “over de schouders meekijkt” • Bij de rondvraag noemt een student het belangrijk te vinden dat afstudeerbegeleiders heel goed met elkaar afstemmen waarop ze het proces beoordelen. Dit is volgens de respondent subjectief en de ene begeleider is kritischer dan de ander. Dit is bij twee onafhankelijke beoordelaars minder aan de orde, volgens de respondent.	• Beoordeling proces bij begeleiding • Begeleiding stem in beoordeling scriptie • Eenduidigheid • Objectiviteit •

Bijlage S: Analyse focusgroep FHMM CE docententeam in evaluatiefase

In deze bijlage is de analyse opgenomen van de focusgroep die heeft plaatsgevonden onder FHMM CE docenten die in de rol van begeleider en beoordelaar betrokken zijn geweest bij de testronde van het herziene afstudeertraject. In totaal hebben dertien FHMM CE docenten deelgenomen aan de focusgroep. Dit betrof dezelfde deelnemers als aan de focusgroep in de vooronderzoeksfase.

Respondent	Geslacht	Leeftijd	Ervaring
A	M	50 – 60 jaar	20 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
B	V	30 – 39 jaar	6 jaar onderwijservaring, 4 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar afstudeertraject
C	V	40 – 49 jaar	8 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
D	M	50 – 60 jaar	11 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
E	M	50 – 60 jaar	8 jaar onderwijservaring, 5 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
F	M	40 – 50 jaar	12 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
G	V	< 30 jaar	2 jaar onderwijservaring, 1 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
H	V	30 – 39 jaar	3 jaar onderwijservaring, 2 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
I	M	30 – 40 jaar	5 jaar onderwijservaring, 4 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
J	V	30 – 40 jaar	6 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen
K	M	30 – 40 jaar	6 jaar onderwijservaring, 3 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
L	M	50 – 60 jaar	2 jaar onderwijservaring, 1 jaar ervaring als begeleider en beoordelaar
M	M	>60 jaar	10 jaar onderwijservaring in diversiteit aan rollen

Door deelnemers aan de focusgroep zelf hun antwoorden te laten opschrijven, categoriseren en deels visualiseren in de sessie, heeft een deel van de analyse al ter plekke plaatsgevonden. Met name wat Boeije (2005) het open en axiaal coderen noemt, is hierdoor door de deelnemers zelf gedaan.

Hieronder volgt de analyse voor de vragen die centraal stonden bij de focusgroep (zie Bijlage M voor de gesprekspuntenlijst). Foto's van de gele memobriefjes en visuele weergaves die door de deelnemers zijn gemaakt, zijn aan het einde van deze bijlage opgenomen.

Vraag	Samenvatting notulen van de focusgroep	Codering
Wat vind je goed aan het herziene afstudeertraject?	- De respondenten geven unaniem aan dat het herziene afstudeertraject een betere invulling geeft aan de beoordeling van de professionele houding en gedrag van de afstudeerder. - In de rol van beoordelaar bij het assessment vinden zij het prettig geen uitspraak meer te hoeven doen over het afstudeerproces. Argument hiervoor is dat ze nooit het gevoel hadden hiervoor voldoende munitie te hebben en nu in het assessment meer aandacht kunnen geven aan de scriptie. - In de rol van afstudeerbegeleider vinden de respondenten het prettig het afstudeerproces (met input van de bedrijfsmentor) te kunnen beoordelen. Voornaamste redenen zijn het op waarde kunnen beoordelen van de ontwikkeling van de student, het kunnen beoordelen van bijzondere prestaties die de afstudeerder gedurende het afstuderen heeft laten zien en het meenemen van het oordeel van de bedrijfsmentor in het geheel. - Volgens de respondenten vonden de bedrijfsmentoren het "niet meer dan logisch" dat zij ook een stem hebben als opdrachtgever in de beoordeling. Een aantal respondenten geeft aan graag te zien dat hierin nog een extra stap	- Inhoudelijk betere toetsing afstudeerproces - Beoordeling ligt bij juiste verantwoordelijken - Beoordeling afstudeerproces bij begeleiding - Beoordeling scriptie bij onafhankelijken - Objectiviteit

	wordt gezet door de bedrijfsmentor ook een adviserende stem te geven bij de beoordeling van de scriptie. De meningen zijn verdeeld rondom het onderwerp “begeleider ook een stem in beoordeling scriptie / assessment”. Zeven van de dertien respondenten vinden het sterk dat er vast is gehouden aan de scheiding begeleiding en scriptie beoordeling. Voornaamste argumenten hiervoor zijn de onafhankelijke oordeelsvorming en ook de complimenten die het NVAO in het verleden heeft gegeven met betrekking tot deze strikte scheiding.	
Wat vind je minder goed aan het herziene afstudeertraject?	- Zes van de dertien respondenten hadden echter graag gezien dat de afstudeerbegeleider ook een stem zou krijgen in het eindoordeel van de afstudeerder. Nu zijn het proces en product (= scriptie) nog twee losse toetscodes waardoor “je eigenlijk nog steeds geen zeggenschap hebt over de beoordeling van het eindproduct”. - Een aantal respondenten geeft aan dat de bedrijfsmentor wel erg positief was in de beoordeling en dat dit soms een te rooskleurig cijfer kan opleveren. Hierin ligt volgens hen een belangrijke rol voor de afstudeerbegeleider. - Het concept beoordelingsformulier voor de beoordeling van de professionele houding en gedrag is volgens een tweetal respondenten nog te uitgebreid en te veel een “vinkjes zetten” document.	- Proces en scriptie nog steeds los van elkaar - Objectiviteit - Beoordelingscriteria
Wat zou je graag nog anders zien in het definitieve afstudeertraject?	- Een paar respondenten zien graag een “nog beter” beoordelingsformulier voor zowel het afstudeerproces als de scriptie waarin de focus ligt op dat wat je echt wil en kan beoordelen. Met name bij de procesbeoordeling meer ruimte voor een holistische beoordeling. - Het merendeel van de respondenten ziet graag dat we gaan naar één toetscode voor het afstuderen waarin alle onderdelen terugkomen. Het is nu nog te veel losgekoppeld waardoor ze het gevoel krijgen dat begeleiding (vanuit Fontys en het bedrijf) nog steeds niet écht een stem heeft. - De beoordeling van de beroepshouding, waarom het gaat in het afstudeerproces, de SLB-er te betrekken bij de beoordeling. Dit is iets waar meerdere respondenten wat voor voelen, hoewel sommige begeleiders (die ook de rol van SLB-er hebben) aangeven dat ze in de laatste fase van de studie hun SLB-studenten vaak uit het oog zijn verloren. - Tot slot geeft een respondent aan graag te zien dat bedrijfsmentoren standaard worden uitgenodigd voor het assessment. Zij vormen nu de grote afwezigen. De andere respondenten erkennen dit, maar vinden wel dat communicatie met betrekking tot de rol van de bedrijfsmentor in een assessment helder moet zijn.	- Beoordelingscriteria - Proces- en scriptiebeoordeling niet los van elkaar (één toetscode) - Rol SLB-er in beoordeling beroepshouding - Bedrijfsmentoren bij assessment